

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava

Karl Gustav Adamsoo
**Eakatele nutiseadmete kasutama õpetamine – iseärasused ja võimalused
koolitajate vaatenurgast**
Magistritöö

Juhendaja: Tiiu Taur, MA

Tartu 2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TÖÖ TEOREETILISED JA EMPIIRILISED ALUSED	7
1.1 Eakad ühiskonnas	7
1.1.1 Tehnoloogia roll eakate hulgas	9
1.2 Eakas kui õppija	14
1.2.1 Kognitiivsed aspektid	15
1.2.2 Füsioloogilised aspektid	16
1.3 Andragoogika - eakatele suunatud õppeprotsess	18
2. EESMÄRK JA UURIMISKÜSIMUSED	22
3. UURIMISMETOODIKA	23
3.1 Valim	23
3.2 Andmekogumise meetod	24
3.3 Andmeanalüüsi meetod	25
4. TULEMUSED	27
4.1 Koolitajate taust ja kogemused	27
4.2 Eakatele suunatud õppeprotsess	29
4.2.1 Õppeprotsessi vorm	29
4.3.1 Eakas kui õppija	35
4.3.1.1 Kognitiivsed aspektid	36
4.3.1.2 Füsioloogilised aspektid	41
4.3.2 Koolitaja roll	42
5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	48
5.1 Edasised uurimisvõimalused	51
5.2 Õppeprotsessi soovituslik mudel	52
KOKKUVÕTE	57
SUMMARY	59
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU	60
LISAD	66

Lisa 1. Intervjuu kava	66
Lisa 2. Intervjuu Telia töötaja Heigo-Aulemb Enslinguga	68
Lisa 3. Intervjuu Tallinna Rahvaulikooli koolitaja Mart Tartlaniga	77
Lisa 4. Intervjuu Riigi Infosüsteemi Ameti (RIA) peadirektori Margus Noormaaga	85
Lisa 5. Intervjuu RIA spetsialisti Lauri Tankleriga	90
Lisa 6. Intervjuu RIA analüüsi- ja ennetusosakonna juhataja Märt Hiietammega	96
Lisa 7. Intervjuu Telia töötaja Siret Oravaga	98
Lisa 8. Intervjuu Tartu Veeriku kooli õpetaja Signe Varendiga	103
Lisa 9. Intervjuu Tartu Veeriku kooli õpilase Mia Fasteriga	107
Lisa 10. Intervjuu Telia töötaja Mari-Liis Vaiksaarega	111
LITSENTS	117

SISSEJUHATUS

Mida aeg edasi, seda enam me tehnoloogiast sõltuvaks muutume. Kui kümme aastat tagasi oli nii nutitelefonide kui tahvelarvutite kasutamine pigem paksema rahakoti omanike privileeg, siis tänapäeval on tegemist asendamatuks kujunenud töö- ja meelelahutusvahenditega, mida saab peaaegu igäüks meist endale lubada. Kuigi tehnoloogia justkui kaotab omavahelise distantsi ja aitab ööpäevaringselt omavahel ühenduses olla, siis minu hinnangul toimib see ainult tänaste noorte ja tööealiste seas. Vanemaealiste ja nende laste vahele võib tehnoloogia tekitada generatsioonidevahelist lõhet, mis omakorda põhjustab eakatele sageli üksildust, turvatunde kadumist ning muid probleeme. Samas rõhutavad uuringud lähedaste olemasolu vajalikkust vanaduspõlves, mis tõstab pensionipõlve kvaliteeti (Hunag ja Li, 2019) ja aitab kaasa digitaliseeruva keskkonna kohandumisele vanemas eas (Tambaum, 2019). Vanaduspõlves sotsiaalse kapitali omamine on määrava tähtsusega.

Eesti ühiskonnas toimub rahvastiku vananemine (Statistikaamet, 2019a), sealhulgas inimesed üksnes ei vanane vaid ka elavad kauem (Aktiivsena vananemise arengukava, 2013). Selleks, et ühiskonnas elavad eakad saaksid olla sotsiaalselt kaasatud ning tõsta enda elukvaliteeti tehnoloogia poolt pakutavaid lahendusi kasutades, on oluline pikemaajaliste strateegiate kõrval tegutseda kohe. Juba täna on ühiskonnas väga suur hulk eakaid, kellel puudub kokkupuude tehnoloogiaga või kes peavad enda oskusi halvaks (Tambaum, 2019), mistõttu lasub minu hinnangul vastutus igal digipädeval inimesel aidata viia enda lähedasi eakaid tehnoloogiale lähemale.

2018. aastal kirjutasin teemast inspireeritult bakalaureusetöö „Eakate digipädevus – hoiakud ja probleemid nutitelefonide kasutamisel”. Töö eesmärk oli välja selgitada, millest sõltub ja kuidas saavad eakad nutitelefonide kasutamisega hakkama – millised on peamised murekohad, hoiakud ja kui suurt rolli mängib nutitelefoni nende igapäevaelus. Bakalaureusetöö tulemusena selgus, et kuigi eakatel on palju eelarvamusi ja hirne uute oskuste omandamisel, ollakse valmis pingutama, et soetada endale kas nutitelefoni või tahvelarvuti ning õppida seda kasutama – suureks kasuks räägib eakate soov noorele põlvkonnale lähemale jõuda. Samuti pidasid uuringus osalenud eakad ja nende lapsed positiivseks, kui vanavanemad oskavad lastelastega nutiseadme kasutamisel kaasa rääkida

ja nendega selle kaudu suhelda. Samas tundsid eakad inimesed puudust kannatlikust mentorist – kuigi nende lapsed on väga aldis korraks kohtuma, tekitab vanemaealistele meelehärmi pinnapealne vestlus, mis sunnib loobuma korduvate selgituste ning vastuste palumisest küsimustele-muredele. Sellest tulenevalt tekkis mul soov edasi uurida, millisel moel saab toetada eakat inimest puuetundliku nutiseadme, sh nutitelefoni ja tahvelarvuti õpetamisel, et õppeprotsess oleks võimalikult efektiivne ja terviklik nii eaka õppija kui ka kiire elutempoga õpetaja jaoks.

Minu magistritöö eesmärgiks on uurida, millega tuleb arvestada eakale inimesele nutiseadme kasutamist selgeks õpetamisel, seda üheksa Eestis tegutseva koolitaja kogemustele tuginedes. Töö raames võtan fookuseks nutitelefoni ja tahvelarvutid. Töö tulemuste ja analüüsi põhjal loon toetava materjali, millest oleks kasu nii eakale endale kui ka teistele – olgu nendeks siis lapsed, lapselapsed, sotsiaaltöötajad jt, kes soovivad nutitelefoni või tahvelarvuti kasutamist eakale õpetada. Kuigi selle töö planeerimisfaasis pidasin vajalikuks valimisse kaasata ka eakaid inimesi, et nende mõtted ja seisukohad leiaksid samuti ekspertide kõrval koha, pidin 2020. aasta märtsikuus alanud eriolukorrast tulenevalt sellest kahjuks loobuma. Takistuseks oli nii kontaktkohtumise võimatuse muutumine kui ka raskused videosilla vahendusel fookusgrupi läbiviimiseks.

Magistritöö teoreetiline osa avab tehnoloogia ja kitsamalt nutiseadmete rolli eakate elus. Selleks, et mõista paremini eakat kui õppijat, toon teooria teises osas välja vananemisega kaasnevad füsioloogilised ja kognitiivsed muutused, mida on oluline eaka õppija puhul arvestada. Teoreetilise osa viimane kolmandik keskendub andragoogikale ehk täiskasvanuõppele – selle eripäradele ning vajalikele elementidele õppeprotsessi jaoks seatud eesmärkide saavutamiseks. Uurimismetoodika peatükis selgitan loodud valimit, andmekogumise ja -analüüsi tehnikat, samuti sellega kaasnenud piiranguid.

Töö empiiriline osa avab kõigepealt valimi moodustanud ekspertide kogemusi eakatele nutiseadmete õpetamisel ja õppeprotsesside vorme, millega neil on olnud kokkupuude tööalaselt või isiklikus elus. Seejärel keskendun vanematele inimestele suunatud õppeprotsessi sisule ja vormile. Empiirilise osa teine pool on pühendatud eaka kui õppija eripäradele, millega on koolitajad puuetundlikku tehnoloogiat õpetades kokku puutunud ning koolitaja enda rollile õppeprotsessis. Järelduste ja diskussiooni osa võtab kokku olulisemad elemendid nii töö

teoreetilisest kui empiirilisest osast, mille põhjal loon soovitusliku õppemudeli, mis toetab eakatele inimestele puuetundliku ekraaniga tehnoloogia õpetamist.

Täna südamest enda juhendajat Tiiu Tauri, kes oli mulle töö kirjutamisel väga suureks toeks nii aja kui väärt mõtetega, mis andis olemasolevale tööle täiesti uue hingamise. Samuti tänan enda bakalaureusetöö juhendajat Kadri Ugurit, kes mind eakate digipädevuse teemani üldse viis ning motiveeris sellega edasi tegelema. Suur tänu ka Maria Murumaa-Mengelile, kelle julge ja inspireeriv hoiak andis tõuke luua 2020. aasta aprillikuus Facebooki eakate nutiabi grupp, mis on üheks sammuks, et meie ühiskonnas oleks rohkem digipädevaid ja täisväärtuslikku vanaduspõlve veetvaid eakaid.

1. TÖÖ TEOREETILISED JA EMPIIRILISED ALUSED

Töö teoreetilises osas keskendun esmalt eakate inimeste rollile ühiskonnas ning teguritele, millisest sõltub nende digipädevuse omandamine. Edasi, toetudes erinevatele teoreetilistele allikatele ja uuringutele, annan ülevaate nii eakate kognitiivsetest kui füsioloogilistest eripäradest, millega arvestamine on oluline eakate digipädevuse arendamisel. Teooria viimases osas keskendun andragoogilistele aspektidele, millele tasub vanemaid inimesi õpetades tähelepanu pöörata.

1.1 Eakad ühiskonnas

Vanemaealiste vanuserühmale on omistatud küll erinevaid nimetusi, aga tegelikult pole tänaseni sellele ühte kõige sobivamat lahendust leitud. Ühiskonnas kasutatakse sageli sünonüüme nagu „vanur“, „vanemaealine“ või „senior“, aga tihtipeale osutavad need kontekstides hoopis lõpetatusele (Tambaum, 2016). Samas jällegi kasutades pehmemaid väljendusi nagu „vanakesed“ või „väarikad“, osutavad need mitte isiksustele, vaid objektidele, kellegi omandile, varale, mis võivad mõjuda seetõttu diskrimineerivalt (Tambaum, 2016). Erinevad avaliku sektori institutsioonid (Sotsiaalministeerium, 2012), uuringufirmad (Turu-uuringute AS, 2012), Rahvusvaheline Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon OECD (OECD kodulehekülg, 2018) kui ka Euroopa Parlament (Eurostat, 2019) on defineerinud 65-aastaseid ja vanemaid inimesi eakateks.

Eesti rahvastik vananeb ja väheneb. Statistikaameti (2019a) andmetel elab Eestis 2019. aasta seisuga 65aastaseid ja vanemaid kokku 261 848, mis moodustab 19,8% kogu elanikkonnast. Näiteks 1991. aastal oli eakate osakaal Eestis 11,7% (Statistikaamet, 2019a) ja 2008. aastal 17,5% (Eurostat, 2019) – viimase kahekümne aastaga on vanemaealiste osakaal Eesti rahvastikus kasvanud üle kaheksa protsendi. Prognoositakse, et 2035. aastaks on Eestis iga neljas inimene (25%) vanem kui 65 eluaastat ning 2060. aastal on see osakaal veel viie protsendi võrra suurem (Riigikantselei, 2019). Ühiskonna vananemist näitlikustab fakt, et inimesed mitte üksnes ei vanane, vaid elavad ka üha kauem (Aktiivsena vananemise arengukava, 2013: 3). Seda eriti

olukorras, kus lapsi sünnib varasemate aegadega võrreldes vähem – viimased kaheksa aastat on loomulik iive olnud negatiivne (Statistikaamet, 2019b), mis mõjutab samuti olulisel määral elanikkonna keskmise vanuse kasvu.

Vananemine puudutab meist igäihte. Meist kõigist sõltub, kuidas vananemist toetav on ühiskond, kus me elame. Selleks, et jätkuvalt kesta ja toimida, vajab vananev ühiskond mitmesuguseid muutusi, sealhulgas tahet vajalikke muutusi ellu viia ning valmidust nende muutustega kohaneda (Aktiivsena vananemise arengukava, 2013: 3). Tuleb teadvustada, et eakad soovivad jätkata ka pensionipõlves tähendusrikast elu, panustada tööalaselt, kogukonda ja perekonda; areneda teadmistes ja kultuuriliselt, samuti kehaliselt ja vaimselt. Eakaid tuleb toetada eetilistest printsiipidest lähtuvalt, samas arvestades, et eakate vormis hoidmine annab majanduslikku kasu vähenenud haiglaravi ja hooldekodude kulude arvelt, aga ka arvestatava tööjõuna (Vaimse tervise strateegia, 2016: 31). Eduka ja aktiivse vananemise põhimõtted peavad olema seotud inimeste igapäevaeludega.

Samuti mõjutab inimese vanaduspõlve kvaliteeti suuresti tema eelnev või praegune töökogemus. Pensionile jäämise ajastamisel on olulisemad tegurid tervis, haridus ja materiaalne kindlustatus, paljudes uuringutes on leitud negatiivne seos tööturul jätkamise ja halva tervise vahel (Parts, 2019: 18). Samuti on leitud, et varane pensionile jäämine seostub madalama haridustasemega, seevastu kõrgemalt haritud jätkavad suurema tõenäosusega töötamist ka pärast ametliku pensioniea saabumist (Parts, 2019: 18). Parema materiaalse toimetuleku ja kõrgema eluga rahulolu tagamisel on olulisel kohal haridus, sealhulgas lapsepõlves omandatud lugemisharjumus ja matemaatikaoskus, kus viimane seostub tõenäoliselt ka parema finantsoskusega.

Üheks lahenduste leidmist ja realiseerimist takistavaks teguriks on tõsiasi, et noored ja eakad ei taju ühiskonnas omavahelist seotust ning neil puudub üksteisega sagedane kokkupuude. Vanusegruppide vahel on toimunud omavaheline kaugenemine, mistõttu on raske ümber lükata vananemisele omistatud stereotüüpe. Samas on noored valmis veetma rohkem aega vanemate inimestega, sh hooldekodudes, kuigi selle võimaluse pakkumist ei ole nende sõnul ühiskonnas tähtsustatud (Karu, 2018: 37). Lähedaste inimeste olemasolu määrab väga palju, milline on inimese vanaduspõlve kvaliteet. Uuringud on kinnitanud, et eaka inimese rahulolu vanaduspõlves

on korrelatsioonis sotsiaalse kapitaliga olemasoluga – mida rohkem ollakse ühenduses enda pereliikmetega, seda õnnelikum on ka pensionipõlv (Huang ja Li, 2019). Lähedaste olemasolu, olgu leibkonnas või sotsiaalvõrgustikus, toetab vananemisel subjektiivset heaolu ning mõjutab ennetavalt vaimse tervise probleemide teket (Sakkeus, 2019: 36). Selle juures on üheks takistavaks teguriks samal ajal ühiskonna erinevate institutsioonide poolt vanuseline eraldamine, mis loob jätkuvalt eakate osas stereotüüpe (Aktiivsena..., 2013: 14) ning ei soodusta ka vanemaealiste mõistmist (Kade, 2012). Sotsiaalse kapitali, eriti just lähedaste inimeste olemasolu on määrava tähtsusega tagamaks täisväärtuslikku vanaduspõlve.

Iga-aastane statistika kinnitab, et seisame Eestis silmitsi vananeva rahvastikuga, erinevad tänaseks loodud arengukavad toovad välja, et muutustega kohanemisel tuleb panustada ka eakate pensionipõlve kvaliteeti. Kuigi seda mõjutavad suuresti ka vanemaealiste kultuuriline taust, eelnev töökogemus, tervislik seisund ning materiaalne kindlustatus, omab valemis olulist rolli ka eaka sotsiaalne kapital. Viimane soodustab eakatel vaimse tervise hoidmist ja seeläbi ka füüsilist heaolu ning aitab kaasa juba täna ühiskonnas eakate ümber loodud stereotüüpide kaotamisele.

1.1.1 Tehnoloogia roll eakate hulgas

Kuigi tehnoloogia ja interneti kasutamine on muutunud eakate jaoks üha tavapärasemaks, tekitab see ometigi palju diskussiooni – kas ja kui palju tuleb eakal tehnoloogia arenguga kaasas käia.

Digioskuse kui ühiskonnas vajaliku üldoskuse kõrval on näidatud interneti kasutamisest tulenevat kasu indiviidi tasandil (Tambaum, 2019: 72), samuti on tehnoloogiale omandatud tähtis roll vanemate täiskasvanute tervise hoidmisel ja elukvaliteedi parandamisel (Chiu ja Liu: 2017: 8). Kuigi täna on tehnoloogia abil teistega ühenduses püsimine eakate seas alakasutatud (Feist jt, 2010: 69), on digitaalset kompetentsi tunnustatud elukestvas õppes järjest enam digitaliseeruvates ühiskondades olulise võtmepädevusena (Euroopa Liidu Teataja, 2018). Seda enam on oluline pöörata tähelepanu ka eakate inimeste digipädevuse arendamisele. Euroopa Komisjon on loonud viieastmelise digipädevuse mudeli, mille alusoskuseks on informatsiooni oskuslik leidmine, tipuks iseseisvalt tehnilistele probleemidele lahenduste otsimine ning soov enda digipädevusi arendada (Vuorikari, Punie, Carretero ja Van Den Brande, 2016):

1. **Informatsiooni ja andmete kirjaoskus** - kasutaja oskab otsida enda jaoks vajalikku informatsiooni ning allikakriitiliselt analüüsida leitud teavet. Kasutaja oskab saadud teavet talletada ning struktureerida enda digitaalsesse töökeskkonda.
2. **Suhtlus ja koostööoskus** - kasutaja oskab kasutada erinevad kommunikatsioonivahendeid ning leida vastavalt olukorrale kõige õigema. Samuti oskab ta jagada digitaalset sisu ka teiste kasutajatega, pidades vajadusel kinni viitamise reeglitest. Kasutaja oskab võtta tehnoloogia abil teiste osapooltega ühendust, osaleda diskussioonides, pidades samal ajal kinni küberruumis sobivatest käitumisnormidest. Kasutaja loob teadlikult enda digitaalset identiteeti, kaitseb ja hoiab seda.
3. **Digitaalse sisu loomise oskus** - kasutaja oskab luua ja muuta erinevas formaadis digitaalset sisu, väljendamaks ennast digitaalsete vahendite abil. Kasutaja oskab parandada ja muuta materjali vastavalt vajadusele ning luua originaalset ja asjakohast uut sisu, olles samal ajal teadlik autoriõigustest teabe ja muu digitaalse sisu osas.
4. **Teadlikkus turvalisusest** - kasutaja oskab kaitsta enda digitaalset sisu, hinnata erinevaid riske ja ohte, mis võivad küberruumis aset leida. Samuti tunneb kasutaja erinevaid ohutus- ja turvameetmeid ning oskab teadlikult rakendada privaatsussätteid, kaitstes enda isiklikke andmeid. Kasutaja oskab kaitsta end digikeskkonnas valitsevate ohtude eest, sealhulgas nt küberkiusamise eest.
5. **Probleemi lahendamise oskus** - kasutaja mõistab erinevaid tehnilisi probleeme, millega võib seadmete kasutamisel kokku puutuda ning oskab nendele vajaduse korral ka lahenduse leida. Kasutaja oskab hinnata enda vajadusi ja kasutada õiged tööriistu ja tehnoloogilisi lahendusi. Probleemi lahendamise oskusega kasutaja oskab kohandada küberruumi vastavalt enda soovidele, kasutada loovalt erinevaid tehnoloogilisi lahendusi, mõista puudujääke enda teadmistes ning vajadusel tegeleda iseseisvalt enda digipädevuse arendamisega.

Erinevatele uuringutele tuginedes on eaka vanaduspõlve kvaliteedi tõstmisel oluline just digipädevuse mudeli kahe esimese astme omandamine: info leidmise, suhtlemise ja koostööskuse arendamine. Tänapäevased tehnoloogilised võimalused pakuvad lahendusi ka eakate hoolekandele, sealjuures sotsiaalse isolatsiooni ja üksilduse vähendamiseks. Interneti ja tehnoloogiliste seadmete kasutamisel on seos sotsiaalse kapitali olemasolu ja üldise heaoluga – interneti kasutamine aitab ühendust hoida nii sugulaste, sõpradega ning selle kasutamisel ilmneb kohene positiivne mõju (Sum jt, 2008: 214). Samuti on täheldatud, et internetis suhtlemine aitab vanema elanikkonna seas vähendada depressiooni (LaRose, Eastin, & Gregg, 2001). Eakate inimeste digipädevuse arendamisel tasub tihtipeale fookus seada esmalt just lähedaste inimestega kontakti loomisele.

Tehnoloogistel lahendustel võib olla nii kasulikke kui kahjulikke mõjusid eakatele inimestele. Tehnoloogia kasutamine aitab inimestes kasvatada usaldustunnet ning tõsta elukvaliteeti – uuringud on tõestanud, et need eakad inimesed, kes kasutavad interneti, tajuvad rohkem sotsiaalset tuge ning suhtuvad vananemisse positiivsemalt (Cody, 1999). Kuigi interneti ja tehnoloogia kasutamisel on palju positiivseid faktoreid, mis tulevad kasutamisel kasuks, on täna veel palju lahendamata takistusi – näiteks liiga keeruka kasutajadisaini osas (Sum jt, 2018: 216). Lisaks on tehnoloogia ja interneti kasutamisega toodud negatiivse aspektina välja, et internetis tundmatute inimestega suhtlemine viib eakaid oma lähedastest inimestest eemale ja võib hoopis sotsiaalset isoleeritust kasvatada. Pikka aega tehnoloogiat kasutades ning internetis uute inimestega tutvudes, võib eakas inimene hakata puudust tundma enda jaoks lähedastest inimestest, mis võib omakorda põhjustada nii ärevust kui ka stressi (Gross jt, 2002). Jällegi nagu eespool mainitud, võib sotsiaalselt võõrdunud inimesed leida tehnoloogia kasutamisel internetist uusi tutvusi, mis aitavad kaasa isoleerituse vähendamisele (Sum jt, 2018: 215). Ka erinevad uuringud ning töö edaspidised peatükid toovad välja, et eakad inimesed on pigem orienteeritud nutiseadmeid kasutama enda jaoks lähedaste inimestega kontaktis olemiseks, mitte uute inimestega tuttavaks saamisel.

Infotehnoloogiliste vahendite kasutamine mängib olulist rolli nii inimese igapäevaelus, sotsiaalsete kontaktide hoidmises kui ka kitsamalt õppimise kontekstis (Sakkeus ja Leppik, 2016: 180). Tõendatud on arvuti ja interneti kasutamise positiivset mõju vanemaealiste arengule (Chaffin ja Harlow, 2005: 302), elukvaliteedile (Naumanen ja Tukiainen, 2010), subjektiivsele heaolule

(Siegrist ja Wahrendorf, 2009) ning tervise enesehinnangule (McNair, 2012). Tehnoloogial on olemas kogu potentsiaal parandamiseks vanemate inimeste elukvaliteeti, sealhulgas toetada tervishoidu või lubada vanematel inimestel töötada distantsilt kodus (Fisk, Rogers, Charness, Czaja ja Sharit, 2009: 241). Tänapäeval on palju vähem kogemusi tehnoloogia kasutamisega võrreldes nooremate generatsioonidega, mistõttu neil on tunduvalt raskem õppida ära uusi oskusi, mis võimaldaks neil erinevaid tehnoloogilisi lahendusi igapäevaselt kasutusele võtta. (Fisk jt, 2009: 241) Samuti on uuringud kinnitanud, kuidas sotsiaalsed ressursid aitavad kaasa digitaliseeruva keskkonna kohandamisele vanemas eas, tõestades, et arvuti kasutamise vajadus praegusel või viimasel töökohal mõjutab oluliselt vanema inimese hilisemat internetikasutuse tõenäosust, mis samuti iseloomustab sotsiaalsete ressursside rolli muutunud keskkonnaga kohandamisel (Tambaum, 2019: 73). Kuigi vanemas eas sõltub digipädevuste omandamine suuresti eelnevast kokkupuutest tehnoloogiaga, siis nagu eelnevalt mainitud, on suureks toeks uute teadmiste omandamisel eaka lähedased.

Mida aeg edasi, seda enam eakad tehnoloogia abil suhtlevad – näiteks 2014. aastal kasutas mobiiltelefoni helistamiseks sageli 85% 65–74aastastest inimestest (Vihalemm ja Kõuts-Klemm, 2017: 253), mis avaldab mõju ka lähedaste inimestega suhtlemisele (Vihalemm ja Kõuts-Klemm, 2017: 252). Järjest enam eakaid kasutavad ka arvutit, kuigi vanemaealiste hinnangul on nende oskustes palju puudujääke. Uuringutulemused näitavad, et 2015. aastal ei olnud 50+ vanuses inimestest arvutit mitte kunagi kasutanud 38% ning 64% kasutajatest hindasid oma arvuti kasutamise oskusi halvaks või väga halvaks. Kuigi esitatud interneti kasutuse ja arvutioskuse tulemused on viis aastat vanad, ei anna oskuste muutumise dünaamika alust arvata, et praegu võiks oodata arvutikasutamise oskustes vanemas tööeas inimestelt silmnähtavalt paremat seisut (Tambaum, 2019: 81). Siiski on uuringud näidanud, et eakad on tegelikud motiveeritud kasutama mobiilirakendusi, kui nad on piisavalt informeeritud sellest tulenevatest eelistest (Mynatt, Melenhorst, Fisk ja Rogers, 2004; Melenhorst, Rogers ja Bouwhuis, 2006, Holzinger, Searle ja Nischelwitzer, 2007 kaudu: 925). Samas võib eakate inimeste mobiiliseadmete kasutatavuse vähenemine olla tingitud sellest, et mobiilirakendused on nende jaoks halvasti arusaadavad. Lisaks võib tekitada vastumeelsust oskuste omandamine, mis nende arvates nõuab väga spetsiifilisi ekspertteadmisi, mis neil puuduvad (Holzinger, Searle ja Nischelwitzer, 2007: 925). Kuigi nutiseadmete kasutajate osakaal eakate hulgas kasvab, piirab loodud lahenduste kasutamise vanemaealiste seas nende vähesed oskused ja teadmised.

Nii infoühiskonna kui tehnoloogia areng muudab suhtlemise viise ka eakatel – sageli annavad sellele omapoolse panuse just lähedased, ostes neile mobiiltelefoni. Eakad toovad mobiiltelefonide omamisel positiivse aspektina välja asjade meeles püsimise, turvatunde tekkimise ning ühiskondliku kaasatuse, samuti muutuvad lisaks lähedastega kontakti hoidmisele kättesaadavamaks ka igapäevased teenused (Mallenius, Rossi ja Tuunainen, 2007). Samas annab eakate mahajäämus tehnoloogia kasutamisel märku sellest, et loodud e-teenused ei jõua nendeni, keda loodud lahendused kõige rohkem abistada suudaksid.

2015. aastal viis TNS Emor ja PRAXIS läbi vanemaealiste ja eakate toimetuleku uuringu (2015), milles uuriti eakate võimalikku huvi tervishoiu ja hoolekande virtuaalsete ehk teleteenuste suhtes. Tegemist on täpsemalt teenustega, mis loovad inimesele oma kodus televiisori või puuetundliku arvutiekraani kaudu võimaluse suhelda nii sotsiaaltöötaja kui ka lähedaste ja tuttavatega. Uuringust selgus, et 36% vanemaealistest, kes polnud teleteenustega kokku puutunud, olid huvitatud nende teenuste kasutamisest. Huvi oli tugevalt seotud ka vanusega, haridustasemega ning elukohaga – motivatsioon oli suurem 50–64aastaste kõrghariduse omandanud linnas elavate inimeste seas. Kuigi motivatsioon oli kõrgem ka tervematel inimestel, oli suur hulk neid terviseprobleemidega eakaid, kellel oli huvi teleteenuste vastu kasvanud, kuna nägid ette, et probleemi süvenedes võib tulevikus tavapärane suhtlus ja igapäevategevuste tegemine olla raskendatud ning sellega toimetulekul võivad oma rolli mängida ka loodud digitaalsed lahendused. 65–69aastaste seas oli teleteenustest huvitatud 29%, 70–74aastaste seas 27%, 75–79aastaste seas 21% ja 80 ning vanemate seas 18% eakatest. Kõige suuremat huvi näitasid eakad inimesed üles just tervisega seotud teemade vastu – arsti konsultatsiooni ja vastuvõtule registreerimise, samuti päevakajalisele infole ligipääsu, teistega suhtlemise vastu. Kuna e-teenused on uudsed, siis suur osa huvitatutest (44%) ei osanud välja tuua, millised teenuseid nad vajaksid.

Eakate vajadustest arusaamisele tuleb arvestada ka nende hoiakuid uute tehnoloogiliste lahenduste selgeks õppimisel – vanemaealised on toonud välja näiteks aja või lahendustest leitava sisulise väärtuse puudumise (Chiu ja Liu: 2017: 8). Põhjus, miks vanemaealiste toimetuleku uuringu (2015) tulemusel ei ole eakad huvitatud teleteenustest oli just huvi ja vajaduse puudumine. 9% eakatest leidsid, et nad saavad enda vajalikud asjad tehtud lähedaste abiga või telefoni teel

erialaspetsialistidega otse kontakti võttes. Samuti oli osadel eakatel hirm, et teenuste kasutamine on keeruline ja nad ei saaks sellega hakkama.

Probleemi lahenduseks on soovitusena välja pakutud ka Eesti pensionieelikutele ja vanemaealistele tegelevate professionaalide väljaõppe süsteemi loomist; strateegilise lähenemise loomist digioskuse omandamiseks mistahes vanuses ja staatuses täiskasvanutele ning vanemas keskeas inimeste teadlikkuse tõstmist aktiivsena vananemise positiivsest mõjust vaimsele ja füüsilisele tervisele (Tambaum, 2019). Tehnoloogiahariduse roll eakate seas on väga oluline, mille jaoks on vaja luua spetsiaalseid haridusprogramme, mis aitavad eakatele inimestele õpetada uute tehnoloogiate kasutamist. Lisaks on oluline, et nendesse programmidesse kuuluksid eakate lähedased inimesed, kes toetaksid õppeprotsessi ning aitaksid vähendada eakate inimeste hirme uute tehnoloogiate ees (Roupa jt, 2010). Kuigi tänapäeval luuakse erinevad strateegiaid ja programme eakate digipädevuse arendamiseks, lasub tegelikult esmalt vastutus vanemaealiste lähedastel, kellel on olemas piisavad teadmised ja oskused tutvustamiseks ja õpetamiseks nutiseadmete kasutamist.

Võib öelda, et tehnoloogia on juba parandanud eakate elukvaliteeti ja uute lahenduste kasutusele võtmine teeb seda tulevikus märgatavalt veelgi. Informeeritus uute tehnoloogiliste lahenduste eelistest motiveerib eakaid nutiseadmeid kasutama õppima. Samas seab tehnoloogiliste lahenduste selgeks saamine palju väljakutseid, kus on probleemiks kogemuste puudumine ja uue õppimise raskused. Kuigi teooriaosa jätk toob välja, kui oluline on eaka enda kui õppija roll digipädevuste omandamisel, tuleb selgelt teadvustada nii lähedaste kui riigi panust selle juures.

1.2 Eakas kui õppija

Eakate hinnangul on neil tihtipeale keeruline uusi teadmisi omandada, tuues põhjuseks just enda vanuse, mis võib omakorda seada väljakutseid enesetäiendamiseks (Aktiivsena..., 2013: 15). Kui uute tehnoloogiate loomisel arvestatakse rohkem eakate vajadusi ja vanusest tulenevat eripära, tõuseb ka eakate valmidus uute lahenduste kasutamiseks. Selleks, et tehnoloogiat eakatele

käepärasemaks muuta, tuleb järjepidevalt ning igakülgsest uurida, millised on eakate inimeste vajadused ning peamised probleemkohad näiteks nutitelefoni kasutamisel.

1.2.1 Kognitiivsed aspektid

Uute tehnoloogiliste lahenduste omandamisel seab väljakutseid kognitiivne võimekus, kuhu alla kuuluvad ka motivatsiooni ning tajuga seotud aspektid (Holzinger jt, 2007: 924). Vanaduspõlve kognitiivne võimekus on seotud varasema toimetulekuga elus (Möttus, 2011). Vaimne ja kognitiivne tervis on inimese heaolu jaoks määrava tähtsusega. Ehkki vaimse tervise häired, eriti depressioon, on levinumad vanuse kasvades, siis vanust ei saa vaimse tervise probleemide põhjustajaks pidada (Abuldaze jt, 2019: 60). Elukaare jooksul on inimesel teatud sündmuste tõenäosus erinevates vanustes suurem, mille tõttu võib arvata, et elusündmused ja kaasnevad muudatused on näiteks depressiivsuse põhjustajaks kesk- ja vanemas eas (Abuldaze jt, 2019: 60). Kes olid varasemalt terased, on seda tõenäoliselt ka vanaduspõlves (Möttus, 2011a, Sakkeus ja Leppik, 2016: 72 kaudu). Nagu eespool märgitud, on eakatel nutitelefoni kasutusele võtmisel teatud barjäärid. See võib olla seotud ka teatud eelarvamustega vastavate protseduuriliste oskuste ja teadmiste omandamisel.

Üks levinumaid ja ulatuslikumaid muutusi vananedes on töömälu vähenemine – võime hoida teavet oma mälus aktiivsena ja töötlemiseks kättesaadavana. Töömälu kasutamine on paljude tegevuste jaoks väga oluline tegur, sealhulgas uute asjade õppimise jaoks. Seetõttu põhjustab vananedes töömälu vähenemine raskusi, millega eakas inimene peab kokku puutuma, sealhulgas ka kõiki tegevusi, mida on vaja puutetundliku nutiseadme kasutama õppimiseks. (Fisk jt, 2009: 242). Tehnoloogia kasutamiseks on vaja ka protseduuriliste teadmiste taset, mida toetab pikaajaline mälu püsimine. Samas muutub vajalike tegevuste meeldejätmise vanuse kasvades üha enam väljakutseid tekitavaks (Holzinger jt, 2007: 924), sest vananemisega kaasneb ka vaimse võimekuse langemine (Sakkeus ja Leppik, 2016: 89). Kuigi eakate puhul on probleeme mälu halvenemisega, võib seda korvata nii varasem kokkupuude tehnoloogiaga kui ka motivatsioon tegeleda edasi enesearenguga ning omandada uusi teadmisi ka vanaduspõlves.

Näiteks minu bakalaureusetöö (2018) analüüsi käigus selgus, et nutitelefoni olemasolu ning eaka inimese tehnoloogilised oskused olid seotud just varasema töökogemusega. Neil, kes puutusid

mobiiltelefoni ja muude digiseadmetega kokku oma eelmises töökohas, oli suurem soov nutitelefoni kasutama hakata. Samuti teadsid ja soovisid need eakad kasutada nutiseadmete erinevaid funktsioone ja võimalusi ning töid vähem takistusena välja nutitelefoni väikseid mõõtmeid ning kasutamise keerukust.

Bakalaureusetöös tõi mitu eakat välja enda konservatiivse suhtumise põhjusena, miks nutitelefoni ei soovitud osta. Vanematele inimestele meeldivad „sissetallatud rajad”, kus ei pea mingisuguseid uuendusi tegema. Mobiiltelefoni kasutati ainult helistamiseks ja sõnumite saatmiseks – eriti juhul, kui eakal on kodus arvuti, kust juba saab vajalikku informatsiooni hankida. Samuti oli eakatele jäänud meelepäraseks informatsiooniallikaks ajaleht ning televisioon, paljudel oli jätkuvalt kasutusel lauatelefon. Mobiiltelefoni peeti väga oluliseks turvatunde tekitajaks, olles maakodus, perekonnast eemal, tagades vajadusel abi kättesaadavuse.

Iga uus ja tundmatu asi põhjustab eakatele palju ärevust ja muret, sealhulgas uued tehnoloogilised lahendused. Psühholoogilisi probleeme võivad põhjustada ka erinevad privaatsusega seotud aspektid küberruumis (Chiu ja Liu: 2017: 8). Seadme privaatsusega seotud küsimustele ei paku enamasti vastust ka seadme kasutusjuhend, mille õpetused võivad lisaks sisaldada terminoloogiat, millest on eakal väga raske aru saada (Mallenius jt, 2007: 8). Ometigi on privaatsustingimustest arusaamine olulise tähtsusega uute tehnoloogiliste lahenduste selgeks õppimisel.

Seega eakate digipädevuse arendamisel mängib suurt rolli vananemisega kaasnev kognitiivse võimekuse langus – väheneb töömälu ja protseduuriliste teadmiste tase, samuti kasvab tõenäosus erinevate toimingute aeglasemaks ja veaohklikumaks muutumine. Kõik eelnev on seotud otseselt inimese varasema toimetulekuga ja kokkupuutumisega tehnoloogiaga.

1.2.2 Füsioloogilised aspektid

Vananemisega kaasneb ka füüsilise võimekuse taseme langus, sealhulgas kontroll oma keha üle (Fisk jt, 2009: 24). Paljud uuringud on kinnitanud, kuidas halvenev tervislik seisund võib takistada vanemaelistel õppimist ning tehnoloogia kasutamist. Kuigi uuringute tulemusel kaasneb vananemisega erinevaid terviseprobleeme (näiteks nägemisteravuse ja värvitaju tundlikkusega seotud muutused, kuulmisprobleemid jm) nii naistel kui meestel, on uuringute tulemusel naised

nendest sõltuvamad kui mehed (Chiu ja Liu: 2017: 8). Samas ei saa vaadelda ja hinnata mehi ja naisi digipädevuse omandamisel erinevalt, sest vananemisega kaasnevate tervislike probleemide akuutsus on sõltuvuses pigem varasemast elustiilist kui inimese soost.

Üheks peamiseks takistuseks nutiseadmete kasutama õppimisel on motoorse võimekuse langus. Üheks põhjuseks on selle juures eakate hulgas sagedane põletikuline haigus reumatoidartriit ehk hulgiigeseepõletik. Uuringute järgi on keskmiselt 50% üle 75aastastest meestest ja 60% naistest artriit, mis esmajärgus mõjutab käelisi tegevusi (Fisk jt, 2009: 62). Reumatoidartriidiga kaasnevad liigesevalud, liigesejäikus, eriti randme- ja sõrmeliigestes ning käed muutuvad nõrgaks, samuti tekib väsimus nii füüsilisest kui vaimsest tööst (Tulvik jt, 2008). Artriidi tõttu võivad ka lihtsad toimingud, nagu näiteks klaviatuuri ja hiire kasutamine olla ebamugavad ning suureks väljakutseks võib osutuda nii arvutiekraanil kui puuetundlikul ekraanil väikeste sümbolite ja ikoonide peale vajutamine, ekraanil õigete funktsioonide avamine jm (Fisk jt, 2009: 61). Siinkohal on ühe lahendusena toodud näiteks nutiseadmete funktsionaalsuse piiramine, mis ennetab valede rakenduste avamist.

Kõik eelnevad sümptomid seavad takistusi tehnoloogiate, sealhulgas mobiiltelefoni ja arvuti selgeks õppimisel ja kasutamisel. Väga suurt rolli mängivad siin ka nägemine ja kuulmine, mis võivad vanusega halveneda, samuti reageerimisaja, koordinatsiooni ja paindlikkuse vähenemine (Holzinger, 2007: 926). Kombinatsioon nägemise, kuulmise, mälu ja liikuvuse osalisest kadumisest põhjustab samuti raskusi uue informatsiooni omandamisel.

Vanemate inimeste puhul ei ole alati probleem just vanuses, vaid funktsionaalses võimekuses (Mallenius jt, 2007: 11). Malleniuse (2007) sõnul on telefonide puuteekraanid ehitatud vanematele inimestele väga mugavalt kasutatavaks, kuid siiski on kasutamisel takistuseks väikesed märgid ja raske käsitlemine. Osa eakaid kasutavad harjumuse tõttu nuppudega telefone, arvates, et nad ei tule nutitelefoni käsitlemisega toime. Samas võivad mobiiltelefoni kasutamisel väikesed nupud ning piiratud mõõtmetega ekraan seada omaette takistusi (Mallenius jt, 2007: 10). Kasutajaliidese disain ei soodusta tihti inimestevahelist suhtlust ega võta arvesse kasutajate erinevaid vajadusi, eriti neid, kes ei ole digitaalselt pädevad. Selleks, et eakad inimesed saaksid paremini puuetundliku tehnoloogia kasutamisega hakkama, peavad lahendused nõudma vähem eaka inimese töömälu ja tähelepanu ning toetama lahenduste kasutamist (Fisk jt, 2009: 27). Vastutus

langeb tihtipeale selle aspekti puhul disaineritele, kes aitavad tehnoloogiatele digitaalseid platvorme üles ehitada.

Vananemisega kaasnev kognitiivsete ja füsioloogiliste võimete langus on paratamatu, kuid mitte digipädevuste arendamist võimatuks tegev. Selleks, et eakat õppijat motiveerida, tuleb läheneda eakale tema iseärasusi arvestades. Mida vanemaks me saame, seda kinnistatumaks muutuvad meie hoiakud ning barjäärid ka tehnoloogia suhtes - kõike seda kujundab varasemalt kogetu, sealhulgas arvutiga kokkupuude. Negatiivsed hoiakud võivad küll suuresti takistada õppeprotsessi efektiivsust, kuid võimalike digitaalsete lahenduste kasuteguritest arusaamisel ning eduelamuste kogemisel on siiski võimalik eaka ja tehnoloogia vahel silda luua.

1.3 Andragoogika - eakatele suunatud õppeprotsess

Kuna õppeprotsess uue omandamisel seab vanusest sõltumata palju väljakutseid, siis peab nendega arvestama ka eakas ja tema õpetaja. Täiskasvanuharidusel ehk andragoogikal on tänapäeva ühiskonnas väga suur roll. Andragoogika juhtivateks suundadeks on elukestev õpe, selle levitamine, sisu, vormide ja meetodite mitmekesisus, loodud struktuuride ümberkujundamine kui ka täiskasvanute koolitajate olemasolu (Lukianova, 2020). Järjest arenevas ühiskonnas on oluline elanikkonna valmisolek pikaajaliste muutustega kohanemiseks, mida toetab just täiskasvanuõpe (Knowels, 1990), mille iseloomulike elementidega tuleb arvestada ka vanemaealisi õpetades.

Põhjuseid, miks täiskasvanu soovib ka vanemas eas teadmisi omandada on mitmeid ning neid saab jaotada nii isiklikeks kui sotsiaalseteks põhjusteks. Isiklikeks põhjusteks võivad olla nii huvi rahuldamine, uute oskuste omandamine, soov lihtsalt midagi uut teha või olemasolevaid oskusi ning teadmisi arendada. Sotsiaalseks põhjuseks võib olla nii enda suhtlemisoskuste parandamine kui uute kontaktide sõlmimine ning seeläbi üksilduse vähendamine. Õppeprotsessis loeb õppija kogemus sama palju kui õpetajate teadmised. (Koha, 2010) Õppimist on jaotatud tüüpide põhjal kolmeks: formaalne, mitteformaalne ja informaalne õppimine (Merriam & Caffarella 1999; Euroopa ... 2000):

Formaalne õpe	Mitteformaalne õpe	Informaalne õpe
Toimub organisatsioonides, kus õppimine on seotud peamiseks eesmärgiks. Harilikult viiakse formaalset õpet läbi kas koolitus- või haridusasutustes, näiteks ülikoolides, mille läbimisel saadakse diplom ning omistatakse kvalifikatsioon.	Tegemist on paindlikuma õppevormiga, mida iseloomustab vähesem struktureeritus. Õppimine ei ole inimese jaoks põhitegevuseks ning seda pakutakse paralleelselt haridussüsteemi poolt pakutavaga. Õppimine saab toimuda nii töökohas kui ka ühiskondlikes organisatsioonides ja huvigruppides.	Inimesed õpivad igapäevase tegevuse käigus, kuulumata selleks mõeldud organisatsioonidesse ja gruppidesse. Informaalse õppe puhul juhib õpilane ise õppeprotsessi. Õppiija ei pruugi alati teadvustada, et ta on enda oskusi täiendanud näiteks perekonnaga suhtlemise või reisimise kaudu.

Täiskasvanuõppele on iseloomulik mitteformaalne, koostööd soodustav, avatud ja toetav õpikeskkond. (Knowels, 1990) Andragoogilisele õppemudelile on iseloomulikuks õppiija suureneva ensejuhtimise tunnetamine, samuti õppimine lähtuvalt vajadustest. Seda kõike saab toetada andragoogilise õppemudeli seitsmest etapist kinnipidamine (Koha, 2010):

- 1) õppimist toetava ja soodustava kliima loomine.
- 2) õppiija kaasamine plaanide tegemisse.
- 3) õppiija kaasamine nende õpivajaduste diagnoosimisse.
- 4) õppiijate kaasamine nende õppe- eesmärkide formuleerimisse.
- 5) õppiijate kaasamine nende õppeplaanide tegemisse.
- 6) õppiijate aitamine õppeplaanide elluviimisel, ressursside leidmisel.
- 7) õppiijate kaasamine õppe hindamisse - hinnatakse kogu õppeprotsessi tervikut ja üksikuid osi.

Õppimist elutee kontekstis mõistetakse kui elupõhist, eluga seotud ja eluga kaasnevat pidevat protsessi (Jõgi, 2006). Õppimine on midagi enam kui individuaalne kognitiivne protsess ning selle eesmärgid ja ulatus sõltuvad sotsiaalsest keskkonnast, õppimisvõimalustest, sotsialiseerimise teguritest kui ka individuaalsest motivatsioonist õppida kogu eluea jooksul (Jõgi, 2006). Ühiskonnas toimuvad muutused seavad ka indiviididele üha enam nõudmisi enda pidevaks arendamiseks – tänapäeva ühiskonnas on iseloomulikuks muutunud elukestev õpe (Beljajev ja

Vanari, 2005: 9). Eakate õpetamise puhul tuleb arvestada, et vanaduspõlves ei ole inimesed orienteeritud enam materiaalse elu rikastamisele, vaid parema elukvaliteedi saavutamisele – rohkem soovitakse kasvatada enda sotsiaalset kapitali ja rikastada kultuurielu (Wang, Sun ja Chen, 2017: 190). Seetõttu tuleb ka eakale suunatud õppeprotsessi planeerimisel arvestada ka eakate elukogemusel põhinevaid väärtushinnanguid.

Kui hariduse omandamise ja enda arendamise lähtepunkt elukaare alguses on pigem sotsiaalne nõudlus, siis vanaduspõlves on tegemist puhtalt enda vabatahtliku arengusse panustamisega (Wang, Sun ja Chen, 2017: 190). See, kuidas eakas inimene õppimise suhtub, sõltub väga paljudest erinevatest aspektidest – ootustest õppimisele, arusaamadest, eelnevast õpikogemusest, teadmistest ja nende konstrueerimise võimest; õppimisvajadustest ja õpivalmidusest (Jõgi, 2006). Seega ei saa täiskasvanuid, sealhulgas eakaid, vaadata kui ühtsete tunnustega gruppi, sest lisaks individuaalsetest eripäradest erinevate üksteistest ka läbitud eluperioodide poolest (Beljajev ja Vanari, 2005: 12). Eakate kui õppijate puhul on tegemist tundliku sihtrühmaga, kelle füüsiline funktsioon, intelligentsus ning sotsiaalsed oskused on langenud, igapäevaste tegevuste ulatus piiratud, mis mõjutab eriti eakate motivatsiooni hariduse omandamisel (Wang, Sun ja Chen, 2017: 190). Samal ajal erinevate digitaalsete platvormide kasutamine parandab eakatel teadmiste omandamist ning maksimeerib õppimisvõimalusi (Wang, Sun ja Chen, 2017: 190). Arvestades eaka ootusi, arusaamu, oskusi ja eest tulenevaid füüsiliste funktsioonide piiranguid, tuleb õpetajal eakat õppijat enda arendamisel ja õppimisse panustamisel toetada.

Täiskasvanud, sealhulgas eakate, õppijate puhul on seotud nende sotsiaalne aktiivsus ja huvi õppimise vastu ka füüsilise tervise, psüühilise tasakaalu, lähedaste toetuse ja vaimuerksusega (Jõgi, 2006). Eaka inimese õpiedu sõltub suuresti sellest, milline õpikeskkond on tema ümber loodud. Õppimise toetamine on võimalik läbi seda soodustava keskkonna loomise, mis on meeldiv, turvaline ning toetab õppija eesmärkide saavutamist (Beljajev ja Vannari, 2005: 26). Õppeprotsessis esinevaid takistusi saab jaotada kaheks: neid, mis tulenevad inimestest endast (huvi puudus, ebapiisavad ressursid, tervis, vähesed elu-, ja õpikogemused) ning teised, mis tulenevad sotsiaalsest keskkonnast – näiteks puuduvad võimalused õpinguteks ja koolitusteks (Jõgi, 2006). Just viimastele probleemkohtadele on koolitajal võimalik leida lahendus, kasvatades tõenäoliselt seeläbi huvi uute teadmiste omandamiseks.

Õppimise puhul on oluliseks aspektiks positiivne suhtumine ellu ning avatus uuele, mida iseloomustavad eaka inimese sotsiaalne aktiivsus, intellektuaalsed huvid ning eneseanalüüsi võime. Väga palju sõltub eaka suhtumine õppimisse tema eelnevast haridusest, tööst ning kogitud positiivsetest õppimis- ja elukogemustest – mida rohkem seda on, seda rohkem soovitakse õppida ning olla edasi aktiivne (Jõgi, 2006). Eelnimetatud aspektid ei sõltu küll koolitajast, kuid ometigi on nende arvestamisel võimalik luua koolitaja enda poolt eakale positiivne õpikogemus.

Eakad inimesed, kes on varasemalt kogunud edu ja tuge elus, soovivad jätkata aktiivselt õpingute ning huvi-, harrastustegevustega ka vananedes, samas võib õppimine vanemas eas seostuda negatiivsete emotsioonidega kooliskäimise ajast, mida iseloomustavad negatiivsed hetked, sunduslikkus - seda kõike mäletatakse vananedes (Jõgi, 2006). Mida vanemad ollakse, seda enam kerkib esile ka kahetsustunne vähese õppimise ees (Jõgi, 2006). Selleks, et varasemad õpikogemused ei avaldaks negatiivset mõju õppimisel, tuleb õppijal neid endale teadvustada (Beljajev ja Vannari, 2005: 27). Eakatele erinevate tehnoloogiate õpetamisel on täheldatud, et õpetaja peab lähenema ning õpetama igat õpperühma erinevalt, lähtuvalt nende võimetest ja huvidest (Cuciti, 2005: 55). Samuti on õpetaja roll eeldada, et eakaid inimesi saab panna uusi asju õppima, sest tegelikult on vanematel inimestel samasugune potentsiaal kui kõikidel teistel – siiski tuleb arvestada, et õppimisstrateegiad ja -keskkonnad peaksid eakat õppijat maksimaalselt toetama (Cuciti, 2005: 56). Õppeväljundite saavutamise tagab kombinatsioon soosivatest hoiakutest, õigest käitumisest ja intellektuaalsetest võimetest (Beljajev ja Vannari, 2005: 54). Koolitaja roll on leida igas õppijas olemasolev potentsiaal uue omandamiseks.

Õppimine vanemas eas on väljakutse nii õppijale kui õpetajale. Eaka õppija huvi ja soov õppimisse panustada sõltub isiklikest ja sotsiaalsetest vajadustest ning elukogemustest tulenevatest väärtushinnangutest. Õpetaja ülesandeks on eaka õppija võimekust ja huve arvestades luua teadmiste omandamist soodustav ja toetav õpikeskkond ning valida sobivad õpetamismeetodid.

2. EESMÄRK JA UURIMISKÜSIMUSED

Minu magistritöö eesmärgiks on uurida, millega tuleb arvestada eakale inimesele nutiseadme kasutamist selgeks õpetades. Eesmärgist lähtuvalt on minu töö fookuses nii koolitajate enda praktikate kaardistamine ning analüüs õppeprotsessi vormi, sisu kui ka vanemaealiste õppijate osas.

Eesmärgist lähtuvalt vastab minu magistritöö järgmistele küsimustele:

- 1. Millisel viisil õpetavad koolitajad praegu eakaid inimesi puuetundlike ekraanidega nutiseadmeid kasutama?**
- 2. Milline on eakas kui õppija koolitajate hinnangul?**
- 3. Milliste oluliste aspektidega tuleb koolitajate kogemuse põhjal õpetajal arvestada, et õppeprotsess toetaks eakat õppijat?**

3. UURIMISMETOODIKA

Uurimismetoodika peatükis selgitan uuringu valimit; andmekogumise ning -analüüsi meetodit ning sellega kaasnenud piiranguid.

Magistritöö empiirilise osa läbiviimisel kasutan kvalitatiivset uurimismeetodit. Kvalitatiivne uurimistöö on oma olemuselt mõeldud teadmiste hankimiseks, et mõista paremini inimsüsteeme. Seda laadi uurimistöö tüüpilised meetodid on näiteks intervjuud ja vaatlused (Savenye ja Robinson, 2001: 1171-1173). Tavaliselt annab kvalitatiivne meetod rikkalikke detailseid kirjeldusi inimeste käitumisest ja arvamustest (Savenye ja Robinson, 2001: 1171-1173). Tüüpilisteks tunnusteks on väiksemad valimid ning mõtete ja tundmuste analüüs, mille tulemusena leitakse vastus küsimusele, miks inimesed teataval viisil mõtlevad või käituvad (Quantitative Research, 2009). Samuti annab meetod võimaluse uurida ja seletada üksikjuhtumeid (Quantitative Research, 2009).

Kuigi magistritöö planeerimise faasis olin valimi moodustanud nii koolitajatest kui eakatest, pidin 2020. aasta märtsikuus riigis kehtestatud eriolukorrast tulenevalt loobuma eakatele suunatud fookusgrupi intervjuust. Eakatega kontakti saavutamine oli väga komplitseeritud kontaktkohtumise võimaluse puudumise ja digitaalsetest lahendustest tulenenud takistuste tõttu. Olukorrast tulenevalt laiendasin valimit koolitajate seas ning koostas in mahukama intervjuu kava (vt lisa 1).

3.1 Valim

Magistritöö empiirilise osa läbiviimiseks moodustasin sihipärase valimi. Sihipärase valimi puhul valib uurija ise oma uuritavad välja, püüdes leida sõltuvalt uurimiseesmärgist tüüpilised või ideaalsed uuritavad (Rämmer, 2014). Sihipärane valim on mittetöenäosusliku valimi alajaotus, kus uurija lähtub valimi koostamisel oma erialastest teadmistest ja valib tema arvates parimate uurimistulemuste saamiseks kõige sobivamad esindajad (Ulvik, 2015).

Valimi moodustasin isiklike kontaktide põhjal, kes täna tegelevad vanematele inimestele nutiseadmete õpetamisega. Samuti viisin läbi lühikese taustauuringu, et selgitada välja, kes tegelevad veel täna eakate digipädevuse arendamisega. Valimisse osutus valituks üheksa erineva profiili ja kogemusega eksperti nii riigiametist, telekommunikatsiooniettevõttest, rahvaülikoolist kui ka kahest konkreetsest eakatele suunatud digipädevusi arendavast projektist:

- 1) Riigi Infosüsteemi Ameti peadirektor Margus Noormaa;
- 2) Riigi Infosüsteemi Ameti analüüsi- ja ennetusosakonna juhataja Märt Hiietamm;
- 3) Riigi Infosüsteemi Ameti küberturvalisuse teenistuse juhtivanalüütik Lauri Tankler;
- 4) Telia eakatele suunatud digipädevuse projektist osa võtnud töötajad Heigo-Aulemb Ensling, Siret Orav ja Mari-Liis Vaiksaar;
- 5) Tartu Veeriku kooli eakatele suunatud digiõppe projektis osalenud juhendaja Signe Varendi ning õpilane Mia Faster;
- 6) Tallinna Rahvaülikooli koolitaja Mart Tartlan.

Moodustatud eriilmeline valim annab minu hinnangul võimalikult laia spektri koolitajate kogemustest, võimalustest ning väljakutsetest eakatele nutiseadmete õpetamisel. Kuigi nii Tartu Veeriku Koolist valitud intervjueeritavad ja Telia töötajad räägivad intervjuus osaliselt 2017. aasta kogemusest, on minu hinnangul saadav sisend jätkuvalt aktuaalne ja objektiivne antud uurimistöö ja selle jaoks püstitatud uurimisküsimuste kontekstis. Kõik valimis olnud koolitajad puutuvad ka täna kokku eakatele inimestele puutetundlike nutiseadmete koolitamisega, näiteks lähedaste õpetamisega.

3.2 Andmekogumise meetod

Magistritöö uurimisküsimustele vastuste leidmiseks kasutasin poolstruktureeritud intervjuud, mille puhul saab küll kasutada varem koostatud intervjuu kava, aga teisest küljest võib intervjuu läbiviimisel muuta küsimuste järjekorda ja küsida täpsustavaid küsimusi (Lepik jt, 2014).

Läbiviidud intervjuud kestsid kokku kolmkümmend minutit kuni tund aega, lähtuvalt vastuste pikkusest ning minu enda eelteadmistest, kus mõningatele küsimustele oli juba eelmine

intervjueeritav vastanud – näiteks Riigi Infosüsteemi Ameti töötajate puhul. Mart Tartlani, Margus Noormaa, Lauri Tankleri kui Heigo-Aulemb Enslinguga toimusid intervjuud silmast silma kohtudes. Ülejäänud intervjueeritavatega toimusid eriolukorrast tulenevalt sünkroonsed veebi-intervjuud. Intervjuu puhul on uurija ja osaleja samaaegselt kindlas kokkulepitud veebikeskkonnas või kiirsuhtlusrakenduses ning küsimine ja vastamine toimub reaajas, voogsuhtluse puhul reageeritakse kiiresti või lausa pausideta (Murumaa-Mengel, 2020). Veebiintervjuude positiivseks teguriks on see, et veebiintervjuud võimaldavad uuringutes osaleda neil, kes ajaliste ja geograafiliste piirangute tõttu muidu kõrvale jääksid (Deakin, Wakefield, 2014; Janghorban jt, 2014). Tüüpiliste kitsaskohtadena tuuakse veebiintervjuude puhul väga sageli välja tehnilisi viperusi, probleeme programmide töökindluse ja internetiühendusega (Hanna, 2012), aga ka mitteverbaalse kommunikatsiooni puudumist.

Intervjueeritavad olid enne intervjuu toimumist teadlikud vestluse üldisest fookusest, kogu küsimustikuga (vt lisa 10) nad eelnevalt tutvuda ei saanud. Kõik intervjueeritavad olid teadlikud ning nõus, et intervjuud salvestatakse ning kasutatakse täies mahus selle magistritöö loomisel.

3.3 Andmeanalüüsi meetod

Magistritöö empiirilise osa ülesehitusel kasutasin kvalitatiivset sisuanalüüsi üheksa läbiviidud intervjuu põhjal. Läbiviidud intervjuusid analüüsisin transkriptsioonide põhjal (vt lisad 2–10). Transkriptsioonidest filtreerisin välja uurimisküsimusi puudutava sisendi ekspertide praktikate põhjal, millest lähutvalt võrdlesin ja analüüsisin saadud tulemusi uurimisküsimuste ja peatükkide kaupa. Transkriptsioonides markeerisin ära kõik ekspertide lausunud olulised elemendid eakatele suunatud õppeprotsessi jaoks, mille alusel koostasın soovitusliku õppemudeli (vt peatükk 5.2).

Kvalitatiivne sisuanalüüs on oma olemuselt tundlik ja täpne. Analüüs on tekstipõhine, selle käigus ei taandata tekstide sisurikkust ega nüansse numbrilistele koodidele, ei lihtsustata ega moonutata uuritavat nähtust ega liiguta sellest liiga kaugemale (Kalmus, Masso ja Linno, 2015).

Kvalitatiivse sisuanalüüsi üks puudujääk on see, et meetod ei võimalda erinevaid tekste täpsetel alustel võrrelda – see loob uurijale võimaluse valikulise tõendusmaterjali kogumiseks, mis toimub sageli mitteteadlikult, uurijale meelepäraste hüpoteeside kinnitamiseks, ning kunagi ei saa olla kindel, et seda pole juhtunud. (Kalmus, Masso ja Linno, 2015) Tööd kirjutades täheldasin seda ka enda juures – nii eelnevad teadmised kui ka läbitöötatud teoreetiline materjal kujundasid vähesel määral intervjuude läbiviimisel küsimuste alatooni kui ka hiljem antud töö analüüsi ja diskussiooni kirjutamist. Siiski on minu hinnangul kõik töö valmimise etapid olnud minu jaoks piisavalt objektiivsed, mille aluseks olen võtnud nii kasutatud teoreetilised allikad kui ka otsesed mõtted intervjuueeritavatelt endilt.

4. TULEMUSED

Magistritöö tulemuste osa on jaotatud kokku kolmeks suuremaks osaks – koolitajate enda kogemused, eakatele suunatud õppeprotsess ja koolitaja roll selle juures. Eakatele suunatud õppeprotsessi osas keskendun eraldi nii koolitajate õpetajakogemuste vormile kui ka sisule. Tulemuste viimases osas on fookuses nii koolitajate kui eaka roll õppeprotsessis, kus eaka puhul käsitlen muuhulgas ka erinevaid kognitiivseid ja füsioloogilisi aspekte.

4.1 Koolitajate taust ja kogemused

Intervjueeritavate kogemused eakatele inimestele nutiseadmete õpetamisega olid eriilmelised - osade jaoks on tegemist igapäevase tööga ning osade jaoks hobiga või ühekordse projektiga. Riigi Infosüsteemi Ameti (RIA) peadirektor Margus Noormaa ning tema kolleegid Lauri Tankler ja Märt Hiitamm puutusid õpetamisega kokku 2019. aastal käivitatud kampaania „**Ole IT-vaatlik**” raames. RIA loodud ja elluviidud kampaania eesmärgiks oli näidata, et **küberturvalisuse käitumise põhitõed on lihtsad ning omandatavad ka vanemaealistele**. Kampaania käivitamise üheks põhjuseks oli vanemaealiste oskamatus küberruumis valutult toimetada, fookuses olid elukogenumad 55aastased ja vanemad veebikasutajad. „*Kampaania oli fokuseeritud vanemaealistele – see piir oli küll viiekümneaastased ja vanemad, kes enda lapsepõlve veetsid nutivabalt. Selle projekti raames sai käidud raamatukogudes, kohtunud eakatega ning nendega koos neid teemasid arutatud ja lahatud – mis on nende mured, ootused ja kuidas täna riigis on need tagatud ja korraldatud,*” lausus Noormaa.

Lauri Tankleri sõnul selgus 2018. aasta lõpus Eurostati tehtud uuringute tulemusi analüüsisides, et **küberturvalisuse parimaid praktikaid teadsid kõige vähem 55aastased ja vanemad inimesed**: „*Eurostati küsimustest tuli välja, et teemad, mida meie siin majas peame baashügieeniks – sul on tugevad paroolid seadmetel, tarkvarad uuendatud – kõige vähem parimaid praktikaid teadsid ja kasutasid inimesed, kes olid vanusse 55+. Tõin välja probleemkoha, et nemad on riskigrupp hetkel ja arvestades, et see on veel väga lai osakaal töötavatest inimestest, kes töötavad ettevõtetes ja*

riigiasutustes, kelle kaudu võivad levida küberohud, otsustasime, et nemad võiksid olla meie laiaulatusliku kampaania sihtrühmaks.”

Endised Tartu Veeriku Kooli 5. klassi õpilased, sh Mia Faster, lõid 2017. aastal projektõppe tulemusena **Tartu Tähtvere Päevakeskuse eakatele nutiringi**, mida koordineeris klassijuhataja Signe Varendi. Klass otsis õppeaasta alguses ideed enda ettevõtlikkuse arendamiseks, mida oleks põnev ellu viia ja mis pakuks harjumuspärasest teistsugust väljakutset. Klassisisese arutelu käigus jõuti järeldusele, et kõige olulisem oleks õpetada nutiseadmete kasutamist just eakatele inimestele. „*Klassijuhataja tunnis tegime arutelusid ja kamba peale kooruski, et meie vanaemad ja vanaisad võiksid osata rohkem nutiseadmeid kasutada ja lapsed võiksid olla need, kes neid õpetavad,*” lausus Varendi.

Kogu õppeprojekt kestis Tähtvere Päevakeskuses kokku pool aastat - noored kohtusid eakatega kaks korda kuus, veetes nendega ühel korral aega poolteist tundi. *“Tähtvere eakate kodu oli kõige lähedasem koht, kuhu minna. Võtsime ühendust sealse juhiga, kes oli väga huvitatud sellest. Tema sõnul olid eakad juba väga ammu küsinud mingisugust koolitust ja meie võtsime täpselt õigel ajal ühendust. Panime plaani paika ja see kõik kuidagi niimoodi kulges ja sujus,”* lausus Varendi. Projektile andis omapoolse toe nii tahvelarvutite kui ekspertide nõu jagamisega telekommunikatsiooni ettevõtte Telia.

Ka Telia on lähiminevikus võtnud oma tegevuses fookuse eakate digipädevuse arendamisele. Ettevõtte eakatele suunatud digiõppe projekt toimus 2017. aastal, mille raames andsid Telia töötajad eakatele Harjumaal koolitusi, lisaks üle Eesti esindustes kohapeal. Intervjuudest selgus, et **Telia töötajad puutuvad eakatele nutiseadmete õpetamisega kokku igapäevaselt ka esindustes töötades**, kus mõned kliendid on kujunenud ajapikku järjepidevateks õppijateks, kellega on hoitud kontakti juba pikemat aega.

Tallinna Rahvaülikooli koolitaja Mart Tartlan on eakatele digiseadmete kasutamist õpetanud juba kuus aastat, andes nii **Exceli-koolitusi kui õpetades nutiseadmeid kasutama**: „*Ma arvan, et see oli viis-kuus hooaega tagasi. Õpetasin neile Excelit ja siis nad uurisid, et kas ma vanadele inimestele telefoni tutvustamist ka teeksin.*”

Samuti oli kõikidel intervjueeritavatel nutiseadmete õpetamisega kokkupuude olemas **isiklikul tasandil – olgu õppijateks siis vanemad või vanavanemad**, kes soovivad õppida nutitelefone või tahvelarvutit kasutama. Vanemate ja vanavanematega on koolitajad kokku puutunud tunduvalt pikemalt, kuigi õppeprotsess ise on olnud kohati hekilisem võrreldes tööalaselt seotuga. Erineva taustaga koolitajate kogemused on oluliseks informatsiooniallikaks eakate õpimotivatsioonist arusaamisel ja sobivate õppeprotsesside kavandamisel.

4.2 Eakatele suunatud õppeprotsess

4.2.1 Õppeprotsessi vorm

Intervjuudest tuli välja, et koolitajad on senioritele puuetundliku ekraaniga nutiseadmeid õpetades kasutanud erinevaid meetodeid, näiteks **loenguformaati suurele auditooriumile, väiksema õppegruppi juhendamist ning individuaalset konsultatsiooni**.

Loenguformaat suurele auditooriumile ja õppegruppi juhendamine

Tartu Veeriku Koolis loodud projektõpe Tähtvere päevakeskuse eakatele hõlmas nii suurele auditooriumile loengu andmist kui juhendaja poolt individuaalselt kuni kahele eakale õpetamist – õpetaja kingades olid kusjuures Veeriku kooli õpilased ise. Eakatele koolitust andnud õpetaja Signe Varendi ja õpilase Mia Fastersi hinnangul on eakatele **üks-ühele individuaalsel õpetamisel kindlasti palju rohkem kasutegureid kui suurele auditooriumile teadmisi edasi andes**. „*Kui ma õigesti mäletan, käisime kaks korda kuus. Seal oli suur hulk eakaid, kes olid kõik ühes ruumis ja mina tegin igal kohtumisel sissejuhatuse, et mida me täna tegema hakkame, milleks see üldse vajalik võiks olla. Ja siis sai iga eakas endale ühe õpilase kõrvale. Tahtsime alguses, et oleks üks eakas ja üks õpilane, aga kuna nõudlus oli nii suur, siis tavaliselt oli ikkagi ühel õpilasel kaks eakat. Kui üks inimene on klassi ees ja eakad kuulavad... see ei tööta,*” lausus Varendi. Varendi sõnul võib **inimestel suures auditooriumis viibides tähelepanu hajuda**, eriti kui nad räägitavast teemast aru ei saa. Samuti võib olla küsimuste esitamine suure auditooriumi ees ebamugav.

Riigi Infosüsteemi Ameti kampaania „IT-vaatlik” raames korraldati loenguformaate praktiliste IT töötubadena, mis toimusid nii Tallinna Keskraamatukogus kui ka Rahvusraamatukogus, tuues kohale saalitäied eakaid inimesi. „*See oli puhtalt arutelu ja diskussioon ja seal olid kohal ühiskonna aktiivsemad tegelased. Otseselt koolitust ma ei teagi, kas selle projekti käigus üldse oligi. Selle kampaania eesmärk oli pigem lihtsalt teadlikkust tõsta, mitte seadmete kasutamist. Et kui sa juba kasutad, siis sa pead teadma seda – see on nagu baashügieen. Täna on riik ehitanud selle üles niimoodi, et päris suur ootus on raamatukogude peal. Kuna raamatukogud on kohad, kus eakaid liigub kõige rohkem. Nad ei tule ministeeriumitesse või ametitesse, vaid nad käivad raamatukogudes, mis aitavad väga palju erinevate nutiküsimustega ja digiküsimustega hakkama saada,*” lausus RIA peadirektor Mart Noormaa. Lisaks korraldati projekti raames koostöös RIA ja raamatukoguhoidjate ühinguga üleriigiline nõuandepunktide päev, mille käigus muutus sada Eestimaa raamatukogu pop-up nõuande punktideks, kus said eakad inimesed nõu küsida. „*Kuna meie koostööpartneriks oli Eesti Raamatukoguhoidjate Liit, siis ühe suurema üritusena korraldasime novembrikuus üle Eesti raamatukogude juures infopäeva, et tule enda nutiseadmega kohaliku raamatukogusse, et saaksime sind toetada,*” lausus Tankler.

Tallinna Rahvaülikooli koolitaja Mart Tartlani digiõppe tunnid on tavaliselt mõeldud kuni kümneliikmelistele gruppidele: „*Seal oli vist jämedalt kümnekond inimest. Esmalt tutvustan ennast ja siis panen mõningad reeglid paika.*” Samas pidas Tartlan väiksemate õppegruppide puhul oluliseks, et õppe tempo tuleb kohandada vastavalt grupi kõige aeglasemale õpilasele, et ei toimuks mahajäämist.

Individuaalne õpetamine

Telia nutiõppe projektis osalenud ettevõtte töötajad tunnistasid, et kuigi projektis õpetasid nad suuremat rühma inimesi, siis igapäevaselt puutuvad nad sageli kokku eakatega, kes tulevad esindusse oma konkreetse küsimusega ning soovivad sellele lahendust leida. **Mida individuaalsem ja konkreetsem on mure ja soov, seda kiiremini leitakse sellele ka lahendus. Mida väiksem õppegrupp on, seda tulemusrikkam on õppeprotsess.** Kui ühel koolitajal on ees mitu eakat erinevate soovide ja motiividega, siis jagub individuaalset kontaktõpet igale eakale vähem ning seda tõenäolisemalt jäävad ka õpiväljundid täies ulatuses saavutamata.

Samuti kinnitasid kõik intervjueeritavad, et õppeprotsessi juures on oluline, et **õppija peab saama nutiseadet ise käes hoida** – sellega väheneb hirm puuetundlikku ekraani suhtes ning ajapikku tekib julgus ise rohkem katsetada, eksida ning uusi asju õppida. Telia töötaja Mari-Liis Vaiksaare arvates saab eakas ise nutiseadmega toimetades selle endale omasemaks ja käepärasemaks. „*See hirm, mis neil alguses oli, kui nad ei tahtnud seda telefoni näppidagi, hoidsid vati sees ja panid mitme kihi sisse, pärast läks see asi palju lihtsamaks,*” lausus Vaiksaar.

Kõik koolitajad tõid välja eakaid õpetades **pikema ajalise mõõte** – õpetaja peab arvestama, et nutiseadme kasutamise selgeks saamine võib võtta oodatust palju rohkem aega. „*Kõige suurem asi ongi hirm teadmatuse ees ja loomulikult see, et nad on aeglased ja ei õpi enam nii kiiresti. Ma võin neile rääkida ühte asja, aga nad unustavad selle suht kiiresti ära. Nad ei omanda enam nii kiiresti, nad peavad kogu aeg seda ühte asja tegema, et see meelde jääks,*” tõdes Telia töötaja Siret Orav. Samuti tuleb võimaluse korral **kõikidele tekkinud küsimustele kohe vastuseid leida**, et eakal oleks vähem segadust ning säiliks huvi õpingutega edasi tegeleda. „*Minu loengud on pehmest kummist – kui saame varem tehtud, siis saab varem koju. Aga on ka juhtunud, et on läinud näiteks kakskümmend minutit üle. Lihtsalt sellepärast, et inimestel tekivad küsimused. Ja kui õppuril tekib küsimus, siis vastama peab kohe, mitte hiljem. Kindlasti tuleb igale küsimusele anda vastus,*” lausus Tallinna Rahvaülikooli koolitaja Mart Tartlan.

Toetav abimaterjal

Intervjueeritavate hinnangul on **eakale õppijale kasuks toetav abimaterjal või konspekt**, mida saab õppija ise õppeprotsessi ajal täiendada. Jällegi tasub siinkohal meeles pidada materjali, mida eakas saab endaga kaasa võtta, mitte slaididel olevat inforohket loengumaterjali. Näpunäited peavad olema konkreetseid ning just isikliku nutiseadme kohta. Seda kinnitas ka Mart Tartlan, kelle sõnul soovivad eakad, et juhiste kohta oleks selge kirjalik materjal, millest saab kodus edasi õppides abi. Märkmete tegemise kohta tõi kinnituse ka Ensling – vanemad inimesed tahavad konspekterida – neil on tihtipeale kaasas märkmik, kuhu panevad enda jaoks olulised asjad kirja. „*Sa võid ju kirjutada eakale oma käega mingi manuaali, siis tegelikult sellest pole mingit kasu.*”

Eakas inimene peab oma käega selle manuaali valmis kirjutama ning siis saab edasi tegutseda. Ta peab oma käega kirjutama läbi sellesama jutu,” tõdes Ensling, kelle hinnangul ei pruugi olla teiste poolt kirjutatud manuaalist õppijale mingit kasu.

Ka Mari-Liis Vaiksaar on aru saanud, et eakad inimesed kirjutavad samm-sammult kõik vajalikud tegevused nutitelefoniga kasutamise seoses üles, isegi need, mida õpetaja arvates vaja ei ole. Samas leiab Vaiksaar, et omakäeliselt tehtud märkmed annavad eakale turvatunde: *„Minul näiteks vanaema kirjutab kõik asjad üles samm-sammult, isegi need, mida minu arvates pole vaja. Aga las ta kirjutab, tal endal on turvalisem tunne, ta ise pärast teab.”*

Kõik koolitajad leidsid, et mida rohkem on võimalik pühendada aega konkreetsele eakale õppijale, seda paremini õppeprotsessi eesmärgid saavutatakse. Seega on tulemuslikumad individuaalõpe ja õpetamine väikestes gruppides. Kuna individuaalne õpetamine on kõige ajamahukam, siis on vaja leida suurema auditooriumi jaoks sobivaid efektiivsemaid õpetamise meetodeid.

4.2.2 Õppeprotsessi sisu

Intervjuudest selgus, et **eakatel on valdavalt huvi nii lähedastega kontakti hoidmise, piltide tegemise ning infole, sh uudistele ligipääsu vastu.** Tartu Veeriku Kooli nutiõppe projekti käivitaja Signe Varendi tõi välja, et eakad tahavad lisaks õppida **e-kirja saatmist**, samuti on neil suur **huvi sotsiaalmeedia vastu**: *„Sotsiaalmeedia poolelt taheti just ka Facebooki kasutamist, kuna paljud lapsed ja lapselapsed kasutavad seda, et saaks siis läbi selle kursis olla, mis toimub. Osad eakad, kes seal olid, on mul Facebookis sõbrad ja siis ma näengi, kui aktiivsed nad on seal eakate päevakodus – postitavad pilte ja tegevusi.”*

Sotsiaalse kapitali suurendamine

Eakate huvi suhtlusvõrgustike vastu tõid välja kõik koolitajad. **Vanemad inimesed soovivad jätkuvalt olla oma lähedastega kontaktis**, sest teavad, et nooremad suhtlevad internetis, jagavad seal enda igapäevasest elust pilte – selle kõigega tahavad eakad samuti kursis olla. Lisaks elavad

paljud lapsed ning lapselapsed eakatest eemal, mõned on kolinud välismaale, mis teeb tihtipeale võimatuks omavahel külaskäimise – ka siinkohal näevad eakad tehnoloogilisi lahendusi ühe võimalusena igapäevase kontakti edasi hoidmisel. Telia töötaja Mari-Liis Vaiksaar tõi näiteks oma vanaema, kes hakkas regulaarselt Skype'i kasutama, et rääkida ja näha välismaale kolinud last: „*Minu vanaema hakkas ka Skype'i kasutama siis kui minu tädi kolis välismaale. Nad teevad kord nädalas Skype'is vestlusi ja vanaema näeb oma lapselast.*”

Igapäevast elu toetavad lahendused

Heigo-Aulemb Enslingu sõnul on eakal soov saada selgeks kõige elementaarsemad asjad, sealhulgas **igapäevase interneti kasutamise, lehtede lugemise *online*'is** ning tema üllatuseks ka **mängude mängimise**: „*Ka vanemad inimesed mängivad kaardimänge. Tagaajamist ja tulistamist mitte, aga mälumängud, ristsõnad või kaardimängud on täiesti see teema, millega vanemad inimesed aega veedavad, kas tahvelarvutis või nutitelefonis.*”

RIA peadirektori Margus Noormaa sõnul eakad nutiseadmetes mängu ei mängi, **huvi on hoopis internetis pangatoimingute vastu** – selleks ei pea kuhugi minema ning oma rahalist seisu saab kontrollida võimalikult mugavalt. Siret Orav jällegi lisas, et kuigi eakad inimesed saavad aru, et internetipangas tehtavad tehingud on olulised ning mugavad lahendused, siis seda on keeruline omandada: „*Näiteks pangamaksetega, kui üks kord kuus vaja arveid maksta, siis see on takistus, kuna ta nii harva kasutab seda rakendust.*” Samas pidas Siret Orav eakate puhul oluliseks **igapäevaseks eluks vajaminevad rakendusi nagu näiteks bussiaegade leidmine**, mille vastu on vanematel inimestel suur huvi.

Koolitajate hinnangul on eakatele **oluline õpetada ID-kaardi funktsioone, sh digiallkirjastamist**, kuigi see võib osutada piisavalt keeruliseks ning õpetamine võib võtta oodatust rohkem aega. Seda kinnitas ka Tallinna Rahvaülikooli koolitaja Mart Tartlan, kes on ID-kaarti kasutamist õpetades saanud aru, et infot on liiga palju, mis ajab eakaid segadusse: „*ID-kaardiga dokumendi allkirjastamine – heakene küll, seesama lihtne liigutus, et sa ei ava mitte faili, mida allkirjastad, vaid lohistad selle faili sinna programmi, millega allkirjastada. Vot see on neile*

üle mõistuse.” Siinkohal on Tartlani sõnul oluline kordamine ning väikeste sammude kaupa õpetamine.

Küberturvalisus

Koolitajate hinnangul on eakatel **suur mure ja huvi ka küberturvalisuse vastu**, mis on üheks takistuseks nutiseadmete kasutama õppimisel. Põhjuseks on teadmatus ning mingil moel ka meedias loodud kuvand, kuidas inimesed alatasa erinevate petuskeemide ja muude ohtude, näiteks pahavaraliste rakenduste, viiruste jm, osaks langevad. Heigo Aulemb-Enslingu sõnul liigituvad eakad turvalisuse teemade osas kaheks – on neid, kes ei tunneta üldse turvalisuse ohte ning teised jällegi ei julge rakendusi kasutada, sest „tootjad nuhivad nende järele”. Siinkohal on **oluline õpetada erinevatele rakendustele antavate õiguste printsiipe**, sest õiguste andmisega seotud hirmud on eakate jaoks sagedased – millist infot endast lubada, et rakendust kasutada; kellele anda juurdepääs ja kellele mitte. *„Teine omaette teema on see turvalisuse pool – eakas tahaks ilmateadet kasutada, aga ta on kuulnud, et need tootjad nuhivad tema järele. Ja siis kui ta tahab näiteks enda asukoha informatsiooni, miks ta ei näita tema praegust kohta vaid hoopis Tallinna informatsiooni – tegelikult pole tal asukoha kasutamine lubatud. Ilmateate juures sa ju ikkagi võiksid, aga mõtle, kas taskulambil peaksid lubama enda asukohta kasutada,”* lausus Ensling. Sotsiaalmeedia puhul on eakatel **hirm, et nad annavad liiga palju enda privaatsusest ära**. Nad kardavad eksida ja seetõttu kasutavad lahendusi minimaalselt. Noormaa ja Orava sõnul ei teadvusta endale paljud eakad ka nutitelefoni ekraaniluku vajalikkust.

RIA peadirektor Margus Noormaa sõnul on **vanematel inimestel kinnistunud mõtteviis, et kõik, mis omal ajal avaldati, on tõde ning see, mis on trükitud ja avaldatud internetis, ei saa ka vale olla**. Sellepärast langevadki inimesed tihtipeale petukirjade ohvriks. *„Kirjad, mis tulevad, nendega on võimalik eakat suhteliselt veenvalt petta. Inimesed on harjunud, et kõik, mis ajalehes kirjas, see on tõde. Noh, nende ajal pruukiski see niimoodi olla, aga internetis on tõde üksikutes kohtades. Selliste veendumuste ja uskumuste muutmisega on tihtipeale väga palju tööd,”* lausus Noormaa.

Noormaaga nõustus ka tema kolleeg Lauri Tankler, kelle sõnul **eakad muretsevad nutiseadmetes olevate meilikontode ja sinna tulevate petukirjade pärast**. Telia töötaja Siret Orava sõnul ei hooa eakad, et Facebooki Messengeri kaudu võivad nendeni jõuda erinevad lingid, mille avamine võib olla mitte turvaline. Tema sõnul on eakatel väga kõrge ettevaatlikkuse tase – eakad on ära hirmutatud, et küberruumis on pätid ning see piirab ka vanemate inimeste aktiivset kasutust online-keskkonnas, näiteks e-poodidest toodete ja teenuste ostmist. Sama mõttekäiku kinnitab ka Signe Varendi, kelle hinnangul kardavad eakad, et neile tõmmatakse „kott pähe” kahtlaste e-kirjade avamise või võõrastele numbritele vastamise näol: „*See oli suur mure, et nad tahavad toimetada internetis, aga hirmud on, et äkki ma kuskil vajutan valesti ja arved lähevad suureks või midagi sellist.*” Noormaa sõnul ei saagi eakad selle peale tulla, sest neil puuduvad lihtsad vastavad oskused ja teadmised, mille loomisel ja kontrollimisel peaks lasuma vastutus just koolitajal endal.

Koolitajate kogemusest lähtuvalt soovivad eakad õppida eelkõige neid digioskusi, mis aitavad neil hoida ja avardada sotsiaalset kapitali, aga ka igapäevast elu toetavaid lahendusi. Viimaste tutvustamisel on oluline roll õpetajal, kuna eakad ei ole tihti vajalikest lahendustest teadlikud, samuti on nende rakenduste kasutama õppimisel vaja õpetaja abi. Õppeprotsessis tuleb õpetajal tegeleda ka eakale küberturvalisuse põhimõtete selgitamisega, kuna nendest arusaamine võtab maha hirne ja pingeid, mis õpetamisel takistuseks võivad olla.

4.3 Eaka ja õpetaja roll õppeprotsessis

4.3.1 Eakas kui õppija

Nagu iga õppija puhul tuleb õppeprotsessis arvestada eaka varasemaid teadmisi ja kogemusi, hoiakuid, tõekspidamisi ning huve, so kognitiivseid aspekte, mis võivad teadmiste omandamist kas toetada või takistada. Eaka õppija puhul tuleb lisaks kognitiivsetele aspektidele arvesse võtta ka vanusega tekkinud füsioloogilisi eripärasid.

4.3.1.1 Kognitiivsed aspektid

Motivatsioon

Kõik intervjueeritavad märkisid, et **õpetamine on edukas juhul, kui eakal on huvi puuetundlike nutiseadmete õppimise vastu**. Huvi puudumine eakal võib sõltuda sellest, et ta ei tea konkreetseid võimalusi ja üldiseid kasutegureid, mida nutiseadmed võimaldavad. „*Eakate huvi nutiseadme vastu on vajaduspõhine. Kui eakaid võrrelda noortega, siis noored kasutavad internetti teistel eesmärkidel. Kui vanaduspõlves võtta üle täiesti uus tehnoloogia, on päris suur väljakutse,*” sõnas RIA peadirektor Margus Noormaa.

Juhul kui eakas inimene teab nutiseadmete kasutamisest vähe, on **õpetaja ülesandeks eakas huvi tekitada**. Noormaa sõnul on huvi tekitamine hästi suur eaka motivatsiooni käivitaja. Samuti on motivatsioon kui protsess, mis äratav tegevuse, säilitab ja reguleerib seda (Wlodkowski, 1999). „*Kes on ise aktiivsem või uudishimulik, siis temaga on lihtsam, ta saab mingitest asjadest aru, aga kes on täiesti puhas leht, siis on keerulisem. Kui võtad täna 70-aastase inimese ja paned ta esimest korda istuma arvuti ette, siis ta ei oska küsida midagi. Ta teab, et on mingi IT-maailm kusagil, millest kõik räägivad, aga ta ei tea sellest midagi, sest teda pole see kunagi huvitanud. Kui sa hakkad seda talle selgeks tegema, siis see ei ole maailma kõige lihtsam ülesanne. Sa pead talle huvi tekitama. Kui sa ei suuda temas huvi tekitada, siis on see täiesti lootusetu üritus,*” tõdes Noormaa. Kui on olemas motivatsioon, siis saab pakkuda välja erinevaid asju, millest eakal on võimalus kinni haarata. Noormaa sõnul **puudub uue asja õppijal sageli iseõppimise oskus ja võime**. Kui ette problemaatilised olukorrad, siis õppija ei pruugi lihtsalt tegeleda nendega. Siinkohal on jällegi oluline just õpetajal endal eakas see huvi ja turvatunde tekitada.

Telia töötaja Heigo-Aulemb Enslingu sõnul on **huvi võimalik tekitada tutvustades konkreetseid võimalusi** – näiteks e-maili konto loomine, piltide tegemine, sotsiaalmeediaga liitumine jm. „*Mida eakas päris kindlalt soovib, on info ja suhtlemine. Kui on kogemus olemas arvutist, siis kas seda saab kuidagi teha ka telefonis,*” leidis Ensling. Margus Noormaa sõnul on samuti üheks oluliseks teguriks eakal huvi kasvatamisel informatsioonile ligipääs. „*Minu eakal sugulasel on erinevad hobid ja huvid ja tekkis olukord, et on vaja nende kohta mingit infot. Ütlesin, et mine internetti ja vaata, kuidas see käib. Ta nägi, et see on tegelikult väga lihtne. Kui saad üle hirmust*

teha esimene samm, on infole juurdepääs olemas," sõnas Noormaa. Mida suuremale hulgale infole pääseb eakas ligi, seda rohkem ta on huvitatud ja motiveeritud nutiseadmeid õppima. Kui eakas saab aru, et internetis on midagi väga kerge leida, siis ta satub sinna „*jõevoogu ja surfab edasi*”. Eaka **motiivi osas mängib Tartlani hinnangul olulist rolli ka see, kui koolituse eest on tasutud** – seda enam on tal konkreetne soov koolituse ees ning tahab seatud õpiväljundeid ka saavutada.

Teadlikkus tehnoloogia kasuteguritest

Mart Tartlani hinnangul **puudub vanematel inimestel teadmine, mida kõike üks nutiseade võimaldab ja sellest tulenevalt on raske motivatsiooni tihtipeale leida.** Kui nad sellest aru saavad, võivad nad olla väga head tehnoloogia kasutajad. „*Vist ei ole vahet eakal ja mitte-eakal. Kui eakas tuleb kursusele, siis ta tahab midagi saada. Reeglina ole sa 70 või 7 – sa oled avatud sellele, mida sulle hakatakse andma. Sinu eelhoiak on juba see, et sa tahad midagi teada saada ja sa oled reeglina valmis vastu võtma.*” leidis ta.

Margus Noormaa sõnul **sõltub eaka tehnoloogiaalane teadlikkus suuresti sellest, millises inforuumis ta igapäevaselt viibib.** „*Kõige suurem probleem on 50-aastaste ja vanemate vene keelt kõnelevate Ida-Virumaa naiste seas. Nad on teistsuguses inforuumis ja sõltuvad palju sellest, mida nad kasutavad vene meedia poolelt. Neil on teadmatus osakaal kõige suurem,*” leidis Noormaa. Noormaa arvates **pole kõige olulisem õppija vanus kui selline, vaid millise osa elust on inimene olnud aktiivne tehnoloogiate kasutaja** – siin on mõeldud eriti seda, kellel aktiivsem eluperiood jääb digipöörde perioodi. Mari-Liis Vaiksaar toob näiteks oma vanavanemad. „*Vanaemal, kui ta tööl käis, oli vajalik arvuti ja ta pidi mingeid asju sunniviisiliselt selgeks õppima. Aga vanaisa on „vanakoolimees”, ta on kogu aeg masinate peal olnud ja temal pole töö ajal arvutit vaja. Kui ta nuputelefoni ostab, siis iga päev helistab mulle ja küsib, ei viitsi ise lugeda juhendeid,*” tõdes ta.

Lauri Tankleri sõnul **ei suhtu praegune noorte põlvkond tehnoloogiasse vanemas eas samamoodi kui tänased eakad.** „*Kes on praegu 55–65 aastat vanad, nemad olid 20 aastat tagasi, kui meie digiühiskond arenema hakkas, 45-aastased. Nemad olid siis elu parimates aastates*

inimesed, kes võtsid digilahendused kiiresti omaks, nad teavad ka praegu, kuidas seda teha. Need, kes on hetkel 70-aastased ja vanemad, olid digipöörde ajal üle 50 aasta vanad ja nad ei ole nooremas eas arvutiga tegelema. Taseme vahe on näha,” leidis Tankler. Tankleri ja Noormaa hinnangul saab eakaid jagada kaheks – need, kes kasvasid üles tehnoloogia arengu kõrval ning ülejäänud – see kõik tingib selle, kuidas eakas pensionipõlves nutiseadmetesse suhtub ning tehnoloogiliste võimalustega kokku puutub.

Õppimist takistavad faktorid

Noormaa hinnangul on **murekohaks 85-aastased ja vanemad eakad, kes elavad üksinda ja kellel kõrval pole ühtegi abistajat.** „*Ma arvan, et me peamegi leppima sellega, et 80-aastaste ja vanematega ei õnnestugi enam midagi ette võtta. Selles eas inimesed on tihti ennast koduukse taha lukustanud ja täiesti isoleeritud. Kas keegi näeb lahendust, kuidas nende eakateni jõuda? Pole ka kindel, et need inimesed oleksid ise sellest huvitatud või tahaksid olla digiteemadega rohkem hõivatud või kaasatud,*” arvas ta. Noormaa ja Tankleri hinnangul on jällegi täna noored olevad inimesed, kes tulevikus pensionipõlve veedavad, palju paremas seisus. Seda kinnitas ka Märk Hiitamm: „*Eks see probleem ajaga väheneb. Need, kes on tulevikus eakad, on paremad ja uuele vastuvõtlikumad.*”

Koolitajad tõid välja **ühe probleemkohana ka isolatsiooni eakate seas.** „*Koos käivad ikkagi toimekad inimesed. Need, kes on kapseldunud, ei lähe koolitusele ega hakka väljas käima ja seltsis toimetama. Eakate puhul ongi hästi oluline vahetu ja silmast-silma suhtlemine, et õppida ja midagi juurde saada,*” leidis Heigo Aulemb-Ensling. Eakad inimesed lähtuvad informatsiooni vastuvõtmisel ja selekteerimisel oma eelnevatest kogemustest. „*Vanad inimesed on konservatiivsemad selle osas, mida nad vastu võtavad ja mida mitte. Inimesed tänu kogemuste pagasile selekteerivad infot ja muutuvad oskuslikumaks mõttetute info läbilaskimises. Vanema konservatiivse inimese selektiivsus seisneb selles, et kui seda pole varem vaja läinud, siis ei lähegi seda vaja,*” leidis Tallinna Rahvaülikooli koolitaja Mart Tartlan.

Tartlani hinnangul on **eaka elukogemus faktor, millele saab mõnel puhul õppeprotsessis toetuda, kuid samal ajal võib see osutuda takistuseks**. Eakad tõmbavad tihtipeale ennast uute teemade omandamisel „lukku” ja ei võta asju enam omaks isegi siis, kui need on lihtsad. Samas toob Siret Orav suure elukogemuse hoopis positiivse aspektina õppeprotsessis välja, mis aitab ühendada juba kogetut ja uusi teadmisi. „*Paljud 60–70aastased ja vanemad inimesed teavad elust palju rohkem kui noored inimesed ja tihti on nad ka ettevõtlikud. Eakatel on tegelikult nii suur kogemus ja neil on midagi sellist, mida meil pole,*” leidis ta. Tema kogemuse põhjal on eakate suureks plussiks see, et neil pole kunagi kiire ja neil on piisavalt aega ning kannatlikkust uusi teadmisi omandada.

Tartlan ja Noormaa tõid eakate puhul nutiseadmete õpetamisel **takistuseks ka väljakujunenud harjumuspärased korralduslikud tegevused**. Kui näiteks Tartlani kogemuse põhjal on ID-kaardiga dokumendi allkirjastamine lihtne, on see harjumuspärasest ümbrikuga dokumendi saatmisest erinev. „*Mind üllatas, kuigi teadsin seda varemgi, et suur hulk inimesi ei kasuta digitaalseid lahendusi. Neil on küll ID-kaardid olemas, aga ainult füüsilisel kujul. Neil ei ole erilist vajadust ja tahtmist nendega midagi muud teha või ei ole neil olnud põhjust endale arvutit soetada,*” leidis Margus Noormaa. Samuti on Noormaa hinnangul vanematele inimestele keeruline selgeks teha, et arvutis on mingisugused kataloogid, failid, struktuurid. „*Kõige raskem on eakatele selgeks teha, kuidas arvutis kogu kasutusloogika on üles ehitatud. Kuidas Wordis midagi teha, see ei olnud raske. Aga kuidas selgeks teha, et arvutis on mingid kataloogid – vot see ongi see, mida sa nooruses õpid automaatselt, aga vanas eas on see midagi muud, kui harjumuslik korrapärane struktuur. Vanematel inimestel on ikkagi see paber, paberil on allkiri – see on dokument ja see loeb. Ja kui ma tahan seda dokumenti saata, siis ma panen selle ümbrikusse ja saadan ära,*” leidis Noormaa. Ka teooria kinnitab, et vanemana võib põhjustada õppimisel raskusi juba kujunenud seoste ja stereotüüpide ümber kujundamine ja nende asemel uute leidmine (Bachmann; Maruste, 2001).

Vaiksaare hinnangul on tehnoloogiamaaailm keeruline ja seetõttu on **eakal kõige raskem aru saada nutimaailmast endast**. „*Selgitada tuleb isegi üldisi põhimõtteid, millal on internet sees, mis on telefoni põhiloomus, kuna kasutab kõneminuteid, kuna mitte. Eakad ei erista ära, mis on üks ja mis teine,*” leidis ta. Tema enda kogemusel võib puudulik arusaamine tehnoloogiliste

seadmete toimimisest põhjustada palju probleeme, sealhulgas suuri telefoniarveid. Märt Hiieamm koges õpetamisprotsessis, et eakale võib õppimisel probleeme valmistada ka **keeleoskuse puudumine**, kuna paljud nutiseadmete rakendused on ingliskeelsed.

Kontakti loomine

Valimis osalenud spetsialistide intervjuude põhjal saab väita, et **kontakti loomisel ei karda eakad inimesed silmas silma suhtlemist**, samuti ei pelga nad küsida küsimusi õpetaja käest – kui eakal on mure, küsib ta kohe. „*Eakate puhul on hästi oluline vahetu silmast silma suhtlemine. Neil ei ole kartust küsida ja ennast rumalana tunda. Nad ongi seal sellepärast, et saaksid midagi juurde,*” leidis Telia töötaja Heigo-Aulemb Ensling. Tihtipeale võivad need küsimused küll palju korduda, eriti juhul, kui eakal ei ole lastud iseseisvalt nutiseadmega tutvust teha. Oluline, et eakas inimene saaks tegevusi teha palju kordi iseseisvalt läbi, et need kinnistuksid.

Tartu Veeriku Kooli õpilase Mia Fasteri sõnul **tunnevad eakad rõõmu õpetajaga suhtlemisest, ei karda eksida ning lähevad julgelt kogu õppeprotsessiga kaasa** – selle kõige aluseks on õpetaja poolt loodud turvatunne ning hea sisekliima. „*Alguses oli võõrastumine hästi suur, aga kui oled natukene nendega koos olnud, siis muutub see palju loomulikumaks. Läbi ülesannete oli meil vaja omavahel päris palju suhelda ja kui ma midagi seletasin, saime läbi selle üksteisega palju lähedasemaks,*” leidis Faster. Eakad püüavad õpetajast aru saada ning tunnevad uhkust kui saavad nutiseadme kasutamisega iseseisvalt hakkama. Fasteri hinnangul **sõltub õppija avatus ja sõbralikkus sellest, milline on õpetaja** – hea kontakti loomine on alati kahepoolne. Sama kinnitab ka Ensling – nii nagu käitub õpetaja, samamoodi käitub tema vastas eakas inimene.

Fasteri hinnangul **ei julge eakas tihtipeale nõu kõige lähedasematelt inimestelt küsida**, sest nad kardavad, et võivad rumalad välja näha. Tema sõnul näitlikustas Tähtvere Päevakeskuses toimunud digiõppe projekt hästi, et eaka ja tema jaoks võõra noore vahel võib koostöö toimida palju paremini. „*Paljud noored lähevad enda isiklike vanavanematega närvi, kui nad millestki aru ei saa. Meie varusime kannatust ja olime viisakad. Kui koduses keskkonnas tuleks keegi küsima, siis võib-olla ei oleks selline,*” arvas Faster. Põhjuseks noorema suurem austus võõra eaka inimese

vastu, mis paneb teda rohkem pingutama ning eaka teadmine, et noor viibibki päriselt tema enda pärast hetkel kõrval. Ometigi ei kaotanud Fasteriga kokku puutunud eakad õppimise vastu huvi, isegi kui kõrval olnud kaasõpilased said kiiremini toimingutega hakkama – eakad ei karda eksida ning neis võib olla piisavalt julgust kõigega kaasa tulla ning uute asjadega tutvuda. Samuti tõi Faster välja, et leidub ka neid, kes löövad õppeprotsessile käega, kuigi võrreldes lõpp-eesmärgile orienteeritud õpilastega, on neid tunduvalt vähem.

4.3.1.2 Füsioloogilised aspektid

Õppeprotsessis tuleb arvestada ka eakate füsioloogiliste erisustega. Lauri Tankleri sõnul mängib olulist rolli õppeprotsessis **eakate silmanägemise halvenemine**. „*Saime RIA projekti „IT-vaatlik”-u raames teada, et mida vanem on inimene, seda heledam taust ja tumedam tekst peab olema. Meie projekti materjalides oli tumedal taustal hele tekst ja see osutus täiesti ebasobivaks. Saime kogemuse, et tuleb alati arvestada eakate ealisi iseärasusi, sh lugemist ja silmanägemist,*” tõdes Tankler. Samuti tõi Mia Faster välja **eakate mootorika languse** – eakad inimesed ei saa puutetundliku ekraani kasutamisega, nutiseadme käsitlemisega tihti peale hästi hakkama, trükitakse aeglaselt, näpud lähevad valede nuppude peale.

Puutetundliku ekraani kasutamisega seotud takistusi eaka juures tõi välja ka Heigo-Aulemb Ensling, kelle sõnul on eakatel **üldine hirm puutetundlike ekraanide vastu**, sest nad on suurema osa elust kasutanud telekapulti, millel on konkreetsed nupud, millega nad on harjunud – nüüd need aga puuduvad. „*Nuputelefon on väikese ekraaniga ja ega numbreid väga hästi ei näe, kui hakkad välja valima. See on üks asi, miks suurema ekraaniga nutitelefon parem on, et saad telefoniraamatu visuaali fondiga suuremaks teha. Aga sellega tekivad jälle muud asjad – ikoonid liiguvad ära, kui näpp kauem peal on. Nii võib sõnuminupp esiekraanilt või kontaktiraamat ära kaduda,*” leidis ta. Samuti ei osata kerida üles ja alla kuna „*see on nii teistmoodi*”. Kui ei tunnetata ära, kas vajutatakse pikemalt või lühemalt, ei halda eakas ekraani tunnetust ning vajutab mööda. Sama murekoha tõi välja Vaiksaar: „*See õige puudutuse saamine on alguses ikkagi üsna keeruline, samuti ekraani tajumine. Vajutatakse kas hästi korraks või siis väga tugevalt. Kui mingis kohas pikka aega näppu all hoiad, siis aktiveeruvad mingisugused uued funktsioonid.*” Ka Malleniuse jt

(2007) sõnul on mobiiltelefonide puutetundliku ekraani kasutamisel takistuseks väikesed märgid ja nende käsitlemine.

4.3.2 Koolitaja roll

Kõikide koolitajatega läbiviidud intervjuude tulemusel selgus, et **õppeprotsessis lasub koolitajal suur vastutus**, seda nii üldiselt eakal nutiseadmete vastu huvi tekitamisel kui ka nende selgeks õpetamisel.

Õppija mõistmine

Heigo-Aulemb Enslingu sõnul ei saa eaka koolitaja eeldada, et need inimesed, kes on tehnoloogiaga sinasõbrad olnud 80. aastatel, saavad ka muutunud maailmas hästi hakkama. „*Me ei saa võtta seda, et kui inimesed, kes on tegelenud videokaameraga, kasutanud kassette ja nüüid on maailm muutunud, on mälukaardid, et nad saavad sellega kohe hakkama,*” tõdes ta. Sama mõttekäiku kinnitas ka Mia Faster, kelle sõnul **ei tasu loota, et eakad kuigi palju eelteadmisi nutiseadmetest omavad**. Õppeprotsessiga tuleb alustada kõige algusest, baasasjadest, nagu näiteks nutiseadme käsitlemine – kuidas toimub ekraani sisselülitamine, kuidas saab seadet laadida jne. Kuigi eakad võivad olla puutunud varasemalt kokku arvutiga, siis Fasteri hinnangul nutiseadme kasutamine erineb sellest oluliselt. Võimalikult lihtsatest asjadest alustamine aitab kõige kergemini aru saada ning terviklikumat pilti seadme kohta luua.

Eakate õpetamine on tulemuslikum, kui õpetajal on ülevaade nende soovidest ja huvidest. „*Igasuguste koolituste alguses on kõige mõistlikum teha lühiintervjuu, et selgitada välja, miks nad tulid, millised on ootused ja mis on olulisemad murekohad ja siis ehitadki koolituse nende teemade peale üles, mitte selle peale, millega ise kohale lähed,*” arvas Telia töötaja Heigo-Aulemb Ensling. Sellisest informatsioonist lähtuvalt saab õpetaja seada koolitusele konkreetse eesmärgi ja valida välja ka sobivad ülesanded.

Koolitaja valmisolek

Enslingu, Tartlani ja Varendi hinnangul õpib iga koolitusega ka õpetaja ise midagi juurde. **Õpetajal peab endal olema huvi õpetamise vastu**, ta peab mõtlema, mida ta ise oskab ja kuidas seda õpetamisel võimalikult hästi rakendada. Mart Tartlan kinnitab samuti, et õpetaja areneb ka ise õpetamise käigus: „*Ma päriselt ei teadnud, mida ja kuidas ma rääkima hakkasin. Sa võid ju mingi plaani teha, aga tegelikult need plaanid ei tööta. Nüüd ma juba väga hästi tean, kuidas see üles ehitada ja kuhu minna. Ka on olnud koolitustel teadlikumaid inimesi, kellega koos on huvitavaid mõttekäike tekkinud, kuidas üht või teist asja teha.*”

RIA peadirektor Margus Noormaa arvates ei saa eakad tihti just noortelt oma küsimustele vastuseid, kuna **noorte enda teadmised ei ole väga ulatuslikud** ja tihtipeale ajavad eakale küsijale „*lihtsalt pada*”. Ta leiab, et kui eakas ei saa vastust oma küsimusele, tuleb küsida kelleltki teiselt – see ennetab läbi oma vigade õppimist. Õppimine läbi oma vigade võib minna kalliks ja võtta palju aega, enesekindlust ning tahet asju selgeks saada.

Eespool eakast kui õppijast rääkides tuli tõdeda, et kui eakal võib õppimist pärssida hirm mitte hakkamasaamise ees, võib hirmutundega kokku puutuda ka õpetaja. Tartu Veeriku kooli õpilane Mia Faster tõdes, et alguses oli ka temal päris hirmus eaka inimese ette astuda: äkki mõtleb eakas õpetajast halvasti ja imelikult, äkki ta ei tahagi õpetajat kuulata. Õnneks see hirm kadus üsna kiiresti, kui eakad noore õpetaja sõbralikult vastu võtsid.

„*Õpetamine on nagu näitlemine – sa pead astuma lavale, andma esimese väga mõjusa impulsi, et kuulaja võtaks sind vastu. Õpetaja, see on nagu dirigent. Ja kohe see pauk käib ära ja sul on mingisugune emotsionaalne süst antud,*” leidis Mart Tartlan. Tuleb olla võimalikult kaasahaarav ja esimese hetkega auditoorium endaga kaasa võtta. Veeriku kooli õpetaja Signe Varendi kogemus kinnitab sama – **eakale tuleb anda entusiastlik tõuge kätte, alles siis nad tulevad õpetajaga kaasa.**

Praktiliste teadmiste vajalikkuse tähtsustamine

Enslingu sõnul pole mõtet mahukate teoreetiliste teadmistega eakate ette minna, **olulisel kohal on ikkagi praktiliste teadmiste omandamine**. „*Eakad ei tule loengut kuulama, neil on konkreetseid küsimused,*” kinnitab ta. Mõnede eakate puhul, kellele on lapsed nutitelefoni kinkinud, tuleb alustada elementaarsetest asjadest nagu näiteks telefoni laadimine ja töölepanek. Noorte hoiak, et kui nemad saavad nutitelefoni ise hakkama, saavad ka vanavanemad, võib osutada päris suureks komistuskiviks õpetamisel. „*Kui sulle antakse jõuluringina täiesti tundmatu asi kätte, siis peab seda samm-sammult õppima hakkama. Kui noor inimene vaatab Google’ist vastuse, siis eakale on parem nädalavahetusel külla minna, kõrval istuda ja koos ära teha,*” leidis Ensling. Üheks variandiks eakatele nutiseadmete õpetamiseks tõi Ensling välja nutiaabitsa, mille puuduseks on igal aastal nutiseadmete operatsioonisüsteemide uuendamine, mistõttu ka lahendus kaotaks aja möödudes oma sisulise väärtuse.

Mart Tarlani arvates on **oluline panna eakat mõtlema, miks tal nutiseadet tegelikult vaja on** ja mida ta sellega teha saab. Õpetaja ülesanne on välja tuua nutiseadme kasutegurid ja funktsionaalsus. Veeriku kooli õpilane Mia Faster koges eakatele suunatud digiõppe projekti käigus, et mõistlik ei ole hakata vanematele inimestele kohe seletama erinevaid keskkondi ja programme - alustada tuleb baasasjadest. Sama kinnitas ka Lauri Tankler, kelle kogemus on näidanud, et eakatel tuleb tekitada arusaam, mis on nutiseade ise ning mis on internet. Alustada tuleb algusest.

Piisav aeg ja mõõdukas tempo

Kõik koolitajad kinnitasid, et õpetamise puhul on kõige aluseks õpetamiseks piisava aja leidmine eaka õppija jaoks. Selle aspekti tõid välja ka minu bakalaureusetöö (Adamsoo, 2018) tulemused, kus vanavanemate ja lastelaste nutiseadme alasel suhtlemisel tundsid eakad puudust kannatlikust mentorist – kuigi nende lapsed on väga altid korraks kohtuma, kurvastab neid pinnapeale vestlus, mis sunnib loobuma korduvate selgituste palumisest küsimuste-muredele.

Mari-Liis Vaiksaare arvates on just oma perekonna noored need, kes ei viitsi eakate küsimustele vastata. „Meie jaoks on see nii lihtne ja loomulik ning me mõtleme, et kuidas nad aru ei saa. Aga me ei mõtle, et on asju, mida nad oskavad kõvasti paremini kui meie,” tõdes ta. Samas leidis koos õpilastega päevakeskuses koolitusi läbi viinud Signe Varendi, et noorte õpetajate ja eakate õpilaste vahel tekkisid head suhted – noored vastasid eakate küsimustele selgelt ja lihtsalt.

Tartlan peab oluliseks, et **õpetajal oleks oskus minna edasi samm-sammult ja vajadusel astuda samm tagasi**. Mida rohkem ütleb õpetaja „ei”, seda kinnisemaks läheb õppija. Ka Lauri Tankleri õpetamise kogemuse kohaselt tuleb õpetajal pidevalt samme tagasi astuda, et aru saada, kus konkreetselt probleemid tekivad. „Ma kartsin, et pean suruma info „läbi kivi”, aga tegelikult ei olnud üldse nii. Tegelikult ei ole see, et eakate kehv mälu ja langenud vaimsed võimed tavainimesele üldse nii nähtavad,” tõdes Tartlan. „Kui leida asjad, mis eakaid huvitavad ja kui suudad selle neile põnevalt selgeks teha, siis nad haakuvad kinni ja pole põhimõtteliselt mingit vahet, kas õpetada 7-, 30- või 70-aastast,” lisas ta.

Julgustamine

Enslingu arvates on **eaka õppija julgustamine väga oluline**. „Julgusta inimest kasutama ja ära räägi, et siin saad neid asju teha, see ei tööta. Anna hoopis telefon kätte ja ole tema kõrval. Sa võtad sellega hirmud ära ja annad kindlustunde, et ma olen su kõrval ja sinuga ei saa midagi juhtuda,” arvas ta. RIA analüüsi-ja ennetusosakonna juhataja Märt Hiietamm jagas „IT-vaatliku” projekti raames saadud kogemust eakate õpetamisel: „Tuleb varuda aega ja kannatust lähedastele ja katsetamisjulgust eakatele. Väga hea oleks istuda maha ja käia õpitav asi kahekesi samm-sammult läbi ja kui vaja, saab õppija ju ka märkmeid teha. Ja nii lihtsalt iga kord, kui midagi uut tarvis teha.”

Ka Mart Tartlani arvates on **õpetamisel väga oluline rahu säilitamine**. „Rahu, ainult rahu. Tuleb maha suruda kohe eos emotsioon, kuidas sellest aru ei saada. Kui keegi väga hea arvutiinimene panna traktori rooli, siis võib ka põllumehel tekkida tunne, et kuidas sellest aru ei saada. See, et inimesele on vaja seletada viis korda, see on täiesti normaalne ja seletadki. Anna innustus ja positiivsus ka juurde,” leidis ta. Telia töötaja Siret Orava kogemused kinnitavad sama – õpetaja peab olema rahulik, kannatlik, oskama kuulata ja mõista.

Siret Orav on õpetamise käigus julgustanud eakaid öeldes, et nutiseadmes toimetamine ei ole üldse nii õudne asi, kui algul tundub. „*Kannatlik peab olema, sa pead arvestama, et su kõrval on eakas, kes võib sama asja kümme korda küsida. Kui sa juba mõtled, et tuleb mingi pensionär, et sa ei taha talle nõu anda. Ta saab ju aru sellest ning siis ei õpi ka nii hästi,*” tõdes ta. Vaiksaare arvates **ei tohi eakale jätta tunnet, et ta tüütab õpetajat**. Sellega kaasneb ebamugavustunne ja see rikub tema jaoks selle kogemuse ära.

Tartu Veeriku kooli õpetaja Siret Varendi, kes valmistas ette õpilasi eakate õpetamiseks, rõhutas **julgustavate sõnade tähtsust õpetamisel**: „*Ole rahulik, näita kasvõi kümme korda uuesti, kui ei saa aru ja käitu nii nagu nendele endale meeldiks õppida ja kuidas neile lähenetakse.*” Eakaid koolitanud õpilase Mia Fasteri sõnul julgustasid noored eakaid proovima erinevaid asju ja tegid asju eakatega koos, mis võttis maha ka esialgse võõrastumistunde.

Heigo-Aulemb Ensling leiab, et oluline on eakalt õppijalt **hirmu maha võtmine**. Oluline on, et õpetaja seisab rahulikult nutiseadmega tegeleva eaka kõrval ja kinnitab, et valesti vajutamisel ei juhtu midagi, õpetaja on kõrval ja aitab.

Kordamine

Signe Orav leiab, et õpetaja ei saa mõelda, et ta õpetab eakale põhiasjad ära ja siis ongi kõik. Sama leidis ka Signe Varend: „*See ei saa nii olla, et ma õpetan põhiasjad ära, anna tahvli kätte ja sellega on kõik. Küsimusi tuleb palju ja ka sama küsimust võib tulla kümme korda. Mõeldakse, et mis see õpetamine ära ei ole, aga tegelikult kunst ongi see, et sa pead sellel tasemel õpetama teemat, mis tasemel on vastuvõtja. Mentaalselt tuleb olla valmis ühest ja samast asjast palju kordi rääkima.*” Ka õpilane Mia Faster koges, et õpetamisel tuleb varuda aega ja kannatlikkust.

Mari-Liis Vaiksaare arvates on mõnusa õpikeskkonna loomisel oluline **inimlikkuse säilitamine**. „*Et sa saadki aru, et see teine inimene ei olegi nii tark selles valdkonnas, et sa peadki selle väikese ego alla neelama ja minema temaga ühele tasemele, et sa võtad asja rahulikult ning teadma, et sul lähebki aega - võib-olla 10, võib-olla 15 minutit, võib-olla hoopis tund aega. Et sa ei anna eakale tunnet, et ta tüütab sind. Kui sa selle barjääri maha lööd, siis ei ole edasisega mingit muret. Nad ei peagi teadma asju peast, see ongi sellise mõnusa õhkkonna loomine, et sa ei võta seda*

kohustusena,” leidis ta. Samuti peab koolitaja arvestama, et **eakatel on reeglina konkreetsed küsimused ning nad tahavad kuulata, kuidas mingit asja täpselt teha** ja siis vastava liigutuse selgeks õppida. Kui õppijal tekib küsimus, tuleb vastata kohe, mitte rääkida sellest hiljem ja vastus tuleb anda igale küsimusele.

Mari-Liis Vaiksaar peab oluliseks **analoogide toomist** õpetamisel. *„Ma olen hakanud igapäevaseid näiteid tooma, mis aitavad eakal pilti selgemaks luua. Kui klient ei saanud internetiühendust luua, sest oli ära lõhkunud APN-id seadmes, püüdsin rääkida, mis on interneti pääsupunkt ja APN, aga oli näha, et inimesel on justkui aken lahti, aga tuli kustus. Siis tõingi näite autost. Te kaotasite autovõtme ära, te küll viskasite selle autosse, aga te peate võtme süütesse ka panema. Analoogselt ei hakka ka internet tööle, kui panete netipulga arvuti kõrvale, te peate selle ikka „süütesse” panema. Analoogide loomine on lihtsam, tuleb ette tuua selliseid igapäevaseid asju, et eakal tekiksid seosed,*” leidis ta.

Kokkuvõttes teab ja arvestab hea koolitaja eaka õppija soove ja vajadusi ning oskab tekitada huvi uute teadmiste ja oskuste omandamiseks. Ta valib õpetamiseks mõistliku tempo, aidates järele mahajääjaid ja korrates õpitavat nii palju kordi kui vaja. Ta loob õpetamiseks positiivse õhkkonna, julgustab ja motiveerib.

5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Eesti vananev ühiskond on ühtlasi ka infoühiskond, kus info- ja kommunikatsioonitehnoloogial on oluline roll mitmetes tegevusvaldkondades (Sakkeus ja Leppik, 2016: 180), võimaldades parandada eakate elukvaliteeti, kasvatades sotsiaalset kapitali ning lihtsustades nende igapäevaelu. Ka koolitajate seas läbiviidud intervjuudest selgus, et tehnoloogia puhul nähakse võimalust eakate pensionipõlve kvaliteedi tõstmisel.

Kõige tulemuslikumaks õpetamise viisiks eakaga pidasid koolitajad silmast-silma individuaalõpet. Praktiliste ülesannete läbiviimisel tõdesid koolitajad, et eakate küsimustele tuleb vastata kohe – õhku rippuma jäänud küsimused võivad eakale palju segadust tekitada ning lõpuks demotiveerida edasiõppimisega tegelemist. Koolitajad tõdesid, et mida konkreetsem on eaka mure ja soov, seda kiiremini leitakse sellele lahendus. Kui mured on suuremad, tuleb luua eaka ümber turvatunne, et tema jaoks ollakse olemas ning tekitada arusaam, et iga uue asja õppimine on alguses raske – kõige olulisemaks elemendiks on aja ja huvi leidmine nii eaka kui õpetaja poolt.

Kuna kõikide eakatega ei ole võimalik läbi viia individuaalõpet, tuleb leida efektiivsemaid õpetamise meetodeid, mis muudaksid tulemuslikumaks suuremale auditooriumile tehtavad koolitused. Suuremate õpirühmade puhul toodi esile vajadust jälgida ja pöörata tähelepanu mahajääjatele ja aeglustada vajadusel tempot. Eakaid tuleb julgustada probleemi tekkimisel koheselt küsima ja vajadusel tegevusi kordama nii palju kui vaja.

Intervjuudest selgus, et olulisel kohal on praktiliste oskuste ja teadmiste omandamine. Õppeprotsessi jooksul tuleks kõik tegevused eakal teha ise oma isikliku seadmega. See vähendab hirmu puutetundliku ekraani ees ja julgustab seadet rohkem kasutama.

Uurimistöö käigus leidis kinnitust nii käesoleva magistr töö teoorias kui minu 2018. aastal kaitstud bakalaureusetöös (Adamsoo, 2018) väljatoodu, et need eakad, kes on varasemas tööelus digiseadmetega kokku puutunud, on ka hilisemas elus aktiivsemad nutiseadme kasutajad ja nende tehnoloogilised oskused on paremad. Riigi Infosüsteemi Ameti peadirektor Margus Noormaa ning tema kolleeg Lauri Tankler leidsid, et praegune noorte ja tööealiste põlvkond ei suhtu tehnoloogiasse vanemas eas samamoodi kui tänased eakad – tehnoloogia arengu kõrval kasvavad

ja töötavad inimesed saavad nende hinnangul vanaduspõlve veetes uute tehnoloogiate õppimisel kindlasti paremini hakkama.

Koolitajad tõid takistava tegurina eakate õpetamise puhul välja eakal väljakujunenud harjumuspärased korralduslikud tegevused, mille tõttu uute tehnoloogiliste lahenduste omaksvõtmine ja selgeks õppimine on keeruline.

Üheks suureks takistuseks digipädevuse arendamisel vanemas eas on ka tervisliku seisundi halvenemine – kognitiivse võimekuse, silmanägemise, kuulmise ja motoorikuse langemine (Holzinger, Searle ja Nischelwitzer, 2007: 926). Intervjueeritavate kogemusel on eakatel puuetundliku ekraani kasutamisel alguses üsna keeruline õige tunnetuse saamine, samuti on õppeprotsessides takistuseks tulnud nii halvenev silmanägemine kui ka seadmete toimimise loogikast arusaamine. Ka teoreetilistele allikatele tuginedes saab väita, et vananedes muutub reageerimisaeg pikemaks, samuti väheneb koordineerimine ning üldine paindlikkus (Holzinger, Searle ja Nischelwitzer, 2007: 926). Kuigi puuetundlike nutiseadmete kasutajasõbralikkuse määrab suures osas kasutajaliidese disain, siis ei saa alahinnata ka õpetaja rolli nutitelefonide või tahvelarvuti kasutamise juhendamisel.

Inimesi motiveerib kõige rohkem õppima huvi, väljakutse, tunnustuse saamine ning rahulolu, mis õppeprotsessiga kaasneb (Law, 1994), seda ilmselgelt ka digipädevuse omandamisel. Mõttekäiku kinnitasid ka koolitajate hulgas läbiviidud intervjuud – eduka õpetamise eeltingimuseks on eaka huvi nutiseadmete vastu ning selle puudumisel on oluline õpetaja panus tekitamiseks seda. Kas ja kuidas eakas huvi äratamine õnnestub, sõltub paljuski ka õpetajast ja tema oskustest.

Kui eakas juba midagi nutiseadme kohta teab, on tema huvi ja motivatsioon selle pinnalt sedavõrd suurem ja tõenäolisem ka kasvama. Sama on kinnitanud ka uuringud, kus on selgunud, et eakad on motiveeritud kasutama just neid rakendusi, millest tulenevatest eelistest on nad piisavalt informeeritud (Holzinger, Searle ja Nischelwitzer, 2007: 925). Koolitajate kogemuse põhjal on eakas seda rohkem huvitatud ja motiveeritud nutiseadmeid õppima, mida suuremale infole see juurdepääsu annab. Eaka motivatsioon ühe või teise nutiseadme rakenduse kasutamise õppimiseks võib olla ka seotud elus tekkinud vajadusega – eakatel on huvi eelkõige lähedastega kontakti hoidmise ja suhtlusvõrgustikes osalemise, piltide tegemise ja infole ligipääsu, samuti ka ajaveetmise vastu (näiteks mängude mängimine).

Koolitajate kogemuse põhjal on eakad õppijad enamasti julged silmast silma suhtlema, samas ei julge eakad tihti abi küsida lähedastelt, kartes näida rumalate, saamatutena ning tekitada tüli. Eaka enda lähedastel on oluline roll nutiseadmete õpetamisel. Uuringud on kinnitanud, et vanaduspõlve kvaliteeti määrab suures osas ka lähedaste inimeste olemasolu – mida rohkem on eakas ühenduses oma pereliikmetega, seda õnnelikum on ka pensionipõlv (Huang ja Li, 2019). Intervjuude käigus tuli välja, et kuigi paljud pereliikmed on alati lähedasele eakale nutiseadet kinkima, tuleb arvestada, et sellele peab järgnema ka ajaline panus seadme kasutamise selgeks saamisel.

Koolitajate hinnangul peab nutiseadme õppimiseks tulema initsiatiiv eakalt endalt koos sooviga muuta oma elu mingil moel mugavamaks. Samas kui see puudub, peab õpetaja oskama tekitada eakas huvi, tutvustades erinevaid lahendusi, mis võivad igapäevase elu juures kasuks tulla.

Töö teoreetilisest osast ja intervjuudest nähtub, et nutiseadme õpetamine eakale on pika ajalise mõõdega. Intervjueeritavad kinnitasid, et õpetajal peab olema oskus minna edasi samm-sammult ja vajadusel astuda õppimisel samm tagasi, leida tekkinud probleemile lahendus ning aidata mahajääjaid. Õppides tuleb alati mingi osa uuest informatsioonist endale meelde jätta, korduvalt mingi tegevuse automaatselt tajumisest on vähe, et see täpselt mälus fikseeruks (Bachmann ja Maruste, 2001). Valimis osalenud koolitajad tõid teadmiste kinnistamise puhul välja ka õppeprotsessi konspekterimise olulisuse – materjalist on kasu eelkõige siis, kui need on tehtud eaka enda poolt oma isikliku nutiseadme kohta. Samuti ei pruugi olla eakatel kasu seadmega kaasaskäivast kasutusjuhendist, sest sealolevad õpetused võivad sisaldada sageli terminoloogiat, millest on väga raske aru saada (Mallenius jt, 2007: 8). Juhend ei pruugi aidata isegi siis, kui see on konkreetse seadme kohta.

Kõik koolitajad leidsid, et õpetamist tuleb alustada baastasemest, sest eakate puhul ei saa eeldada juba eelnevate teadmiste olemasolu. Eakatel on tunduvalt vähem kogemusi tehnoloogiga kokkupuutumisel võrreldes nooremate generatsioonidega, mistõttu on neil raskem omandada uusi oskusi tehnoloogiliste lahenduste igapäevaseks kasutusele võtmiseks (Fisk, Rogers, Charness, Czaja ja Sharit, 2009: 241). Ühe õppeprotsessi efektiivsemaks muutva elemendina tõid intervjueeritavad välja lühiintervjuu läbiviimise eakaga enne koolituse toimumist, mille põhjal selguksid eaka soovid, vajadused ja murekohad – tegemist on õpetaja jaoks väärtusliku sisendiga õppeprotsessi kavandamisel ning eakast aru saamisel.

Nii magistritöö teoreetilises osas kui läbiviidud intervjuude käigus leidis kinnitust, et õppimine on edukam siis, kui õpikeskkond on emotsionaalselt positiivne. Õppimise toetamine on võimalik, luues võimalikult meeldiva ja turvalise keskkonna (Beljajev ja Vannari, 2005: 26). Seda kinnitasid ka kõik koolitajad, kelle hinnangul on oluline luua õppimise ajal võimalikult turvaline ja hea ruum, kus eakas inimene julgeb küsida küsimusi ning eksida – üheks oluliseks võtmeelemendiks on selle juures aja leidmine ning samal ajal kõrvalistest tegevustest loobumine õpetaja poolt.

Kuigi eakate digipädevuse arendamisel lasub vastutus päris palju just eaka lähedastel endil, jäi koolitajate hulgas kõlama ka teisi lahendusi, mida võiks organisatsioonide või riiklikul tasandil ellu viia, mis vähendaks omakorda noorte ja eakate vahelist digitaalset lõhet. Üheks selliseks lahenduseks pakkus Riigi Infosüsteemi Ameti peadirektor Margus Noormaa välja nutiabiliini, kust võiksid kõik kodanikud oma tehnoloogiat puudutavale küsimusele vastuse leida. Samuti toodi teiseks alternatiiviks välja videote loomise, mida saaks eakas inimene vajadusel vaadata ning selle järgi õppida. See loomulikult nõuab, et eakal oleks juba piisavad teadmised olemas, et seadmetest video üles leida ning seda vaadata. Samuti on lahendustena välja pakutud ka Eesti pensionieelikute ja vanemaelistega tegelevate professionaalide väljaõppe süsteemi loomist; strateegilise lähenemise loomist digioskuse omandamiseks mistahes vanuses ja staatuses täiskasvanutele ning vanemas keskeas inimeste teadlikkuse tõstmist aktiivsena vananemise positiivsest mõjust vaimsele ja füüsilisele tervisele (Tambaum, 2019). Oluline, et väljapakutud lahendused ei jääks ainult ettepanekuteks ja neid ka riiklikul tasandil ellu viidaks.

5.1 Edasised uurimisvõimalused

Magistritöö uuringust tulenevalt on minu hinnangul üheks võimalikuks teema edasiarendamise fookuseks just nende eakate digipädevuse arendamise võimaluste kaardistamise ja lahenduste leidmine, kes on täna langenud täielikku isolatsiooni – kellel puudub kokkupuude lähedaste inimestega, tuttavatega ning ka internetiühendusega tehnoloogiliste seadmete olemasolu. Valimi hulgas läbiviidud intervjuudest selgus, et täna ei ole selle probleemi leevendamiseks suudetud lahendust kasvõi ideetasandil leida. Samas tuleb meeles pidada, et nende eakate hulk, kes ei ole näiteks raamatukogude digipädevusi arendavatest töötubadest või mõnest muust digiõppe projektist osa võtmas, on väga suur.

Minu hinnangul osalevad erinevates töötubades ja eakatele suunatud projektides just need eakad, kellel on täna juba eeldused olemas selleks, et tehnoloogiaga paremini sinasõbraks saada. Probleempunktide kaardistamisel, lahenduste otsimisel ja elluviimisel oleks mõistlik intervjuuerida erinevaid osapooli nii sotsiaalhoolekande keskustest, valitsuse tasandil (Sotsiaalministeerium, Majanduse- ja Kommunikatsiooniministeerium) kui ka näiteks psühholoogia valdkonna ekspertidega. Intervjuudest saadud sisend oleks väga oluliseks vundamendiks lahenduste väljatöötamisel, et ka üksinda elavad eakad saaksid enda pensionipõlve kvaliteeti tehnoloogia abil tõsta, viies neid lähemale informatsioonile ja kasvatades sotsiaalset kapitali.

5.2 Õppeprotsessi soovituslik mudel

Eakatele inimestele nutiseadmete koolitajatele mõeldud õppeprotsessi mudel on loodud minu bakalaureusetöö (Adamsoo, 2018) ja antud magistrیتöö empiiriliste tulemuste põhjal. Tegemist on soovitusliku mudeliga, mida saavad koolitajad kas täies mahus või osaliselt kasutada nii nutitelefonide, tahvelarvutite kui muu tehnoloogia õpetamisel. Loodud mudel on mõeldud toetamaks individuaalset õpet.

1. Selgita välja, mis konkreetselt on koolitusel osaleva inimese vajadus

Kohtumise alguses on oluline leida piisavalt aega, et selgitada täpselt välja, mis on kogu õppeprotsessi eesmärk. Juhul kui eakas ei oska ise veel enda eesmärki sõnastada, tasub põgusa vestluse käigus see koos sõnastada. Mida konkreetsem eesmärk, seda lihtsam on õppetund nii õpilase kui õpetaja jaoks. Oluline on vältida liigse informatsiooni edastamist, mille omandamiseks puudub eakal huvi ning otstarve tulevikus. Paljude eakate jaoks võib olla väga motiveeriv teadmine, et nutioskused aitavad neil hoida rohkem sidet oma lähedastega.

2. Ole toetav ning loo eakaga usalduslik side kohe alguses – see on kogu õppeprotsessi vundamendiks

Koolitaja peab eakas tekitama tunde, et ükski tema küsimus või mure pole rumal ning kui ta tahab neid esitada, võib ta seda teha vahetult õppimise ajal. Samuti on vajalik, et arutelu toimuks kontaktkohtumise vormis – läbi digitaalsete kanalite suhtlemine võib jääda kohati pinnapealseks,

koolitaja ei pruugi eakast täielikult aru saada ning see ei teeni eaka inimese huvide kaardistamise eesmärki.

3. Uuri, millised hoiakud, sh hirmud, on eakal inimesel nutiseadmete suhtes

Õppeprotsessi alguses on oluline, et koolitaja kaardistaks ära võimalikud hirmud ja muud hoiakud, mis võivad edasises õppeprotsessis takistuseks tulla. Oluline on siinkohal dialoogi tekitamine – koolitaja peab kuulama ära kõik mõtted, mis eakal inimesel tekivad ning nendele reflekteerima enda kogemuse põhjal. Oluline on kõikide hirmude ja takistuste kõrvale luua lahendusi ning võimalusi, mida saavad nutiseadmed pakkuda. Ka siin on vaja koolitajal tuua näidetena konkreetseid rakendusi või olukordi, kuidas saaks tehnoloogia eakate inimeste igapäevast elu hõlbustada.

4. Kaardista eaka eelnev kokkupuude nutiseadmete kasutamisega

Kui eakal on huvi ja tahtmine nutiseadet kasutama hakata, on oluline eakal enda nutitelefoni olemasolu. Kui eakal on täna nutitelefoni olemas, siis tasub uurida, milliseid funktsioone ta hetkel üldse kasutab. Kui eakal nutitelefoni veel ei ole, aga on soov see endale saada, tasub soetada telefon, mis oleks võimalikult suure ekraani ja hea resolutsiooniga. Kui eakal on olemas huvi, aga ta kohe veel endale isikliku telefoni ei soovi, siis tasub kasutada koolitaja enda vahendeid – kasutegur on sellest hoolimata eaka jaoks olemas. Sellisel juhul ei tohiks kasutatav telefon olla kõige uuem väga keeruliste funktsioonidega mudel, mille kasutamiskogemust ei suuda ta üle kanda enda lihtsamasse mudelisse.

5. Koolitaja peab leidma aega õppeprotsessi läbimõtlemiseks, mis toetaks võimalikult hästi õpiväljundite saavutamist

Kui koolitaja on eakaga üheskoos esimesed huvid, mured ja hirmud ära kaardistatud, on kasulik võtta aega mõtlemiseks, kuidas õppijale soovitud selgeks teha. Kuna nooremate inimeste jaoks võivad kõik tegevused olla ilmselged ja väga loogilised, on kerge tekkima oht, et eakale inimesele seletatakse neid liiga rutakalt ja pinnapealselt, jättes mõne olulisema sammu üldse mainimata. Kasuks tuleb kui koolitaja paneks endale kirja kõikvõimalikud etapid, mida ühe või teise oskuse omandamiseks on vajalik läbi teha. See aitab õpetajal anda eakale õppetunni ajal edasi võimalikult selge ja detailse juhise.

Eakal tekkinud küsimustele vastamiseks on oluline, et koolitajal oleks piisavad teadmised erinevate nutiseadmete mudelite kohta, vältimaks olukorda, kus õppeprotsessi käigus hakkab koolitaja koos õppijaga eaka nutiseadet avastama.

6. Alusta õpetamist algusest

Kuigi eakas võis välja tuua konkreetse tegevuse, mida ta tahab selgeks saada, on väga oluline alustada esimest tundi kõige elementaarsematest asjadest – näiteks kasvõi milline on telefoni ekraan, kuidas saab telefoni laadida, kuidas seade lukku käib jm. See kõik aitab eakal luua terviklikumat pilti seadme käsitlemisest endast ning tekitada paremat arusaamist nutiseadme toimimisest.

7. Kasuta õppeprotsessis eakale tuttavaid võrdlusi ning metafoore nutiseadme funktsioonide mõistmiseks

Selleks on kindlasti vaja eelnevalt teada eaka seniseid kogemusi nutiseadme kasutamisel. Seoseid võib luua võrreldes näiteks paralleelselt tema endise mobiiltelefoni funktsioone uue nutitelefoni omadega. Seoseid tasub leida ka eaka igapäevaelust või senistest elukogemustest väljaspool nutimaailma, näiteks endisest elukutsesest.

8. Iga samm olgu väike ja mõõduka tempoga

Lisaks sellele, et oluline on õpetamist alustada võimalikult algusest, on tähtis õpetada eakale inimesele tegevusi selgeks väikeste sammude haaval, et need oleksid paremini hoomatavamad. Oluline on eakale inimesele õpetada ühel kohtumisel ühte asja korraga, sest mitme asja õpetamine võib tekitada segadust. Iga eakas õpilane tunneb kohe ära, kui koolitaja tutvustab oma teemat rutakalt ja väga ülevaatlikult – see võib omakorda tekitada õpilases hirmu küsida küsimusi või õpitut kohtumisel üle korrata.

9. Nutiseade olgu eaka, mitte koolitaja käes

Juba kohtumise alguses on oluline anda nutiseade, mida hakatakse kasutama, eaka enda kätte. Sellisel juhul saab õppija seadmega paremini tuttavaks, ta julgeb seda rohkem enda käes hoida ning tõenäoliselt tahab seda vähem ka õpetaja kätte tagasi anda. Paljudel eakatel inimestel on mure,

et telefon kukub nende käest maha või läheb lihtsalt hoides katki. Selle hirmu kaotamiseks ongi oluline, et eakas saaks seadet võimalikult palju ise käes hoida.

Kui koolitaja asub eakale inimesele nutiseadmest midagi näitama, on soovituslik see panna koolitaja ja õppija vahele, et mõlemad saaksid seda nii katsuda kui vaadata. Juhul kui koolitaja hoiab õppeprotsessi ajal nutiseadet ainult enda käes, muutub õppeprotsess eaka jaoks teoreetiliseks, millest ei ole kokkuvõttes mingit kasu. Kui seade on õppija käes, toimub kogu õppimine täpselt sellises tempos nagu see eaka enda jaoks sobilik on. Kui õpetaja ise nutitelefoni või tahvelarvutit käsitleb, võivad mõned tegevused toimuda liiga kiiresti ning mitmed olulised sammud jääda eaka jaoks arusaamatuks.

10. Kasuta erinevaid tehnilisi/praktilisi lahendusi

Nagu senistest vestlustest eakatega on selgunud, on üheks takistuseks nutitelefoni kasutamisel eaga kaasnevad füüsilised takistused – värisev käsi või liiga suured ja paindumatud sõrmed. Sellisel juhul võib eakatele pakkuda kasutamiseks puutetundlikku pliiatsit, eriti kui tegemist on väiksema nutitelefoni mudeliga. Pliiatsi kasutamine annab kindlasti juurde julgust ning vähendab hirmu, et vale näpuliigutusega tehakse eksimus, millest enam edasi ei osata liikuda. Seadme purunemisega seotud hirmude hajutamiseks võib eakale tutvustada ka erinevaid nutiseadme kaitseümbriseid ja -klaase.

11. Lase eakal inimesel konspekterida

Paljud eakad soovivad õppimise ajal enda jaoks kirjalikke märkmeid teha. Kui see nii on, tuleb lasta eakal seda teha, isegi siis, kui mõni kirjapandu tundub õpetaja jaoks vähem oluline või üldse mõttetu. Kuigi konspekterimine võib kogu õppeprotsessi pikemaks venitada, aitab see õppijal paremini omandatud kinnistada ning sellest on kasu ka kodus iseseisvalt õppides.

12. Korra tehtud? Korra veel!

Kui üks konkreetne tegevus on tunni jooksul läbi tehtud, on oluline, et eakas saaks selle iseseisvalt õpetaja juuresolekul veelkord läbi teha. Oluline on, et viimasel korral oleks õpetaja olemas taustajõuna ning ei kommenteeriks ega täpsustaks juurde. See aitab eakal õppijal õpitud kinnistada, kasvatada motivatsiooni ning julgust kodus ise edasi proovida.

13. Kui eakal tekib küsimus, leia sellele kohe vastus

Kohtumise lõpus tuleb võtta kogu õpitud tegevus kokku ning vastata nendele küsimustele, mis eakal veel tekkinud on. Isegi kui küsimus on juba kohtumisel kõlanud ning vastuse leidnud või ei puuduta üldse konkreetset teemat, on vajalik nendele ikkagi vastata. Kui mõni küsimus on liiga lai või vajab rohkemat aega, tuleb see koolitajal endaga kaasa võtta ning järgmisel kohtumisel uuesti ette võtta. Peaasi, et eakal ei jääks õhku segadust, mis võib omakorda põhjustada huvi ja motivatsiooni langust.

14. Võta kohtumine kokku ning loo sild järgmiseks korraks

Võimaluse korral on kasulik leppida kokku järgmine kohtumise aeg, millal ühiselt taas nutiseadmeid kasutama õppida. Samuti on hea, kui koolitaja annaks eakale kaasa koduse ülesande. Kui koolitajal on see võimalus, tuleb eakale jagada enda kontakti, et jooksvalt tekkinud küsimused või mured leiaksid võimalikult kiiresti lahenduse.

KOKKUVÕTE

Minu magistritöö eesmärgiks on uurida, millega tuleb arvestada eakale inimesele nutiseadme kasutamist selgeks õpetamisel, seda üheksa Eestis tegutseva koolitaja kogemustele tuginedes. Töö fookuses oli nutitelefonide ja tahvelarvutite kasutamine.

Magistritöö uurimisküsimustele vastuste leidmiseks kasutasin poolstruktureeritud intervjuud, mille viisin läbi üheksa Eestis tegutseva koolitaja seas, kes puutuvad aktiivsemalt kokku vanematele inimestele nutiseadmete õpetamisega. Valimisse osutus valituks üheksa erineva profiili ja kogemusega eksperti nii riigiametist, telekommunikatsiooniettevõttest, rahvaülikoolist kui ka kahest konkreetsest eakatele suunatud digipädevusi arendavast projektist. Eesmärgist lähtuvalt on minu töö fookuses nii koolitajate enda praktikate kaardistamine ning analüüs õppeprotsessi vormi, sisu kui ka vanemaealiste õppijate osas.

Üheksa koolitaja hulgas läbiviidud intervjuude põhjal saab väita, et koolitajad peavad eakate digioskuste arendamist üheks elukvaliteeti tõstavaks võimaluseks, mitte pealesunnitud kohustuseks. Samas on koolitajal endal oluline roll äratada eakas huvi tehnoloogiliste lahenduste kasutamise vastu, vaatamata eaka konservatiivsetele hoiakutele ja võimalikele varasematele negatiivsetele õpikogemustele. Intervjueeritud koolitajate sõnul on eakad pigem avatud digipädevust arendama, kuna uued oskused aitavad kasvatada sotsiaalset kapitali, tagades turvatunde ning viies lähemale inforuumile, millest nad on varasemalt puudust tundnud.

Intervjuude käigus selgus, et mida konkreetsem on õpiväljund, seda kiiremini ka õppeprotsess toimub ning seda rohkem on valmis eakas selgeks saamisele panustama. Koolitajate hulgas läbiviidud intervjuude käigus tuli välja, et eakal on kõige raskem aru saada nutimaailmast endast, seetõttu tuleb õpetamist alustada kõige elementaarsematest asjadest. Õpetaja ei saa lähtuda eeldusest, et eakas õppija juba midagi nutiseadmest teab.

Õpetajal on oluline aru saada eaka õppija huvidest ja soovidest ning oskuslikult uusi rakendusi tutvustades luua võimalusi nii isiklike kui sotsiaalsete vajaduste rahuldamiseks. Õppeprotsessis mängib suurt rolli koolitaja valmisolek ajaliselt panustada ning tekitada võimalikult avatud ning

hea sisekliima eaka inimese ümber. Samuti on õpetamisel oluline võimalikult lihtsalt selgitamine, analoogide tekitamine reaalsest elust ning kõikidele küsimustele vastuste leidmine. Õppimisel tuleb lasta eakatel iseseisvalt nutiseadmetega tutvuda ning vajadusel ka enda jaoks märkmeid teha - see kõik toetab julguse ja huvi tekkimist erinevate nutiseadmete kasutamise vastu.

SUMMARY

Teaching using smart devices to the elderly - specifics and opportunities from the trainers' point of view.

The aim of this master's thesis is to study the specifics of teaching the use of smart devices to the elderly, based on the experiences of nine instructors. This thesis focuses on teaching the use of smartphones and tablets.

I conducted semistructured interviews with nine instructors who frequently teach the elderly in Estonia. The sample thus consists of nine experts with different backgrounds and experience in the following fields: civil services, telecommunications, adult education centres, as well as two projects aimed at improving digital literacy among elders. As per the aim of the thesis, I studied the practices of the instructors and analysed the preferred form and content of study processes regarding elderly students.

Based on the conducted interviews it can be said that instructors believe improved digital literacy to be an enhancement on the quality of life among elders rather than a burden. However, the instructor does have a role in inciting interest despite the elders' conservative mindsets and possible negative experiences. According to the instructors, the elders are open to improving digital literacy as new skills increase social capital, enhance a sense of security and bring them closer to an information space that they were not apart of before.

The interviewees also expressed the importance of a specific learning outcome, as it increases the study process and the elderly are more motivated to learn. However, the elderly struggle most with understanding the inner-workings of devices and information space in general, meaning the learning process must start with the very basics. Thus, the instructor must not assume that an elderly person has prior knowledge of smart devices.

It is the role of the instructor to understand the interests and goals of the elderly and introduce applications that fulfil both the personal and social needs of the elderly. The study process is reliant on the instructor's readiness to invest their time and ability to create an open and understanding environment. Furthermore, it is necessary to explain processes as clearly as possible, to provide examples from everyday life, and to be able to find answers to any question that may come up. When teaching, it is also paramount to let the elderly get to know the devices by themselves and to facilitate note-taking, as it encourages an increase in confidence and interest in smart devices.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

Abuldaze, L., Opikova, G. ja Lang, K. (2019). Eesti kesk- ja vanemaealiste depressiivsuse muutus ajas. L. Sakkeus ja T. Tambaum, *Pilk hallile alale - vananemine elukaare vaates*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Eesti demograafia keskus.

Adamsoo, K. G. (2018). *Eakate digipädevus – hoiakud ja probleemid nutitelefone kasutamisel*. Tartu Ülikool, Ühiskonnateaduste Instituut.

Aktiivsena vananemise arengukava 2013-2020. (2013). Sotsiaalministeerium. Kasutatud 10.12.2019

https://www.sm.ee/sites/default/files/contenteditors/eesmargid_ja_tegevused/Sotsiaalhoolekanne/Eakatele/aktiivsena_vananemise_arengu_kava_2013-2020.pdf

Beljajev, R. ja Vanari, K. (2005). Õppimine ja õpioskuste arendamine täiskasvanuna. Kasutatud 3.12.2019

<https://digiriul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/858/%C3%95ppimine%20ja%20%C3%B5ppimisoskuste%20arendamine%20t%C3%A4iskasvanuna%20uus%20fail.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Chiu, C-J., Liu, C-W. (2017). Understanding Older Adult's Technology Adoption and Withdrawal for Elderly Care and Education: Mixed Method Analysis from National Survey. Doi: [10.2196/jmir.7401](https://doi.org/10.2196/jmir.7401)

Cody, M. J., Dunn, D., Hoppin, S. ja Wendt, P. (1999). Silver surfers: Training and evaluating Internet use among older adult learners. *Communication Education*, 48, 269–286.

Cuciti, J. M. (2005). *Computer Instruction and Andragogy: Best Methods to Teach the Elderly E-mail as a Communication Tool*. Ameerika Ühendriigid: University of Oregon.

Deakin, H. ja Wakefield, K. (2014). Skype Interviewing: Reflections of Two PhD Researchers. – *Qualitative research*, 14, 5, 603–616.

Euroopa Komisjon. (2000). Elukestva Õppimise Memorandum. Brüssel, 30. oktoober, SEC (2000) 1832. <http://www.eaea.org/lifelong>

Euroopa Liidu Teataja. (2018). *Nõukogu soovitus, 22. mai 2018, võtmepädevuste kohta elukestvas õppes*.

Eurostat. (2019). *Elanikkonna struktuur ja vananemine*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing/et Kasutatud 25.04.2020

Feist, H., Parker, K., Howard, N. Hugo, G. (2010). New Technologies: Their Potential Role in Linking Rural Older People to Community. *International Journal of Emerging Technologies and Society*. 8 (2) lk 68-84.

Fisk, A.D., Czaja, S.J., Rogers, W.A., Charness, N. ja Sharit, J. (2009). *Designing for Older Adults: Principles and Creative Human Factors Approaches, Second Edition (Human Factors & Aging Series)*. Gruusia: CRC Press/Taylor & Francis Group.

Gross, E. F., Juvonen, J. ja Gable, S. L. (2002). Internet use and well-being in adolescence. *Journal of Social Issues*, 58, 75–90.

Hanna, P. (2012). Using Internet Technologies (Such as Skype) as a Research Medium: A Research Note. – *Qualitative Research*, 12, 2, 239–242.

Holzinger, A., Searle, G. ja Nischelwitzer, A. (2007). On Some Aspects of Improving Mobile Applications for the Elderly. Austria: Springer-Verlag Berlin Heidelberg.

Huang, C. ja Li, Y. (2019). Understanding leisure satisfaction of Chinese seniors: human capital, family capital, and community capital. *The Journal of Chinese Sociology*.

Janghorban, R., Roudsari, R., Latifnejad ja Taghipour, A. (2014). Skype Interviewing: The New Generation of Online Synchronous Interview in Qualitative Research. – *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 9, 1, 1–3.

Jõgi, L. (2006). *Andragoogilise, sotsiaalse ja psühholoogilise aspekti tegurite koosmõju täiskasvanute õppimiskäsituste, õppimisvalmisolekule ja koolitusaktiivsuse kujunemisele elukestva õppe kontekstis*. Uurimuse kokkuvõte, Tallinna Ülikooli Kasvatusteaduste Osakond, Tallinn.

Kade, K. (2012). *Vanustundlikkus Eestis võrreldes Rootsiga*. Magistritöö, Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut, Tartu.

Kalmus, V., Masso, A. ja Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Karu, M. (2018). *Kuidas noortest saab vana: noorte ja eakate vananemise kogemused*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Ühiskonnateaduste Instituut

Knowles, M. (1990). *The adult learner: A neglected Species*, 4th Edition. Houston: Gulf Publishing.

Koha, K. (2010). *Õppimine täiskasvanueas. Tallinna Ülikool.*

Lang, F. ja Kamin, S.T. (2018). Internet Use and Cognitive Functioning in Late Adulthood: Longitudinal Findings from the Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE). *The Journals of Gerontology Series B* DOI: 10.1093/geronb/gby123.

Law, C. (1994). Individual and group learning. Prior, J. (Ed) In *Gower Handbook of Training and Development*. Aldershot: Gower Publishing Company Limited. 285-303.

Lukianova, L. (2020). Adult education in Ukraine: preconditions of formation, prospects of development. *UNESCO Chair Journal "Lifelong Professional Education in the XXI Century"*, (1), 17-21.

Murumaa-Mengel, M. (ilmumas 2020). Ekraanide poolt vahendatud intervjuud ja projektiivtehnikad ning loovuurimismeetodid veebikeskkondades. In: K. Tiidenberg, A. Masso & A. Siibak (toim.). *Andmeühiskonna uurimise meetodid*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus

LaRose, R., Eastin, M. S., ja Gregg, J. (2001). Reformulating the Internet paradox: Social cognitive explanations of Internet use and depression.

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. ja Strömpl, J. (2014). *Intervjuu*. <http://samm.ut.ee/intervjuu>

Mallenius, S., Rossi, M. ja Tuunainen, V. K. (2007). Factors affecting the adoption and use of mobile devices and services by elderly people – results from a pilot study.

McNair, S. (2012). *Older People's Learning in 2012: A Survey*.

Merriam, S. B. ja Caffarella, R. S. (1999). *Learning in Adulthood*. San Fransisco: Jossey-Bass.

Mõttus, R. (2011). *Intelligentsus, tervis ja surm. Kogumikus R. Mõttus, J. Allik ja A. Realo (Toim.), Intelligentsuse psühholoogia*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

Naumanen, M. & Tukiainen, M. (2010). *Practices in Old Age ICT Education*. In: Spector, M, Ifenthaler, D., Isaias, P. Kinshuk, Sampson, D. (Eds.) *Learning and instruction in the digital age*. Springer, 273–288.

OECD kodulehekülj. (2018). Kasutatud 25.04.2020, <https://data.oecd.org/pop/elderly-population.htm>

Quantitative Research. (2009). DJS Research Ltd. <http://www.qualitativeresearch.org.uk/>
Kasutatud 24.04.2020

Parts, E. (2019). Vanemaealiste tööturukäitumine ja toimetulek. Ülevaade SHARE andmeid kasutavates uuringutes perioodil 2015-2019. L. Sakkeus ja T. Tambaum, *Pilk hallile alale - vananemine elukaare vaates*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Eesti demograafia keskus.

Sum, S., Mathews, M. R., Pourghasem, M. ja Hughes, I. (2008). Internet Technology and Social Capital: How the Internet Affects Seniors' Social Capital and Wellbeing. *Journal of computer-mediated communication*.

Roupa, Z., Nikas, M., Gerasimou, E., Zafeiri, V., Giasyrani, L., Kazitori, E. ja Sotiropoulou, P. (2010). The use of technology by the elderly. *Health science journal, volume 4, issue 2*.

Tulvik, P., Hüva, K., Laur, P., Metsna, V., Peets, T., Põldemaa, I., Raussi, E-K., Sooba, E. ja Tennof, M. (2008). *Reumatoidartriit. Juhendmaterjal patsiendile*. Tallinn: Eesti Reumatoloogia Selts.

Riigikantselei. (2019). *Edukas kohanemine muutustega rahvastikus*. Kasutatud 20.04.2020, https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/riigikantselei/strateegiaburoo/Eesti2035/AV_paberid/av_edukalt_kohaneda_muutustega_rahvastikus_032019.pdf

Rämmer, A. (2014). *Valimi moodustamine*. <http://samm.ut.ee/valimid> Kasutatud 24.04.2020

Sakkeus, L. (2019). Muutused perekonnas ja leibkonnas üle elukaare. L. Sakkeus ja T. Tambaum, *Pilk hallile alale - vananemine elukaare vaates*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Eesti demograafia keskus.

Sakkeus, L. ja Leppik, L. (2016). *Pilk hallile alale*. SHARE Eesti uuringu esimene ülevaade ja soovitused eakate poliitika kujundamiseks.

Savenye, W. C. ja Robinson, R. S. (2001). Qualitative Research Issues and Methods: An Introduction for Educational Technologists. In Jonassen, D. H. (Ed.). 2001. *Handbook of Research for Educational Communications and Technology*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers. pp. 1171-1195.

Siegrist, J. ja Wahrendorf, M. (2009). Participation in socially productive activities and quality

of life in early old age: Findings from SHARE. *Journal of European Social Policy*, 19,4 317–26.
Doi: 10.1177/1350506809341513.

Sotsiaalministeerium. (2012). *Eesti riiklik tööprogramm aktiivsena vananemise ja põlvkondadevahelise solidaaruse aastaks 2012.*
<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=7339&langId=et>

Statistikaamet. (2019a). Kasutatud 14.12.2019
http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=RV021&ti=RAHVASTIK+SOO+JA+VANUSER%DCHMA+J%C4RGI%2C+1%2E+JAANUAR&path=../Database/Rahvastik/01Rahvastikunaitajad_ja_koosseis/04Rahvaarv_ja_rahvastiku_koosseis/&lang=2

Statistikaamet. (2019b). *Sünnid, surmad ja loomulik iive, aasta.* Kasutatud 24.04.2020
<https://www.stat.ee/34268>

Tambaum, T. (2016). Diskrimineerimine vanuse alusel. Saks, Kai (Toim.). *Gerontoloogia. Õpik kõrgkoolidele* (216–245). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Tambaum, T. (2019). Vanemas tööeas inimeste internetikasutus ja sotsiaalne aktiivsus. SHARE Eesti nelja laine andmetel. L. Sakkeus ja T. Tambaum, *Pilk hallile alale - vananemine elukaare vaates*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Eesti demograafia keskus.

Turu-uuringute AS. (2012). *Eakad.* <https://humanrights.ee/app/uploads/2017/01/Eakate-olukord.pdf>

Ulvik, A. (2015). *Informaalse õpimustrite analüüs helitehnoloogia valdkonnas.* Magistritöö. Tallinna Ülikool, Informaatika Instituut.

Vaimse tervise strateegia. (2016). Kasutatud 3.12.2019
https://vatek.ee/wp-content/uploads/2016/04/Vaimse_tervise_headolu_strateegia_2016-2025_30.03.2016.pdf

Vanemaealiste ja eakate toimetuleku uuring. (2015). *TNS Emori ja PRAXISE uuringu aruanne.*
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/veu2015aruanne_tnsem_orsapraxiis_final.pdf

Vihalemm, P. ja Kõuts-Klemm, R. (2017). Meediakasutuse muutumine: internetiajastu saabumine. P. Vihalemm, M. Lauristin, V. Kalmus, T. Vihalemm (Toim). Eesti ühiskond kiirenevas ajas (lk 251-273). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

Vuorikari, R., Punie, Y., Carretero, S. ja Van den Brande, L. (2016). DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase 1: The Conceptual Reference Model. Luxembourg Publication Office of the European Union. EUR 27948 EN. doi:10.2791/11517

Wang, L., Sun, J. ja Chen, S. (2017). Proceedings of the 2017 International Conference on Economic Development and Education Management (ICEDEM 2017). *Advances in Social Science, Education and Humanities Research (ASSEHR), volume 107*. Hiina. Jiangxi University of traditional Chinese Medicine.

Wlodkowski, R. J. (1999). Enhancing Adult Motivation to Learn. San Fransisco: Jossey-Bass.

LISAD

Lisa 1. Intervjuu kava

Sissejuhatus

- Millisel moel Te olete varasemalt kokku puutunud eakatele nutiseadmete, täpsemalt puuetundlike ekraanide ja nutitelefonide õpetamisega?
- Kui kaua Te olete sellega tegelenud? Kui aktiivselt?
- Mis on Teid ajendanud eakatele nutiseadmeid õpetama?
- Kas te mäletate esimest korda, kui õpetasite eakale nutitelefoni kasutamist? Mis teil on sellest meeles? Mis läks hästi? Mis halvasti?
- Kas ja miks on üldse oluline eakatele nutiseadmeid õpetada?

Õpetaja roll

- Mida te olete eakatele nutiseadmete kasutamise osas õpetanud?
- Millisel moel Te olete ajas õpetajana arenenud?
- Kas te olete õpetajana millestki puudust tundnud, näiteks kogemuslugudest, teadmistest, õppematerjalidest vms? Millest täpsemalt?

Eakas kui õppija

- Millised on eakatele nutiseadmete kasutama õpetamisel peamised kitsaskohad? Mida on eakatel kõige keerulisem omandada?
- Millest see võib tingitud olla?
- Mille õpetamine on läinud kõige ladusamalt?
- Kas õppeprotsessi jooksul on välja joonistunud, mida eakad tahavad kõige rohkem teada saada, õppida?
- Kui hea õppija Teie hinnangul üks eakas on?

- Millest on Teie hinnangul tingitud, milline õppija eakas on? Millistest teguritest sõltub, kui vastutulelik ja avatud õppija eakas on?
- Kuidas saab õpetaja toetada, et eakal oleks võimalikult hea õpikeskkond?

Õppetunni protsess

- Millisel moel te olete tunniks ette valmistanud?
- Milline on õppeprotsess välja näinud? Kas need on iga kord erinevad või harilikult sarnased?
- Kas te olete õpetanud eakaid ühekaupa või mitmekesi? Milline vorm tundub teie jaoks parem?
- Milliseid meetodeid te olete eakatele õppetunde andes kasutanud?
- Kas olete mõningaid meetodeid kasutanud, mis ei ole töötanud?
- Millise meetodiga te ise rahul olete? Miks just see?

Lõppakord

- Milliseid soovitusi te annate nendele, kes soovivad eakatele nutiseadmete kasutamist õpetada?
- On midagi sellist, mida tasuks kindlasti vältida?
- Mis on Teie jaoks kõige olulisem, mida peaks teadma ja millega arvestama kui hakata eakale inimesele nutiseadme kasutamist õpetama?

Lisa 2. Intervjuu Telia töötaja Heigo-Aulemb Enslinguga

Karl Gustav Adamsoo: “Ma saan aru, et Sa oled Telia poolt eakatele nutiseadmete õpetamisega kokku puutunud?”

Heigo-Aulemb Ensling: “Telia poolepealt ja isiklikult ka vanemaid inimesi...”

KGA: “Kui palju aega tagasi see on olnud?”

HAE: “No.. mõned asjad on pidevalt. Selles mõttes ikka, et kõne tuleb ja siis selle pealt pead tegelema kodus. Neid tuleb ikkagi... ütleme nii, et kord kuus ikkagi.. On see siis telefoniga, arvutiga või... telekaga. Kõiki.. Kõiki variante võib olla ka, kusiis Teliaga oleme teinud. Viimsit oleme teinud.”

KGA: “Mida Teliaga projekt endast täpsemalt kujutas?”

HAE: “Minu arvates olid seal ägedamad.... Eakate klubid, sedapidi, kes käivad koos. Et noh, tahaks rohkem saada digipädevust juurde... et kus-mis. Jah, ja kolmas on Tallinna Rahvaülikool.”

KGA: “Päris palju.”

HAE: “Seal oli ka 12 inimese grupp.. See oli kaheosaline ja seal olid enamused telefonidega. Isegi väikese raha eest sai see tehtud.”

KGA: “Ikkagi nagu koolitaja...”

HAE: “Rahvaülikool maksis kinni need kursused jah.”

KGA: “Aga kas see oli siis üks kursus või...”

HAE: “See oli kaheosaline nutiturvalisuse teema, kolm aastat tagasi tuli igale poole. Noh, kus-mis kiirelt-kiirelt ja ruttu.”

KGA: “Mitmekesi te andsite seda?”

HAE: “Üksi. Kui Viimsis, siis olid meid rohkem... esinduste rahvas oli ette valmistanud, olid teinud tahvelarvutis enamlevinud äpid... a la skype ja Facebooki messenger, Telia TV, väikesed videodena jupid huvi tundmiseks.

KGA: “Aaa videod eakatele?”

HAE: “Jah, alguses sissejuhatuseks ja siis oli juba tööseksioonides.”

KGA: “Aga mis seal videotel siis sees oli? Kas seal oli pigem, mis see Facebook on või...?”

HAE: “Jah, pigem, mis sa saad seal teha või mis sa... esinduste pooled tegid seda. Nad panid väga mõnus asja teha, et kuidas inimene tegelikult seda kasutada saaks või mida võimalust see annaks.”

KGA: “Ja need olid mõeldud just eakatele?”

HAE: “Jah, just. Kuna esinduses käivad eakad alatasa, siis samas käin ju mina ka ise esindustest varjutamas. Viimati nutipäkapikku sai tehtud ja sai ka väga toredaid kliente kogetud.”

KGA: “Mida see nutipäkapikk endast täpsemalt kujutab?”

HAE: “Nutipäkapikk on jõuluajal esinduses abiks käia.. Miskipärast on detsember hea müügikuu ja jõulukink.. Ja nutitelefon on hea kingitus. Ja Telia on pakkunud kontorirahvale, et mine ole hea ja käi, kuidas esindustes inimesed töötavad.”

KGA: “Aaa, selles mõttes.”

HAE: “Et sa läheksid ja kui sa seal oled, niisama varjutada pole mõtet, mis sa niisama oled kõrval.... Ole saalis, noh.. Ole ees saalis sisseviskaja...”

KGA: “Ja sina olid see sisseviskaja? Sa oled muidugi väga hea jutuga ka.”

HAE: “Kui ma seal esinduses olen, siis ma olen juba seal ees. Kui tuleb, siis palun võtame numbri... aga kui ta tahab oma telefonis midagi seadistada või toimetada, siis tegelikult see... ma võtan, inimesed saavad müüki teha ja ma võtan selle siis oma peale.”

KGA: “Sa oled selles mõttes hästi soe ja avatud inimene, kujutan ette, et müük kohe tõusis ja tuli inimesi rohkem sisse?”

HAE: “Ma ei tea, kas müük kohe tõusis, aga ma olin ees ja võtsin neid kliente vastu... aegajalt teed ikka esinduse ringi ära ja lähed Pärnusse koolitama, lähed kahepäevasele koolitusele. Pool päeva koolitad ja pool päeva oled esinduses. Ja vastupidi. Noh, näed ka reaalselt elu, muidu läheb ka see meelest ära.”

KGA: “Kui äää...see eakate koolitamine Telia poolelt, kui palju aega tagasi see oli?”

HAE: “Äkki see oli ka pool aastat tagasi?”

KGA: “Ja kas need korrad olid siis jutti või?”

HAE: “Põhimõtteliselt oli kuuse vahega, ühtepidi olid tegusad eakateklubid...”

KGA: “Ma saan aru, et eraliini pidi on sul ka need kogemused käes?”

HAE: “Jaaaa..”

KGA: “Kui sa läksid Telia alt neid koolitama, siis su ees oli rohkem kui üks inimene? Või kuidas see koolitus välja nägi?”

HAE: “Tead, seal oli vallamaja suur saalis.. Aga tegelikult oli Viimsi poolel, seal oligi noh, et kellel on mingeid küsimusi, nad istusid koos. Sai sihuke mitte isegi koolitusena, aga pigem küsimused-vastused rõõmsalt. Õnneks eakamad inimesed ei kardavad silmast-silma suhtlemist. Nendel ei ole seda, et on valed ja õiged küsimused. Kui mul on ikkagi mure, siis ma küsin kohe

ära. Ja meil oli ikkagi valmis seatud telefonid.. Sim-kaardid sees töötavad-toimivad. Kellel on nuputelefonid ja tahaks teada, kuidas nutitelefoni maailma kasutamine on, said esmast kogemust selle poole peale, aga sõnumid ja need. Kuule, seal on need.. Aaa, seal saab internetis ka käia. Rahulikult kõrval ja saad... ei juhtu midagi, kui sa valesti vajutad. Seda hirmu oli vaja inimestelt maha võtta.”

KGA: “Nüüd on aasta möödas, aga kui paljudel nutitelefon olemas oli?”

HAE: “Kas kolmandik... poolt veel ei olnud igal juhul. See, et nuputelefoni ekraan on väike, ega sa seda numbrit ka väga hästi ei näe... kui hakkad välja valima. Ka see on üks asi, miks suurema ekraaniga nutitelefon on parem, et sul on see... telefoniraamatu visuaal saad fondiga suuremaks teha, kui väiksema ekraani peal. Aga sellega tekivad teised asjad... Ikoonid liiguvad ära kui näpp on kauem peal. See on jällegi, mis isikliku elu poolelt tulevad just need asjad esimese hooga meelde, millega nemad... mul sõnuminuppu ei ole enam seal esiekraanil või kontaktiraamat on ära kadunud... või ära lohistatud, et kus need asjad on. Siis on seesama, et võta nüüd järgmine leht, vaata. Mõnikord õnnestub telefoni teel, ei pea kohale sõitma.”

KGA: “See on nüüd sul isiklikus liinis, et brigaad läheb kohale ja aitab onju?”

HAE: “Jah, aeg-ajalt ema juures ja tädi.”

KGA: “Kui palju neid inimesi su ees oli ja sa olid üksinda?”

HAE: “Esindusest oli kolm inimest ja mina. Ja siis me toimetasime, kellel mingi teema oli... siis me mingil hetkel jagasime ka laudadesse, kes tahaks tahvlit rohkem proovida, kes telefoni varianti proovida.. Aga sealt tuli ka.. Selles mõttes ei saa öelda, et vanemad inimesed on nutikauged. Ühe vanema härraga arutasime, kus oleks mõistlik videotest tagavarakoopiaid hoida ja selliseid asju... et temal on kodus kõvakettad olemas välised ja kas tasuks ikka pilve veel teha, dubleerida ja mis need hinnad on. Mis googel võtab.. Me ei saa võtta seda, et kui inimesed on 80ndatest tegelenud videokaameraga kunagi eksole, kassetid ja see pool.. Ja täna lihtsalt maailm on muutunud, lihtsalt on mälukaardid. Aga inimesel hobid on ju jäänud samasuguseks, kaamerad on võimekamaks läinud ja ägedamaks. Aga näed, ka selliseid asju tullakse küsima.”

KGA: “Kui ... kui... sa nende eaktele inimestele mõtled, kas nad olid kobedamad eakad.. Või vanemad inimesed või.. Kuidas sulle tundus?”

HAE: “Mõlemad kogemused, kui võtta Rae või Viimsi oma. Igasugused... koos käivad ikka toimekad inimesed. Need, kes on kapseldunud, ega tema ei lähe sinna ja ei hakka välja käima.. Seltsis toimetama. Võib-olla tema ongi kodune, toimetab seal ja kuskil väljas ei käi.”

KGA: “Kas sa ise tundsid ka...kui sa ise oled selline avatud ja tehnikateadlik ja kõike muud. Õpetajana ei pruugigi sa arened, sest sul on alpagas olemas, et saaksid inimestega suhelda ning teadmisi edasi anda. Aga kas sa ise tundsid mingil moel, et sa ise mingil moel arenesid, midagi teada said või kõik oli ootuspärane?”

HAE: “Iga koolitusega saad midagi ise juurde. Kõige tähtsam on see, et ära mine eelarvamusega, et nad ei tea asjadest mitte midagi. Noh, see on ka sellesama puhul. Ja mis on selle plussi poolepealt, et kui sul täna tulevad uued inimesed tööle, see on tehnoloogiaettevõtte, kui ta tuleb kõnekeskusesse või müügiesindusse.... Aga kahjuks me sõltume ka tehnoloogiast ja siis sa selle noore inimese käest, kes ei ole harjunud silmast-silma, kasutad Kahooti, et saaks ta küsimustele ta kuidagi vastama, mitte, et sa küsiksid niimoodi... eakate puhul ongi hästi vahetu suhtlemine ja silmast-silma suhtlemine. Neil ei ole kartust küsida, kartust ennast rumala tunda. Nad ongi seal sellepärast, et nad saaksid midagi juurde. Asja pärast.”

KGA: “Kas sa oled ise tundnud mingit puudujääki, kui sul õpetaja roll on olnud, et seda tahaks rohkem teada... või sellest tunned rohkem puudust, kas see on siis sisuline või lähenemise pool või pigem mitte?”

HAE: “Selles suhtes, et vaata, koolitaja ka õpib ja teeb asju, mis seal salata. Olen ka ise läbi teinud üheksakuulise täiskasvanute koolituse siin mingitel aegadel tagasi... et ma läksin kunagi taotlema täiskasvanud koolitaja kutset. Noh, pool tundi, võtad enda profolio kaasa, mis areng on sul olnud.. Mis teemadel sa koolitad. Ja siis see poole tunnine.. Kuna järgmine inimene jäi tulemata, siis poole tunnine läks pooleteisetunniseks. Noh, selline tore arutelu ja maailmavaade ja see... Kuna taustal on mul ka pedagoogiline osa, ma olen kunagi matemaatikaõpetajaks õppinud...”

KGA: “Päriselt?”

HAE: “Jaa.. hahaha.”

HAE: “Ma olen koolis ka neli pluss üks aastat õpetaja olnud. Ja... ja ka praegu loen Polütehnikumis mõningaid tunde - IT haldust ettevõtetes.”

KGA: “Vau, see on küll paras üllatus. Sa mainisid, et sa olid hilisemas faasis ka ühe koolituse läbinud?”

HAE: “Aga jah, see oli üks tasuta kursus. Põhiliselt tehti neid kursuseid täiskasvanute õpetajatele, kes tegid siis neid õhtugümnaasiume. Kutsehariduskoolides üldaineid andsid, noh üldained ja erialained. Aga siis tehti üks huvitav grupp, kus olid ettevõtete koolitajad.”

KGA:

“Ahah...”

HAE: “Ja tegelikult oli see väga äge... ägedalt pandud kokku. Noh, programm oli sama, mis oli ilmselt kutsehariduse ja täiskasvanuhariduse omade peale. Mis meid oli, mingi kolm või neli inimest nendest. Aga ülejäänud kõik olid ettevõtetest - Swedbank, mašaažifirmad olid, Balteko... praegu hakkad mõtlema, et kes veel oli, mõni tuleb meelde. Aga sihuke äge! Ja siis näed ka neid samu, mis küsimused ja probleemid.. Näiteks Swedbankil. Hästi paljude aruteludega oli, mis täna teed, mis nõkse saaks täna kasutada, just seda meetodite poolt.”

KGA: “Mhm, kas sa muidu arvad seda, et kui sul õpetaja taust on taga, teeb see sinust parema eaktele õpetaja ka?”

HAE: “Vaata, Sul peab asja vastu huvi olema pigem. Et noh, mida sa oskad kasutada või kuidas sa oskad. Ma täna siia maani mõtlen, et millal need õppejõud muutuvad. Et millal lõpetatakse loenute andmine kõrgkoolis. Et kui sa võtad täna, et õige koostis peaks olema, milleni ma pole jõudnud... kolmekümne minutilised jupid, mis siis koosnevad kolmest kümneminutilisest asjast - kümme teooria, kümme arutelu, kümme õppimine ja mingid asjad. Ja siis jälle väike moodul edasi. Kui sa võtad poolteist tundi loengut ja teine muudkui konspekterib või vaatab samal ajal ilusaid pilte, et...”

KGA: “Sama on eakatega?”

HAE: “Hehee.. Eks ilmselt sama on eakatega jah, pigem on ta sihuke. Nende puhul on niimoodi, et sellise teooriaga nende ette minekut polegi vaja. Nende puhul ongi just praktika pool. Teoorias on nad ju tugevad, nad loevad ja lehed käivad ja oooo, nad on kursis. Küberturvalisused ja muud asjad. Aegajalt isa mul jälle, et mul tulevad meilid sisse, et ma ei vajutanud sinna... või kust nad tulevad, et seda poolt arutada. Online office saad blokeerida igasugused spami ära. Ei nad kasutavad neid, et oi, mul pole ammu see viirustõrje uuendusi teinud, et äkki tuled vaatad need asjad mul ära.”

KGA: “Kui eakale kui õppijale mõelda, siis Sinu enda hinnangul, millised need peamised kitsaskohad on? Mida eakal kõige raskem omandada on? Kus see error tekkis?”

HAE: “Väike hirm selle puuetundliku erkaani vastu. Ma olen koguaeg kasutanud telekapulti kasutanud, kes 50, kes 60 aastat. Nuputelefon, võinoh nuppudega kodutelefonigi... vahet ju pole, ekraan on, nupud on - käitumine on sama. Aga nüüd, kui ma nüüd pean seal ekraanil hakkama vajutama ja midagi tegema, see võtab aega. See on minu enda isikliku kogemuse järgi, sest neid inimesi ma ei ole hiljem näinud - kas nad hakkasid kasutama ja kui kõrvalt niimoodi, aga teistpidi

jah, see võtab mingisuguse kuu-poolteist aega, et ta hakkaks, noh, et ta kasutaks konkreetseid äppe. Just neid, mis tal vaja on. Aga et ta saaks oma elementaarsed asjad ära teha, et ta kasutab netti, loeb ajalehti pikalt telefonis, et see, kui sa sinna jõuad, siis ta on juba kasutaja.”

KGA: “Aga millest see tingitud võib olla, et puuetundlikku ekraani nii kardetakse?”

HAE: “Aga see ongi see, et Sul on teistmoodi kasutamine. Sul ei ole see, et sa vajutasid pikalt number ühele, et see helistab nüüd Sulle või sa helistasid kaks ja nagu sai kiirvalikuid kunagi telefonis tehtud. Et sa peadki nüüd ja noh, et ... kas ma nüüd peaksin allapoole kerida või ülespoole kerida. Kusjuures siin võib teha ka teistpidi üldistuse, kuna rahvaülikooli gruooli oli keskel läbi 40-50 enamuse naisteravahaid. Tegelikult need samad asjad olid, need kes olid läinud oma nuputelefonilt nutikale, ka siis tal tekkisid konkreetseid küsimused, ka turvalisuse ja selle poole pealt - mis asju ma võin alla laadida, imda ma võin usaldada, mida mitte. Sihukest äppide, et tahaks kasutada, kes sõnaraamatut, kes midagi muud.... Et noh, siis ongi see, et mida sa peaksid selle äpi kohta lugema, et mitte kohe all. Nii nagu arvutis ka käib tarkvara installimine, et mis seal väikeste linnukestega oli.”

KGA: „Mis teema alla see liigitub? Kas kriitiline tarbimine või turvalisus? Kui hästi eakad ohte neid seadmeid kasutades tunnevad või neil tuleb see kogu alusvundament alles üles ehitada, et lisaks võimlaustele võib seal olla üldse ohte ka?“

HAE: „No minu soovitus on olnud pigem see, et vaata selle rakenduse reitingut. Kui see on ikkagi jama, siis keegi anna sulle selle rakenduse eest nelja või viit hindeks. Kui rakenduse hinne on üle nelja ja seda on laetud alla sadu tuhandeid, siis mina julgen küll öelda, et selle võiksid – see on teiste kasutajate poolt heaks kiidetud. Kui sa arvad, et see on sinu jaoks vajalik – aa, mängud on ka! Ka vanemad inimesed mängivad kaardimänge ja teevad, tagaajamist ja tulistamist mitte, aga mälumängud või ristsõnade tegemist või kaardimängud on täiesti see teema, millega vanemad inimesed aega veedavad kas tahvelarvutis või nutitelefonis.“

KGA: „Mille vastu neil muidu kõige suurem huvi on kui nutiseadmeid õpetada? Mis on see keskmine asi, mida eakas inimene tahab kohe selgeks saada?“

HAE: „Info ja suhtlemine päris kindlalt. Siis see sama, et tal on kogemus olemas arvutis, on ta siis Facebooki Messengeris või SKypes, et kas seda kuidagi saab teha ka telefonis – kui lihtne see tegelikult on. Ja teine on see, et kuidas see info kätte saada. Arvutis ta on selle google'i otsingu selgeks saanud, sest suur riba on ees ning selle ta on selgeks saanud. Ja ütleme, et igapäevased asjad on tõnntõnn ära tehtud, siis tegelikult saab samu asju ka telefonis ära teha. Kas sa kasutad

siis Postimehe äppi või on ka Delfi, Päevalehe äpid või kasutad üle veebi ja kuidas siis järgmist lehte panna favoritside alla ja nii teha. Nii olen ka mina täna edasi liikunud – ei kasuta mina ei Apple’is ega Androidis uudisteportaalide äppe. Kuna need on nii paksult reklaame täis – reklaam uudis, kui sa kasutad seda veebibrowseris, siis on sul tunduvalt mugavam. Aga.“

KGA: „Kui eakal huvi on... ütlesid, et eakal on info ja suhtluse osas kõige suurem huvi... kui hea õppija üks keskmine eakas on? Kas see arvamus, et eakas on aeglane ja vana ning tal on mingid müürid ja vallid ette manatud... kas see pigem on müüt, mis võiks murduda?“

HAE: „Nagu iga asja juures, kiida ja julgusta! Kui väike laps teeb midagi – tubli, mitte see et see on ohtlik või ära enam niimoodi tee. Tegelikult täpselt samamoodi käitub ka eakas inimene. Ära kardada, ma olen kõrval, tee, näita, kuidas sa seda kasutada. Õigel ajal tuleb öelda stopp – siit annad sa selle nõuande ja asja juurde. Ja vanemad inimesed konspekteerivad.“

KGA: „Päriselt, märkmik ja pastaks on käes?“

HAE: „Jah, ikkagi, et sa paned mingi asjad endale kirja.“

KGA: „Ja see on siis sellepärast, et mingid asjad võivad meelest ära minna?“

HAE: „Jah, just.“

KGA: „Mis sa arvad, Heigo, millest üldse tingitud on, milline õppija üks eakas üldse on?“

HAE: „Ütleme nii, et kui pooled on need, kellele see on kingitud. Noh, näiteks Viimsis oli kaks inimest sihukest. Ma arvan, et see oli veebruaris. Siis võeti jõulukingitused karpidest välja – noh, oli välja võetud, aga siis oli kenasti karpi tagasi pandud. Me alustasime igatahes laadimisega. Ja noh töölepanemisega, et need, ütleme, et. Lapsed ja lapselapsed on kinkinud, aga see on siis, et jõul sai läbi ja mindi koju tagasi, aga nüüd oleks tal vaja kõrvale inimest, et kui sul midagi on, siis saad küsida. Ma need kaks tahvlikasutajat, need hakkasid kasutama. Sa kingid.... Kuule, mis telefon sul on?“

KGA: „iPhone.“

HAE: „Näed, kui ma sulle androidi kingin, siis sul tekib ka küsimusi või arusaamatusi, mida sa hakkad üks hetk guugeldama. Kui sul antakse sinu jaoks täiesit tundmatu asi kätte, siis ongi step-by-step. Kui noorel inimesel ongi ´google ja vaatab seal vastuse, siis eakatel on vaja kõige parem on seesama, et nädalavahetusel külla ja see lapselaps istub kõrval ja teeme koos ära. „

KGA: „Heigo, mida sa üldse arvad, miks see nii on, et noored panevad jooksu – kas see on sellepärast, et lapsed ja lapselapsed ei tule selle pealegi, et vanematel võivad olla küsimused või nad lihtsalt ei taha seda teha?“

HAE: „Pigem on see, et nad eeldavad, et kui nemad saavad hakkama, küll saavad nemad ka. Kõik, kasuta! Aga selle uue asjaga harjumine. Sa võid ju kirjutada eakale oma käega mingi manuaali, siis tegelikult sellest pole mingit kasu. Eakas inimene peab oma käega selle manuaali valmis kirjutama ning siis saab edasi tegutseda. Ta peab oma käega kirjutama läbi sellesama jutu, mida sa kirja oled pannud. Eakal on vaja mingisugust aega, et ära harjuda. Jõulukink on ju ainult üks õhtu, aga kes see järgmisel päeval sellega tegeleb. Aga kui sa esinduste vaates seda vaatad, siis ongi just peale uut aastat, ongi see, et eakamad inimesed ongi esinduses ja nad küsivadki ja konsulteerivad, et lapsed kinkisid, aga ma tahaks nüüd kasutama hakata. See on ka esinduste poolepealt, et hea, et inimesed käivad, aga esinduste vaates, et tahaks müüki teha... on nautkene raske, vb vaatame mobiilipaketi üle. Võib-olla saab odavama ja normaalsema internetipaketi.“

KGA: „Kellele see vastutus üldse peaks laskuma, et eakal oleks turvaline ja teadlik see nutiruum ja ta oskaks kasutada neid seadmeid? Kas see peaks taanduma nendele lastele või spetsialistidele?“

HAE: „Kus see spetsialist jõuab nende kõigi juurde?“

KGA: „Selles mõttes, et mingi spetsialist või organisatsioon, kes tagaks spetsialiste?“

HAE: „Põhimõtteliselt võiks jagada üks kolmandik, kolmandik ja kolmandik. Üks kolmandik ongi see, kes leiab ise selle koha, kas läheb esindusse, guugeldab ise, kes leiab ise. Kes läheb esindusse oleks teine või on lastega koos. Aga see, kes on üksinda, kellel pole internetiühendust – tema ei jõuagi kuhugi, vb sõbrannaga, et koos proovida, aga jah.... Niipidi neid on, et kui ei ole otseselt lastel aega, siis otsitakse ja vaadatakse, küsitakse sõbranna või tuttava käest. Ideaalis oleks jah, selline nutiaabits, aga nende kaudu on jälle see teine häda, et iga aasta ju operatsioonisüsteem saab uuendusi ja värskendusi, Samsung on ühesugune, Apple on teistugune jnejne, Huawei jne. Kui sul enne olidki ainult nupud ja nüüd ainult puutetundlik erkaan – see vajub väga palju ümber harjumist. Need on ka hästi, need on iga kord olnud küsimused, mis on läbi käinud. Teine omaette teema on see turvalisuse poolt – ma tahaks seda ilmateadet kasutada, aga ma olen ju kuulnud, et need tootjad nuhivad ju minu järgi. Ja siis kui ma tahan näiteks enda asukoha informatsiooni, siis miks ta ei näita minu praegust kohta vaid hoopis Tallinna informatsiooni, aga tegelikult sul on asukoha kasutamine mitte lubatud. Ilmateate juures sa ju ikkagi võiksid, aga kas sa taskulambil peaksid lubama kasutust?“

KGA: „Kui sa oled eakatega rääkinud sel teemal nagu ligipääsud ja kasutused, on see nende jaoks mõistetav? Saavad nad sellest aru või nad ei mõika neid piire?“

HAE: „Sa võid ju selle materjali valmis teha, kui sa tahad, aga ütleme, et igasuguste koolituste alguses on kõige mõistlikum teha selline lühiintervjuu, et miks nad tulid, mis olulisemad murekohad on ja siis tegelikult sa ehitadki selle nende teemade peale üles, mitte selle peale, millega sa ise kohale lähed.“

KGA: „Palju sa ise ette valmistad?“

HAE: „Mingid asjad ikka on, et telefonid me võtsime kaasa – meil on koolitustelefonid, et kuidas äppi installida või näidata ja oma käega ise proovida. Kõigepealt harjutasid selle peal ja siis võtsid enda telefoni ka taskust välja.“

KGA: „Kas sisulisest poolest oli ka midagi?“

HAE: „Esitlust ma ei kasutanud kordagi, kuigi see oli igaks juhuks olemas, aga muud asja ei olnudki üldse mõtet hakata. Nad ei tule loengut kuulama, neil on konkreetsed küsimused. Pigem oligi töö sektsioonides, oli nagu mõnusam. Rahvaülikooliga anti see grupp sulle kätte, projektor oli tohutult vana – siis ma kasutasin tahvlit ja kriiti, võtame telefonid ja teeme konkreetselt, teeme asju jne. Ütleme nii, et kui sa kaardistad, rakenduste õigused, et kuidas nende hirmudega toime tulla – mida sa lubad ja mida sa ei luba. Kui sa Facebookil keelad kontaktid ära, siis sa ju ei saagi suhelda. Aga kui taskulambi äpp – miks tema peab kontaktidele ligi pääsema? Kus see piir on, kus sa võiksid mõelda ja kus on see, et võtan järgmise – taskulampe on sadu, fototötluse tarkvarasid on paarkümmend tükki, sa ei pea seda esimest võtma?“

KGA: „Pigem kui sa Teliaga koos olid, siis sa olid mentor ja sul oli grupp eakaid, kellel oli isiklik telefon olemas? Või oli ka neid, kellel polnud telefoni, aga ikka õppisid?“

HAE: „Kellel ei olnud, siis said meie demotelefone ja olid teised, umbes pool, kellel oli enda telefon olemas. Aga nad said selle sama toreda elukogemuse juurde, et ei olegi nii hull selle asja kasutamine. Praegu tuligi meelde just, kui ma käisin Lasnamäe Centrumis varjutamas – vanem vene mees ja mul kunagi oli see ilmataate äpp. Milline? No päike paistis ja ilm oli sinine. Kogemata oli kustutanud, aga tahtis tagasi saada. Võtan koduekraani, äkki selle mujale tõstnud, aga tõesti enam pole. Okei, konto olemas, ma vaatan Google Play poodi, et mis ta alla on laadinud. Tõmban ühe alla... ei, see ei ole see. Tõmban teise alla... ei, see ei ole ka see. Mis see oli siis? No siin oli päike ja sinine taevas, aga praegu on ju hall ja pilves? Millal see oli kui teil see äpp töötas? Augustikuus! Noh, äpp sõltub sellest, et mis asukohta sa kasutad. Kui tuleb päikseline ilm, siis tuleb see päike tagasi. Aga jah, see on sihukene, et see ei ole see, inimene on harjunud ja nüüd on teistsugune.“

KGA: „Et meetodina see, mis ei tööta, on loenguformaad, vaid telefon kätte ja kohe tegude kallale? Kas pigem kõik need, kes olid laua ümber, et kõik tahavad ilmteadet vaadata või igapäev oli oma asi?“

HAE: „Jah, neljaga jõuad enam-vähem, kellel oli rakendustega küsimusi, kellel muuga.“

KGA: „Kas nende kordade peale on sinu jaoks täiesti üllatav ka, mille peale sa pole üldse tulnud? On nad sind üllatanud ka mingil moel?“

HAE: „Jah, see mees, kes küsis, kas videoid salvestada iCloudis või mujal.... Ma ei ole ju ka nii tark.“

KGA: „Et hoopis liiga tark mees üllatas?“

HAE: „Jah. Et see hinnakiri ja kui sa tahad mahtu juurde võtta, et lihtsalt tuleb hinnad üle vaadata, kas need samad hinnad kehtivad. Aegajalt kus sa abi leiad, täna meil on online-abi. Oluline on, et praktilist poolt tuleb puust ja punaseks selgeks teha – ka Digitargas. Väga ütleme, et kui lähed pool tundi varem, aga need on tavakoolitaja hirmud.“

KGA: „Milliseid soovitusi sa annad kaasa nendele inimestele, kes esimest korda hakkaks eakale nutitelefoniga kasutamist õpetama?“

HAE: Julgusta inimest kasutama ja ära räägi, et siin saad neid asju teha... see ei tööta, anna hoopis telefon kätte ja ole tema kõrval. Sa võtad sellega hirmud ära ja sa annad sellega ka kindlustunde, et ma olen su kõrval ja sinuga ei saa juhtuda. Tal ei ole hirm kasutamise eest vaid tal on väike hirm, et kui ta midagi valesti teeb.“

KGA: „Suur aitäh, Heigo!“

HAE: Suur aitäh Sullegi!“

Lisa 3. Intervjuu Tallinna Rahvaülikooli koolitaja Mart Tartlaniga

KGA: „Mart, millisel moel oled Sina kokku puutunud eakatele inimestele nutiseadmete õpetamisega?“

MT: „Noh, ega siin... mis moel. See tekkis mingi hetk, mul endal ema, sündinud 1938, hakkas rääkima, et tema tahab nutitelefoniga endale. Siis ma küsisin, et milleks? Ta vastas, et kõigil on. Hea küll, aga mis sa sellega teed? Tahad sa Facebooki? Ei-ei. Aga vanust juba on, et kuidas silmadega, et kas uudist tahad lugeda? Ei-ei. Aga siis Sul ei ole ju seda vaja. Tänu sellele mul kuskil sähvatas, seal samas Rahvaülikoolis pakkuda kursust, mis keskendub nutitelefonidele. Noh, milleks

inimesed nutitelefone kasutavad – loevad uudiseid äärmisel juhul, kellel on Facebook Messenger ja kogu lugu. Aga meil on tegelikult taskus kordades võimsam masin. Noh ja ma ei tea, siis ma hakkasin seda loengut tegema. Esimene kord üle kivide ja kändude, ega ma isegi ei tea, et millest ma nüüd rääkima hakkan. Ja... jaaa.... Siis ma mõtlesin, et äkki äpid, et mida saaks vanem inimene kasutada. Aga siis läksime sellepeale, et näiteks mu ema, sündinud 1938, et ta saab arvutist päris hästi hakkama, kus ta kinni jääb, on elementaarsed failioperatsioonid – copy-paste, taruidaraa. Öööö..... ja noh, näiteks, see viimane asi, ID-kaardiga dokumendi allkirjastamine, heakene küll, seesama lihtne liigutus, et sa ei ava mitte faili, mida allkirjastada vaid sa lohistad selle faili sinna programmi, millega allkirjastada – vot see on neil üle mõistuse. See, et mingisuguseid ettekandeid tal teha – slaidshowd, selles pole mingit probleemi. Ja sealt läksin nutitelefonide pealt sellise teema peal, et vaatame masinasse sisse, võtame lahti seadmed. See on ju eesti keeles, see on ju arusaadav enamikele. Vaatame sisse ja uurime, mis või kes Sul lube küsib. Elementaarne asi Waze, mis küsib sinu asukohta ka siis, kui see on sul välja lülitatud. Aga milleks sul seda vaja on? Ja nii see kuidagi läks.“

KGA: „Isiklik kokkupuude on sul ka, aga kui palju aega tagasi sa Rahvaülikooliga koostööd alustasid?“

MT: „Ma arvan, et viis-kuus hooaega tagasi. Äkki ma õpetasin neile Excelit äkki. Ja siis nad uurisid, et kas ma vanadele inimestele mingi telefoni tutvustamist ka teeksid ja siis ma ütlesin, et ma võin ju seda teha. Ja siis ongi see, et ma hakkasin rääkima, et mis see arvuti on, mis osadest see üldse koosneb. Mulle tundub, et nad küll ütlevad, et eiei, meil seda pole vaja teada. Aga tegelikult arvutit ei saa selgeks õpetada. Saab selgeks õpetada loogika, kuidas nad töötavad. Ja kui see loogika on käes, siis inimene saab ju Youtube’is või kus iganes selle üles otsida. Just see, et võtame aluskivid, et millest see asi koosneb. Ja kui neil põhiteadmised on olemas, siis nad palju parmeini mõistavad seda süsteemi ja nad hakkavad seda ise kasutama.“

KGA: „Kui aktiivselt Sa neid tunde annad?“

MT: „Mul on praegu sügisene kursus, siis oli kaks korda nutiseadet, siis üks Excel, mis kestab 5 tundi, põhitööd. Ja siis ma õpetan ka Gimpi, fototöötlust. Ongi vist, kui ma õigesti mäletan, siis kaks loengut nutitelefone, üks kursus Excelit ja Gimpi. Ja nii on kevadhooajal ka.“

KGA: „Ma saan aru, et selle ajend, et sa oled eakatele õpetanud on enda isiklikust ringist, aga kas on veel midagi, mis on sütitanud sind seda tegema?“

MT: „Tead, see kõik on juhtunud kogemata. Ma olen olnud arvutiõpetaja aastast 2000 äkki. Sellega on üldse selline kummaline lugu, et ma pole seda kunagi kasutama õppinud. Ma hakkasin arvutit laiali lammutama 90 keskpaigal, siis ma hakkasin foorumites nõu andma. Ja siis korraga seal samas paigas üks tuttav küsis, kas ma olen see mees, kes foorumites.... Kas ma neile arvutiõpetajaks ei tahaks minna? Okei, heakene küll, ma läksin. Kuigi ma olen üritanud arvutitest distantseeruda, sellisest aktiivsest arvutitega tegelemisest, aga muidu jah, süsteemiadministraatorina pole kümme aastat töötanud. Lihtsalt sellepärast, et rutiinne arutitöö on igavaks muutunud. Sama kui ma ehitan telekale uue süsteemi peale, see on nagu fun. Aga selline süsteemi adminnimine ei paku midagi, aga telekas on mul endal tehtud.“

KGA: „Kas sa panid erinevatest juppidest selle siis kokku?“

MT: „Põhimõtteliselt. Vaata, telekas on ka nagu arvuti, tal on emaplaat, kõik on olemas. Kuna mul mingit kaablit pole, ma elan Türisalu panga all, siis mul vanasti oli ETV, KANAL2, TV3, siis tuli juurde ETV2 ja nüüd ka ETV+. Nüüd on mul niimoodi, et mul on kaks antenni, üks suunatud Tallinna peale ja teine Soome lahe peale. Kogu selle süsteemi ehitamine on fun. Masin salvestab.“

KGA: „Ja sa oled täiesti ise selle kokku pannud?“

MT: „Jah, selline mõnus noh! Esimene variant tuli tunduvalt varem kui nutitelefonid üldse välja ilmusid.“

KGA: „Aga kui sa esimest korda eakatele tunde andsid, kas sa mäletad esimest tundi?“

MT: „Mul ei ole midagi meeles. Mul on see üldpilt meeles.“

KGA: „Milline see oli?“

MT: „Üldsegi mitte nii hirmus kui ma oleksin kartnud.“

KGA: „Mida sa kartsid?“

MT: „Ma kartsin, et ma pean selle info suruma läbi kivi, aga tegelikult ei ole üldse nii. Tegelikult ei ole üldse nii, see süteem on... jutud vanainimese kehvast mälust, jah midagi need vaimsed võimed langevad, aga tegelikult see ei ole üldse nii tavainimesele nähtav. Pigem on asi sellest, et vanemad inimesed on maailma näinud ka ja neid teadmisi ja kogemusi on kohutavalt palju. Sealt tuleb ka nende see... see mind ei huvita, mind huvitab see. Tõepoolest see aju salvestus, see on meeletu, iga aasta paneb veel portsu juurde. Ja noh võib-olla nad ei adu seda, et kui nad tahavad seda liigutust teha, on vaja neid eelteadmisi vaja. Muidu vanad inimesed on konservatiivsemad selles osas, mida nad vastu võtavad ja mida mitte. Ma mõtlen seda niimoodi, et inimesed tänu sellele kogemuste pagasile, nad selekteerivad seda infot... mida vanemaks sa saad, seda

oskuslikumaks muutub inimene mõttetu info läbilaskmises. Kuidas see selekteerimine toimub? Vaata, kui see vanem inimene on konservatiivsem ka, siis seda enam see selektiivsus ka, et kui mul seda enam pole vaja läinud, siis ei lähe seda enam vaja ka. Tõenäoliselt on see süsteem alateadlik, aga selline see on. Aga kui me võtame nüüd sellise asja, mis neid huvitab ja sa suudad selle põnevalt neile selgeks teha, et seda läheb vaja selleks, et...nagu ka lastele. Siis nad haakuvad kinni ja pole mingit vahet, kas sa õpetad 7-,30- või 70-aastast. Põhimõtteliselt ei ole.“

KGA: „Pead sa üldse oluliseks, et eakad käiksid selle tehnoloogiarenguga kaasas? On see üldse oluline, et ühiskonnas tõstatatakse seda teemat, et eakale tehnoloogiaharidust pakkuda?“

MT: „Ma ei oska sulle niimoodi vastata, sest see on selline tummistem küsimus. Aga tegelikult võiks seda üldse küsida kogu inimkonnalt. Võtame näiteks needsamad nutitefonid, ega nutitefon pole mingi uus asi – need on meil tegelikult olnud juba mitukümmend aastat, nt Blackberry blabla, aga need ei jõudnud väga mitte kuskile, aga sellepärast, et need olidki mõeldud puhtalt töö tegemiseks, sa said kontorist väljas said selle meili füüsiliste nuppudega ära teha. Tavainimene ei vaja üldsiselt seda, et ta teeb õhtul kell 7 tööd. Ja siis tuli Steve Jobs, kes tabas ära, et sellest saab meelelahutusliku eseme. Ja see pani asja müüki, see tegi nutitefonile turgu. Meil ei ole kaasa tarbeese, meil on kaasas meelelahutuslik ese, millele on külge pandud mingisugused tarbeasjad ka – saad kaardi vaadata ja saad sõbrale helistada ka. Sama on nutitefoni loengut alustan ma nii, et küsin, et miks te seda soovite kasutada? Minul on hea finantstehinguid tehes see, et mul on see äpp olemas, et ma saan kohe võtta lahti, kohe teha ülekandeid ja vaadata. Aga milleks ma veel kasutan? Suhtlemiseks, meilide saatmiseks. Kas keegi on kunagi surivoodil kahetsenud, et kurat küll, et ma sellele meilile ei vastanud piisavalt kiiresti? Aega on! Sesmõttes ei juhtu mitte midagi, kui sa vastad sellele meilile ka järgmisel päeval. Kui me võtamegi maha sellise... kõik selle, et aega on, mida me tegelikult ei kasutada. Noh, helistada on äge, sõnumeid saad saata. Ma tahan sinnamaani jõuda välja, et see on plastikreostus, eriti veel see, et uus mudel! Uus mudel! Veel ägedam, veel ägedam! Me koormame rämedalt maad asjaga, mida tegelikult üldse vaja ei ole. Muuseas minul on ka suvetelefon.“

KGA: „Suvetelefon?“

MT: „Jah, ma kutsun seda sellepärast suvetelefoniks, et kui saabub suve keskpäik, siis ma nutitefoni panen lauasahtlisse vaid võtan välja, ostetud AliExpressis nutitelefon, selline tummine, põrutuskindel, veekindel. Tal on ainult kaks funktsiooni – sõnumite saatmine ja helistamine. Aku peab vastu kolm nädalat, jah, kolm nädalat! Tegelikult ka võib-olla läheks mul

vaja Waze'i, sest ma kipun kiirust ületama mõnikord, aga noh jah... kuna ma pean üsna palju seiklema suvel, mul autos on Standarvarustuses telk, magamiskott, labidas, kirves, saag....“

KGA: „Kas ma saan õigesti aru, et sa kõige positiivsemalt ei ole nutiseadmete üle häälestatud, kuigi sa oled ise õpetaja, kes neid asju õpetab. Kas see peegeldub ka sinu tundides välja?“

MT: „Võib-olla mitte väga, me räägime ikka nendest asjadest. Ainus asi, mis ma tahan teha, on see, et nutiloengu esimeses alguses, et miks teil seda vaja on? Ma tahan, et inimesed hakkaksid mõtlema, mitte lihtsalt, et ohhh, uus asi, jälle äge asi. Miks? Kas lihtsalt sellepärast, et see on äge või sul on seda päriselt vaja? Loomulikult, võtame asja lahti ja vaatame täpsemalt, mida see teeb mida mitte. Aga just see, et inimene ei läheks selle turundusega kaasa. Ma olen ka Ühisgümnaasiumi haldusdirektor ja sellepärast, et see kool on teatrikallakuga ja ma olen ka teatrijuht. Sattusin sinna ka täiesti juhuslikult. Aga koolidirektor tahtis saada suuri puuetundlikke ekraane koridori, et õpilane saaks vaadata, kus need tunnid on jne. Aga ma olin vastu, sest selle info saab ka mujalt kätte. Sa saad küsida üle koridori kellegi käest või noh, lähed valvelauda. Kui keegi võõras tuleb, siis meil on administraator. Aga ma ei suutunud seda kuidagi selgeks teha ja ma ei üritanud ka, sest mul ei olnud ikkagi väga palju selliseid mõjuvad argumente. See, mida ma räägin, see on minu mõttemaailm ja need mõttemaailmad ei tööta väga ja siis need argumentid ei tööta kuidagi. Eile ma ütlesin talle, et kas sa nüüd saad aru, et meil ei ole valmis puuetundlikke ekraane, sest kes desintfitseerib seda? Aga jah, ma ei ole selles nutinduses väga kindel.“ 23.50

KGA: „Mida eakad kõige rohkem õppida tahavad nutiseadmete juures?“

MT: „Sest nad ei saa sellest halligi aru. Kui sa esimest korda võtad midagi sellist lahti, millest sa aru ei saa.... Neil on seesama asi, neil on see masin olemas, aga mida see teeb... aga mida see teeb. Ma peangi hakkama rääkima sellest, et teil on seal sees asukoht... miks teil seda tarvis on? Aga lülitame selle siis välja! Aga Bluetooth? Milleks see peab sees olema kui vaja pole. Me räägime ikkagi akust ja kõikidest asjadest. Ja sealt edasi kõik need äpid... kas sa kasutad seda? Viskame selle siis välja. Kõik need asjad. Ja siis sealt me saame minna edasi, et kasutada äppe, mis panna enda kasuks tööle.

KGA: „Aga kas sa tood ise need kasutegurid välja või neil on endal teadmised olemas, mida nad tahavad saada? Või sa ise tutvustad funktsionaalsust?“

MT: „Ise tutvustan. Tegelikult neil puudub teadmised, mida kõike on võimalik selle telefoniga teha. Kuni selleni välja, et ma tutvustan teile lindude määrajat. Ja siis keegi küsib, kas taimede määrajat on ka olemas.“

KGA: „Kas sa oled ise tundnud, et oled mingit moodi arenenud?“

MT: „Kindlasti, kasvõi see nutitelefon kursus. Ma päriselt ei teadnud, mida, kuidas ma rääkima hakkan. Sa võid ju mingi plaani teha, aga tegelikult need plaanid ei tööta. Nüüd ma juba tean väga hästi, kuidas see üles ehitada, kuidas-kuhu minna. Kas ma digimaailmast olen midagi uut õppinud? Ei, seda vast mitte. Kuigi on olnud teistest teadlikumaid härrasid, kellega koos on huvitavaid mõttekäike tekkinud, kuidas ühte või teist asja teha.“

KGA: „Oled sa tundunud õpetajana millestki puudust ka, millest sul tegelikult oleks eakaid õpetades kasu?“

MT: „Vist ei ole kusjuures. Mulle tundub, et ei ole. Et... Kõik asjad on sellised, et Sul on probleem... lahenda see. Ükskord ühes nutiloengus ei olnud HDMI üleminekut...“

KGA: „Aga sisuliselt mitte?“

MT: „Jah, sisuliselt mitte. See on see näide, kui sul tekib olukord ja sa ei tea, mida teha... siis mängi lihtsalt asi ümber. Sa pead asja ümber mängima. Plaks, kohe, teine asi käima ja läheb edasi. Aga see on see lava värk...“

KGA: „Nojah, sul on see näitlemise kogemus.“

MT: „Jah, ja sa pead välja lihtsalt tulema.“

KGA: „Kui võtta eakat kui õppijat – mis on tema juures need elemendid, mis teevad õppimise raskemaks?“

MT: „See on see konservatiivsus. See tema soov midagi vastu võtta ja soov midagi mitte vastu võtta. Kui neile tundub, et ma ajan jama, siis nad on rahulolematud. Samuti nad on maksnud selle eest. Kui ma saan selle eest midagi, mida ma ei küsinud, siis sa pead väga hästi põhjendama, miks sa alles räägid sellest. Kuni sinnamaani välja, kui mul kursusel oli üks pahur proua. Ta oli konservatiivselt selgeks mõelnud, mida ta tahab selgeks saada ja see, millest ma hakkasin rääkima, ei olnud üldse see. Ja siis ta väga pahandas selle peale, et mul ei olnud kirjalikke materjale selle kohta. Ja siis ma seletasin neile, et ma võin ju selle kirjaliku materjali teha oma telefoni põhjal. Aga paneme minu telefoni ja teie telefoni kõrvale, kas te saaksite ühtemoodi aru? Ei saa, sest igal telefonil on erinevat tüüpi sisu. Kõik need asjad on seal olemas, aga need on erinevates kohtades. Eakad pigem tahavad kuulata, et see on niimoodi ja see on niimoodi. Ma olen selle liigutuse selgeks õppinud ja see käib niimoodi. Aga nutimaailmas ei käi see lihtsalt niimoodi, kõik asjad muutuvad.“

KGA: „Sa tõid lauale konservatiivsuse. Millest see võib tingitud?“

MT: „See on elukogemusest. Me kõik muutume kindlasti konservatiivsemaks aja jooksul. Ja see tuleneb elukogemusest. Sa oled näinud palju asju ja sa juba tead, mis neile järgneb. Lihtsalt nii ongi ja vat see ongi see sama, et siis sa hakkad seda infot, mis sinuni jõuab, rohkem hindama ja su see maailmavaade järjest suureneb ning süveneb. Maailmavaade tekib aastatega. Noorel inimesel ei ole maailmavaadet.“

KGA: „Üks asi on see elukogemus, aga millistest teguritest sõltub veel see, et milline õppija üks eakas on?“

MT: „Tead, vist ei ole vahet eakal ja mitte-eakal. Kui ta tuleb kursusele, siis ta tahab midagi saada. Reeglina ole sa 70 või seitse – sa oled avatud sellele, mida sulle hakatakse andma. Sinu eelhoiak on juba see, et sa tahad midagi teada saada ja sa oled ainult seda reeglina valmis vastu võtma. Õpetamine on nagu näitlemine – sa pead astuma lavale, andma esimese väga mõjusa impulsi, et kuulaja võtaks sind vastu.“

KGA: „Kuidas tegelikult õpetaja saab kõige rohkem toetada seda, et eaka või üldse õppija ümber oleks võimalikult hea õppimiskeskond? Milline see õpetajaroll üldse on?“

MT: „Kadunud professor, kes õpetas Tallinna ülikoolis haridusajalugu, ta minu jaoks siia maani kõige õpetajalikum õpetaja vanakooli mõistes. Ta astus uksest sisse ja hõikas – õpetaja, see peab olema nagu dirigent. On ju nii?! Ja kohe see pauk käib ära, sul on mingisugune emotsionaalne süst antud. Kui me toome kõrvale mingi teise õpetaja, kes räägib monotoonselt ja räägib nii ja naa..... see on tegelikult asi, mis meie õpetajatel on puudu. Mida aeg edasi, seda rohkem õpetajad on teenindajad, nad peavad nagu oma olekult vastama kliendi ootustele, sest nad on teenindajad. Selle tulemusel... kui sa mõtled oma kooliaja peale, millised jäid meelde? Jäid ikkagi need, kes olid mingitmoodi kiiksuga, eks? Aga kui me teeme õpetajatest sellise ühtlase halli massi... mõni on kihvtim, aga muidu see isiksulik olemus on jube maha tõmmatud ja seda ei õpetata ka ülikoolis.“

KGA: „Ehk õpetaja peab olema võimalikult kaasahaarav, ta peab esimese hetkega selle auditooriumi endaga kaasa võtma?“

MT: „Absoluutselt!“

KGA: „Kas midagi veel?“

MT: „Kõik on õige. See reegel ka. Kui keegi käib mingisuguse mõtte välja, siis heakene küll, see võib olla absurdelt loll, aga jaaa....see on väga huvitav lähenemine, siin on muidugi paar aga, aga kui vaadata samm tagasi, siis teie mõte päris paika ei lähe. Äkki läheks seda teed. Vot sedasi.

Midagi sihukest. See hetk, mida rohkem ütleb õpetaja ei, seda kinnisemaks läheb õppur. Mulle nii tundub.“

KGA: „Aga kui sa neid kursuseid või tunde oled andnud, teed sa palju eeltööd? On seal üldse eeltööd teha?“

MT: „Alguses ikka tegin, sest kui ma läksin esimest korda õpetama, siis ma ikka..... ma arvan, et see ettevalmistamise ja tunni läbiviimise ajaline vahekord oli sellinet, et 3 tundi ettevalmistust ja tund läbiviimist. Aga nüüd enam mitte, sest kui sa pidevalt ennast selle asjaga kursis hoida, siis uued asjad tulevad jooksvalt ja siis sa nagu ei lähe ree pealt maha. Võib-olla jah, kui mingit uut asja tegema või loengut andma, siis igal juhul, kui sa tead teemat süviti, siis see ettevalmistus on selles, et mis sammudega ma annan nüüd seda edasi. Millest ma alustan, mida edasi. Tihtipeale kui sa näed esimest asja, siis esimene loeng läheb alati tuksi. Pole üldse probleemi, läheb ikka. Teine läheb juba paremini ja kolmas kord võid võtta juba vabalt.“

KGA: „Aga kuidas õppeprotsess seal Rahvaülikoolis on välja näinud? Palju eakaid sul ees on olnud?“

MT: „Väga väikesed rühmad, õnneks. Seal on vist jämedalt kümnekond on per kursus.“

KGA: „Kas formaat on selline, et sa lähed nende ette, siis sa küsid, mis nende huvi on... või kuidas see tund üles ehitatud on?“

MT: „Esimene on ikkagi see, tutvustan ennast ja siis paned mõningad reeglid paika. Et kui nad mingitest terminitest aru ei saa, siis ei jää tuimalt kuulama, aga kohe käsi püsti. Seletan lahti, lähen edasi. Teine asi on see, et minu loengud on pehmest kummist – kui saame varem tehtud, siis saab varem koju. Aga on ka juhutnud, et on läinud näiteks kakskümmend minutit üle. Lihtsalt sellepärast, et inimestel tekivad küsimused. Ja kui õppuril tekib küsimus, siis vastama peab kohe, mitte, et sellest räägime hiljem. Kindlasti igale küsimusele tuleb anda vastus. Ja ma ei teagi, nii ta läheb. Põhimõtteliselt ma hakkangi otsast pihta. Ja kui keegi jääb maha, siis ei istu vaikselt, anna endast märku ja lähme edasi kõige aeglasema tempos.“

KGA: „Nad muidu teevad kõik ühel ajal ühte asja?“

MT: „Jah põhimõtteliselt küll. Aga kui nutitelefoni ja ütlen, et võtame menüü lahti – siin näete neid ja neid asju, siis alguse sa teed küll ära, siis sa näed, mis seal on. Mõned on kiiremad, need hakkavad edasi vaatama. Siis polegi vaja edasi rääkida, siis käid ringis ja vaatad, kes-kus on. Kümnekond on piisav arv, et ma jõuan nende kõigiga individuaalselt tegeleda.“

KGA: „Kas sa oled proovinud ka meetodit, mis ei ole üldse töötanud?“

MT: „Ma arvan, et kui eakate õpetamise juures vist ei ole. Siin ei ole seda asja ette tulnud. Kui ma hakkasin tavakoolis pihta, siis kindlasti midagi....“

KGA: „Me oleme jõudnud oma intervjuuga lõppu. Milliseid soovitusi sa annaksid kaasa inimesel, kes sooviks eakat õpetada?“

MT: „Rahu, ainult rahu. Sest paraku kui sul on ikkagi täiesti uus asi ees, siis selle asja õppimine võtab kauem aega kui sina õpetajana oskaksid arvata. Tuleb maha suruda kohe eos emotsioon – kuidas sa sellest aru ei saa?! Sest noh, ega ma kujutan ette, et kui keegi väga hea arvutiinimene panna traktori rooli, siis võib ka põllumehel tekkida tunne – kuidas sa sellest aru saada. Rahu on oluline. See, et inimesel on vaja seletada viis korda – see on täiesti normaalne ja seletadki. Anna see innustus ka juurde, et voh jah, positiivsus ja rahu.“

KGA: „Suur aitäh, Mart!“

Lisa 4. Intervjuu Riigi Infosüsteemi Ameti (RIA) peadirektori Margus Noormaaga

KGA: „Millisel moel Sa oled kokku puutunud eakate digipädevusega?“

MN: „Meil oli see kampaania IT-vaatlik. Ja see kampaania oli fokusseeritud vanemaealistele, see piir oli küll 50-55+ ja see lähtus sellest loogikast, et 55+ on need inimesed, kes enda lapsepõlve veetsid nutivabalt. Ei saa öelda, et 70+, tegelikult digivaates on see piir varem. Just sellepärast, et nad on pidanud omandama endale digioskused täiskasvanueas. Selle projekti raames sai käidud raamatukogudes, kohtunud eakatega ning nendega koos neid teemasid arutatud ja lahatud. Mis on nende mured, ootused ja kuidas täna riigis, riigi poolt on need tagatud ja korraldatud. See kampaania tõi ilmekalt välja, et kus on need, kui me vaatame kogu rahvastikku. Mis sa ise arvad?“

KGA: „Ma ise arvan, et just seal tagapoole, kõige vanemates.“

MN: „Kõige vanematega on see, et nad ei kasuta üldse. Kõige suurem probleem on 50+ venekeelt kõnelevad naisterahvad ja Ida-Virumaalt. Põhjus selleks, et nad on teistusuguses inforuumis, nad sõltuvad palju sellest, mida nad kasutavad vene meedia poolelt. Eestis see vene meedia ei ole esimesel kohal. Eestis pigem vene meedia ei ole esimesel kohal, pigem on vene enda meedia. Ja teiseks on ka see, et kõik see, mida me teeme sotsiaalmeedias – kõik see läheb ka neist mööda. Neil on see teadmatus osakaal kõige suurem.“

KGA: „Kas see piirdus ainult aruteluga või oli mingi õppeprotsess ka?“

MN: „See oli puhtalt arutelu ja diskussioon. Ja seal olid kohal ühiskonna aktiivsemad tegelased. Otseselt koolitust.. ma ei teagi, kas selle projekti käigus üldse oligi. Sest eakate puhul on see, et neid on väga keeruline koolitada tasemel, et paned arvuti taha ja hakka pihta. Selle kampaania eesmärk oli pigem lihtsalt teadlikkust tõsta, mitte seadmete kasutamist. Et kui sa juba kasutad, siis sa pead teadma seda-seda, see on nagu baashügieen. Täna on riik ehitanud selle üles niimoodi, et päris suur ootus oli raamatukogude peal. Kuna raamatukogud on kohad, kus eakaid liigub kõige rohkem. Nad ei tule ministeeriumitesse või ametitesse vaid nad käivad raamatukogudes, mis on väga suur osa neist. Raamatukogud aitavad väga palju erinevate nutiküsimustega ja digiküsimustega hakkama saada. Alustades makstete tegemisega lõpetades sellega, kui tuleb mingi kahtlane kiri, et mis ma siis selle või sellega teen. Kas ma avan seda linki või ma ei ava.“

KGA: „Kas sul on meeles ka kui sa esimest korda selle projekti raames eakatega kohtusid? Kas Sind midagi üllatas ka või kõik see sisend, mida sa said, oli täpselt see, mida sa juba aimasid?“

MN: „Selles osas üllatas, et seda ma teadsin varemgi, et on mingi suur hulk inimesi, kes ei kasuta digitaalset lahendusi – osadel on ID-kaardid olemas, aga ainult kasutavad füüsilisel kujul. Neil ei ole erilist vajadust ja tahtmist nendega midagi muud teha. Või neil ei ole olnud põhjust endale arvutit hankida või soetada. Aga need, kes siis on sellised uudishimulikud, nemad üllatasid küll. Üks proua, kellega ma siis rohkem vestlesin, pakun, et ta võis olla selline 85-aastane. Ja siis kui ma osutasin tähelepanu, ta oli endale soetanud uue nutitelefoni, et miks ta ei ole ekraanilukku peal, siis ta ütles, et ta pole veel pannud – ta enne tahab vahetada keele ära inglise keele eesti keeleks. Ja tegelikult ta orienteerus väga hästi selles maailmas. Loomulikult tal ei olnud hästi suurt ja laia pilti nagu noortel oli, aga ta sai väga kenasti hakkama.“

KGA: „Meil on ju igapäevased tegevused internetti kolinud ja meie digiseadmetesse. Mõnes mõttes on see vältimatu ja pöördumatu, et eakad peaksid sellega kaasas käima. Aga Sinu enda hinnangul, kui palju üldse peaks eakas tehnoloogia arenguga kaasas käima?“

MN: „Ma ütlen, et see on vajaduspõhine. Eakaid võrrelda noortega, nad kasutavad internetti teistel eesmärkidel. Nad ei mängi seal. Selleks on vaja paremaid füüsilisi oskusi, et hiirt kasutada näiteks. Aga nad ei tee seda, põhjus peamiselt selliselt, et nende noorus ja keskiga möödus digivabalt. Ja nüüd, kui vanaduspõlves võtta üle täiesti uus tehnoloogia, on päris suur väljakutse. Ma võin oma vanemate poolt rääkida, et ma pakun, et nad olid kuskil 50+, kui ma neid koolitama hakkasin. Siis oli kõige raskem neile selge teha seda, et kuidas arvutis kogu see kasutajaloogika üles ehitatud. Kuidas Wordis midagi teha, see ei olnud raske. Aga kuidas teha selgeks seda, et arvutis on mingid

kataloogid, seal on failid, mingid struktuurid – vot see ongi see, mida sa nooruses õpid automaatselt, aga vanas eas on see midagi muud, kui harjumuslik korrapärane struktuur. Vanematel inimestel on ikkagi see paber, paberil on allkiri – see on dokument ja see loeb. Ja kui ma tahan seda dokumenti saata, siis ma panen selle ümbrikusse ja saadan ära.“

KGA: „Ma saan aru, et Sul on isiklikku liinipidi kokkupuude olemas?“

MN: „Loomulikult minu enda vanemad ja sugulased, kellele ma olen IT-meest mänginud. Aga nende puhul ongi, et igapuhul on erinev. Kes on ise aktiivsem või uudishimulik, siis temaga on lihtsam, ta saab mingitest asjadest aru, aga kes on täiesti puhas leht. Kui sa võtad täna 70-aastase inimese ja paned ta esimest korda istuma arvuti ette, siis ta ei oska küsidagi midagi. Ta teab, et on mingi IT-maailm kuskil, millest kõik räägivad, aga ta ei tea sellest midagi, sest teda pole see kunagi huvitanud. Ja nüüd sa hakkad talle seda selgeks tegema ja siis see ei ole maailma kõige lihtsalt ülesanne. Sa pead talle tekitama huvi. Kui sa ei suuda temas huvi tekitada, siis on see täiesti lootusetu üritus.“

KGA: „Huvi on üks oluline element, aga millega tuleks veel arvestada?“

MN: „Üks asi, mis eakate puhul on... neil pole sellisel tasemel iseõppimise oskust või võimet. Ütleme, et noored inimesed, kes rohkem arvutiga tegelevad... noh, loed killuke siit, killuke seal ja sa suudad selle enda jaoks mingisse süsteemi panna. Eaka inimese jaoks on see, et tal on mingid asjad problemaatilised ja sa pead need ümber lükkama, et ta teaks näiteks seda... Et need kirjad, mis tulevad, et nendega on võimalik eakat suhteliselt veenvalt petta. Või et ta ei saanud juba aru sellest, et internetis on suur osa jama – inimesed on harjunud, et kõik, mis ajalehes kirjas, see on tõde. Noh, nende ajal pruukiski see niimoodi olla, aga nüüd öelda, et internet kui selline digimeedia publitseerib hästi palju jama ja tõde on üksikutes kohtades. Selliste veendumuste ja uskumuste muutmisega on tihtipeale väga palju tööd. Mingeid asju nad usuvad ja neil puudub heas mõttes paranoia. Teine asi on noored, kes usaldavad pilditult kõike ja küsivad, et miks ma oma nime all ei tohi asju jagada.“

KGA: „Kas sul muiud isiklikku liinipidi või selle kampaania raames – mille vastu eakatel kõige suurem huvi on?“

MN: „Minu kogemuse põhjal, et kui nad saavad aru, et internetist on väga kerge vaevaga midagi võimalik leida. Mul oli just paar nädalat tagasi ühe sugulasega, mis ta võib olla, värskest pensionieas – 65 vast. Ta pole kunagi eriti arvutit näppinud, tal on küll arvuti olemas, aga ma ei tea, kas ta on seda kunagi sisse lülitanud. Ja tal on erinevad hobid ja huvid ja tal tekkis see olukord,

et tal on vaja mingit infot. Ja siis ma ütlesingi, et mine netti ja sealt vaata eksju, kuidas see käib. Ja siis ma seletasin ja nägin, et tal hakkas kohale jõudma, et vau, see on tegelikult jube lihtne. Kui sa saad üle sellest hirmust teha esimene samm. Tegelikult infole juurdepääs on üks hästi suur selline käivitaja. Järgmine tase on see, et mingi meilivahetus – täna on päris palju elu võiks eakatel käia meilidega ja kolmas komponent võiks olla sotsiaalmeedia. Et seal on võimalus leida veel täiendavat info. Kui vanasti naaber rääkis naabrile, mis toimus, siis täna tehakse seda sotsiaalmeedias. See hetk kui nad sellest aru saavad, siis nad liiguvad sinna. Ma oma vanemate puhul näen ka, et internetis nad saavad juba väga vabalt ringi liikuda, meilisuhltusega aeg-ajalt tuleb üle seletada...“

KGA: „Mida seal tuleb üle seletada?“

MN: „Näiteks seal tuleb üle seletada, et kui neil on olemas riigis kõigil oma isiklik meiliaadress, siis on mõistlik seda kasutada. Ei ole mõttekas kasutada meiliaadressi pipi123@gmail ja siis üritada sellega jätta anonüümse muljet. Anonüümsust ju nii kui nii ei ole. Kui riigi poolt on võimalus, see on turvalisem eks, ja seal saab ka riik sinuga ühendust võtta. Mida nad veel ei ole teinud, nad ei ole teinud endale teinud sotsiaalmeediat. Teadmine neil justkui on, mis see on ning huvi on, aga nad justkui kardavad. Nende hirm selle ees, et ei tea, mis seal saama hakkab. Äkki ma annan endast liiga palju privaatsust ära. Ja kui sa väga ei oska orienteeruda ka ja loomulikult keeleoskus on üks väga oluline komponent. Meil ei ole ju kõik asjad eesti keeles. Aga eakate jaoks on see kõik pigem hiina keel, nad kardavad eksida ja siis nad lihtsalt ei tee seda sammu ja kasutavadki minimaalselt. Arvete maksmine on üks teema, mille kasulikkusest saadakse aru – sa ei pea minema kuhugi, sa realselt kontrollid oma raha ja see on mugav. Läbi selliste praktiliste teadmiste saab nagu aidata realselt edasi, aga mitte ülemäära palju.“

KGA: „Sa ütlesid, et eakad on pärit teisest kultuuriruumist ja seda enam neil on raskem nutiseadmete kasutamist õppida, aga mis on veel need tegurid, võtmeelemendid, millest sõltub, kui hea üks eakas õppija on?“

NM: „Üks asi, mis täna üldse riigis puudu on – kui inimesel on digiteemaline mure, olgu see siis eakas või vähem eakas, siis kui tal pole lähisugulasi, kelle poole pöörduda, siis tal ei olegi kellegi poole pöörduda. Tegelikult võiks riigis olla vabalt, sarnaselt 112-le, mingi 221, üleriigiline IT-abi, kuhu sa siis kõigi oma IT küsimustega võiksid pöörduda. Ka näiteks, et kui sa oled juba kogenum kasutaja ja sul on mingi teenuse küsimus, siis saaksid sealt abi. Täna on meil veel seis selline, et sa pead ise leidma üles selle teenuse pakkuja, mis on täiesti utoopiline. Tegelikult võiks olla

universaalne kontaktpind. Riik võikski pakkuda sellist IT-abi teenust. See võib olla ka koostöö erasektoriga. Vajadusel näiteks riik maksab ja siis teeb sellise arvutikasutamisega seotud know-how teadmiste jagamise ära. See oleks üks selline hea ja lihtne lahendus, alates sellest, kuidas telefonis seadistada turvalist ekraanilukku, lõpetades raskemate temadega.“

KGA: „Miks meil seda täna pole?“

MN: „Täna ei ole sellepärast, et keegi pole seda kunagi niipidi püstitanud. Ehitatud on erinevaid e-teenuseid, aga pole riigiülest suurt vaadet olnud. Seda ideed võiks küpsetada ja see idee ei läheks kalliks. See aitaks ka riigi enda tegevusi optimeerida. Seesama kasutajatugi, helpdesk, on ju kihiline. Esimene kiht on see, mis võtab kõnesid vastu – 60-70% nendest kõnedest võiks ju saada siis lahendatud. Siis ta saaks küsida infot.“

KGA: „Tegelikult ju eakad inimesed otsivad ka abi oma lähikondlaste seast.“

MN: „Just, tegelikult see on alati esimene lahendus.“

KGA: „Ja eakad tunnevad sellest puudust, sest nad ei julge kaks-kolm korda sama asja küsida, nad tunnevad ennast palju rumalana ja seda enesekindlust on raske endas kasvatada ja see telefonis jääbki sinna karpi, kuigi laps ise seda kinkis.“

MN: „Just, tihtipeale kõige lähedasematelt ei juleta küsida, sest see paistab liiga loll välja. Ja siis mis me oleme oma praktikas... tegelikult keskkoolis käivad lapselapsed teavad väga hästi, kuidas mängida, aga tegelikult nende teadmised ei ole väga ulatuslikud ja tihtipeale nad ajavad ka vanainimesele pada. See vanainimene ei saa ka kunagi oma küsimustele vastuseid. Ja tegelikult noor inimene ei suudagi vanale inimesele samas tempos seletada, et jah... Pigem see ootus on lähikondlastel, aga see iseenesest ei teki ega lahene. Päris palju vanainimesi on üksikud, aga isegi kui ollakse kahekesi koos, siis seda abi kuskilt lähedalt võtta pole.“

KGA: „Kuigi jah, väga palju on neid eakaid, kes on täna ennast koduukse taha lukustanud ja kes on täielikult isoleeritud. Kas sa näed sealpool ka mingit lahendust, kuidas nende eakateni jõuda?“

MN: „See läheb jah sellest teemast kaugemale. Praegu on jah riigis sotsiaaltöötajate võrgustik, siis peab sealteadagi kuidagi seda ajama. Aga ma arvan, et see läheb jah kuidagi kaugemale. Ma ei ole kindel ka, et need inimesed oleksid ise sellest huvitatud või tahaksid olla nende digiteemadega rohkem hõivatud või kaasatud. Ja teiseks, mis vanainimestel on, suur, oluline probleem on, on ka tervisehädad. Vanemas eas, kui sul on tervis kehva, vaevnäigjatel need arvutiprogrammid, see on täiesti ebanormaalne. Või näiteks see, et kui inimesel on lisaks tervisehädadele üksindus, siis on väga keeruline viia see kuidagi kohale, et läbi arvuti lähme sotsiaalvõrgustikesse. Tegelikult seal

ei ole ju enam omasuguseid väga palju. Ja seal on nooremad inimesed ja noortega sul ei ole seal midagi ajada. Ma arvan, et võib-olla me peamegi leppima sellega, et 80-85+, nendega ei õnnestugi enam midagi ette võtta, see on lootusetu, piltlikult öeldes. Aga need, kes tulevad peale, nendel ju see vanuseläbi kasvab, kes saavad hakkama. Kõik, kes täna töötavad kuskil, vahet pole, kas riigis või eraettevõttes, nad peavad ju kuskil arvutit kasutama. Ja need, kes lähevad täna pensionile ja kes ei ole otseses mõttes noh käega tööd tegevead inimesed, nagu ehitajad, elektrikud... nendel ei ole seda vajadust. Aga kõik, kes teevad midagi kontoritöö laadset, nemad on suhteliselt heal tasemel. Neil on pigem küberteadlikkuse ja see fookus, et hoida enda asju korras.“

KGA: „Aga kui võtta nüüd need lähedased, kes soovivad oma eakale inimesele nutiseadmete kasutamist õpetada, millise soovitusena sina neile kaasa annaksid? Millele tasuks kõige rohkem tähelepanu pöörata?“

MN: „Eks see on väga palju seotud ka seadmetega.“

KGA: „Võtame siis näiteks nutitelefoni kasutamise.“

MN: „Telefoniga on väga lihtne. Minu arvates igasuguse õpetuse puhul on A ja B, et kuidas eakas inimene suudaks ennast kaitsta. Seesama ekraanilukk – miks seda vaja on ja see ei tohiks olla lihtsalt 1111 ja teine on see, et just mobiiltelefonidega kaasnevad asjad, milline andmesidepakett sul on. Sellega on väga lihtne ennast esimese kahe päevaga tõmmata täis. Või siis kui sul tuleb suvaliselt numbrilt kõne, mis sa siis teed. Küberteed ikkagi, lõpetades sellega, et kui keegi küsib sinu käest digitaalsel moel sinu koode või paroole, siis tuleb kõik eranditult saata kuu peale. See on see, millega peaks tegelema. Ja kui see arusaamine on tekkinud, siis võib edasi minna konkreetsete teenuste juurde – telefon, andmeside, internet, wifi. Sellised asjad, kuidas ennast ökosüsteemis mitte pikali lasta. Kõige nõmedam on õppida läbi oma vigade. See on kallis ja võtab aega, palju lihtsam on õppida läbi teiste vigade. Kui sa ei saa aru, siis usalda ja küsi kelleltki teiselt. Kui sul koolitaja või õpetaja räägib, siis usalda ja sellega sa hoiad päris palju jama ära. Kui sa tahad ise katsetada, aga see eeldab, et sa tead ise ka, mida sa teed.“

KGA: „Suur aitäh, Margus, selle intervjuu eest!“

Lisa 5. Intervjuu RIA spetsialisti Lauri Tankleriga

LT: „Mina olen Riigiinfo Ametis küberturvalisuse teenistuses juhtivanalüütiku ametikohal. Minu tööülesannete hulka kuulub üldjoontes analüüsimine ja analüüsitoodete kirjutamine selle kohta,

millised on erinevad küberturvalisuse ohud Eestis. Jälgin, teen ülevaateid nii ametkondlikuks kasutamiseks kui avalikkusele kasutamiseks, mis on see, mis on Eesti küberruumis oluline oht ja kus see on. Teine oluline teema, mis mul, on see, et vaadata kriitilise pilguga ja otsida andmeid, millistele sihtrühmadele tuleks teha teavitustööd ja mis on selle teavitustöö sisu – a’la seesama riski küsimus. Mis need ohud on ja pöörata tähelepanu nendele ohtudele läbi teavitustöö. Meil RIAs ja Majandusministeeriumi ja ELi toetuskeemide on eraldatud teatud hulk rahalisi vahendeid selle jaoks, et korraldada teavitustegevusi digitaalsete lahenduste turvaliseks kasutamiseks. Seetõttu on minu ülesandeks, kui mind siia tööle võeti, et ole hea, tööta mingisugune plaan – kellele ja kuidas teha mingisugust teavitustööd. Ja siis tee seda, noh, mitte ainult tee mingit strateegiat vaid tuleb ka läbi viia. Selletõttu 2018. aasta lõpus analüüsid erinevaid uuringuid, uuringute tulemusi, EUROSTATI tehtud uuringute tulemusi... Eurostati küsimustest tuli välja, et teemad, mida meie siin majas peame baashügieeniks – et sul on tugevad paroolid, et sul on seadmetel tarkvarad uuendatud, sa ei klikki igasugust saasta. Sellised asjad, kõige vähem parimaid praktikaid teadsid ja kasutasid inimesed, kes olid vanuses 55+. Siis mina tõin välja probleemikoha, et nemad on riskigrupp hetkel ja arvestades, et see on veel väga lai osakaal töötavatest inimestest, kes töötavad kõikides asutustes, ettevõtetes ja riigiasutustes, kelle kaudu võivad levida küberohud, siis otsustasime, et nemad võiksid olla meie esimese laiaulatusliku kampaania sihtrühmaks. Selle tõttu korraldasime riigihanke, riigihanke võitis agentuur Havas. Havas töötas välja kampaania nimega „Ole IT-vaatlik“ ja vaatas siis... neile oli antud ülesanne, et nad peavad tegema sisu universaalsem – et tee oma paroolid tugevamaks näiteks, aga selle vormi siis suunama pigem eakatele, et sihtrühm oleks kaetud. Selle käigus meil oli siis välireklaamikampaania, internetis, meil olid PR-tegevused, mida meie kommunikatsiooniosakond RIAs koostöös Havasi PR osaga korraldasid... Nendeks olid näiteks POPUP helpdeskid, kus me kutsisime inimesi, et tulge, me aitame teie muredega, eriti just turvalisuse muredega. Ja et oli üks põhiüritus või selline lansseerimise üritus, avapauk, kus me siis kutsusime ülesse neid inimesi.... Näiteks Tallinna Keskraamatukogusse ja Rahvusraamatukogusse, et seal võiksid olla siis vabatahtlikud, kes aitaksid neid erinevate asjadega. Lisaks tegime hulk koduleheküljele küsimused-vastused, küsimuste-vastuste vormi, tekitasime erineva meiliaadressi, millele oleksime valmis vastama küsimustele – sinna ei tulnud eriti küsimusi. Ja siis üheks suuremaks ürituseks, kuna meie koostööpartneriks oli Eesti Raamatukoguhoidjate Liit, siis üheks suuremaks ürituseks novembrikuus, korraldasime üle Eesti raamatukogude juures infopäeva, et tule enda nutiseadmega kohalikku raamatukogusse, et

saaksime sind toetada. Mina isiklikult käisin nii avauritusel kui raamatukogude päeval, mõlemal korral käisin aitamas enda nõu ja jõuga, nii nagu Rahvusraamatukogus kui Keskraamatukogus kohale tulnud inimesi, kuidas asju teha. See on minu praeguses rollis see kokkupuude, kuidas ma sain aidata nende muredega rohkem. Ülejäänud teema oli rohkem see, et kuidas suunata sõnumeid, kuidas modifitseerida sõnumeid, et oleksid sihtrühmale arusaadavad. Ma ei ole päris kindel, kui hästi me selle ülesandega hakkama saime, aga vähemasti nüüd mingisugune kogemus meil sellega nüüd on.“

KGA: „Täiesti fabuloossne intro, aitäh Sulle, Lauri! Kui sa eakatega kohtusid, mis need peamised küsimused ja murekohad olid, millepärast nad pöördusid?“

LT: „Ma astun sammu tagasi selles küsimuse. Me kutsusime neid sellistele üritustele, me üritasime seda raamistada niimoodi, et see ei oleks väga laialivalguv, et me aitame kõikide muredega. Meie fookus on turvalisus, meie fookus oli paroolid, oma seadmete uuendused, erinevad ohud, et kuidas ära tunda õngitust ja muid asju. Me üritasime neid paika panna, aga lõppkokkuvõttes tulid inimesed ikkagi sinna, et kuidas kasutada digitaalseid vahendeid. Seega väga kiiresti sai selgeks, et selleks, et üldse jõuda turvalisuse küsimusteni, oli kõigepealt vaja tegeleda kasutuse küsimustega, et reaalselt teha sellist helpdeski, et kuidas ma kasutan Google Mapsi, kuidas-miks mul üks kalender ei süngi teise kalendriga. Kus kohas ma leian ülesse selle koha, kus mul tütar saatis mingisuguse lingi, aga ma ei saa sinna ligi, sest ma kaotasin selle kuskil ära. Ehk väga konkreetsed sellised, kuidas-kasutada-digitaalset interneti üleüldse, mida teha. Lisaks siis sellised küsimused, mis olid teoreetilised küsimused, millega me ei saanud väga tegeleda, sest neil ei olnud kaasas praktilist digitaalset seadet. See vanuserühm on pigem ikka selline, kes praegu väga palju, neil on kodus ikka lauaarvutid. Lauaarvutitega nad ei tule ikka kohale raamatukogusse, kus nad abi võiksid saada. Teine asi, et selle konkreetse kampaania käigus ei olnud meil ette nähtud ka vahendeid, et toetada kas vabatahtlikke või meie enda võimalusi sõita mööda Eestit ringi ja käia nende inimeste juures kodudes ja aidata meie vana lauaarvutiga midagi teha. See jäi puudu ja nende küsimustega tuldi ka. Ja seda oli keeruline lahendada, me näitasime neile raamatukogudes, et kui need üritused toimusid, seal on olemas teatud hulk sülearvuteid. Mõnikord nad näitasid meilikontosid, kus nad muretsesid väljapressimiskirjade pärast. Ja siis me näitasime, et kui sa vajutaksid siin ka enda koduarvutis, siis sa jõuaksid sinna, et saaksid uuendada mingit asja. See ei pruukinud neid aidata, aga nad olid tänulikud. Rahvusraamatukogu ürituse puhul, kus tuli kohale väike hulk inimesi, seal tekkis pigem vestlusring, see ei olnud selline praktiliste nõuannete

jagamine, et kuidas teha asja X, Y või Z. Pigem oli vestlusring, et kas häkkerid teavad minu kohta mingeid asju, kes need häkkerid üldse on, kas ma peaksin muretsema midagi ja kõik need sellised küsimused. Aga need, ma arvan, et kõige rohkem küsimus-vastus, millega nad tulevad, on kasutusmured, mitte turvalisusega seotud mured.“

KGA: „Millised teadmised eakatel olid?“

LT: „Eakal ja eakal ei ole lihtsalt sellepärast vahe, et nad on erineva taustaga, vaid nad on erinevas vanuses ikkagi. Kes on 55-65 aastat vanad, nemad oli 20 aastat tagasi, kui meie digiühiskond hakkas laienema, olid nemad 45-aastased. Nemad olid inimesed, kes võtsid ID-kaardid kiiresti omaks, nemad olid oma elu parimates aastates, nemad teavad, kuidas seda teha. Need, kes on hetkel 70+, olid 20 aastat tagasi 50+. Nemad ei olnud lapsepõlvest saati arvutitega tegelenud. See tausta asi samuti, et kui sa oled terve olnud töötanud kõrgharidust nõudval töökohal ja koguaeg pidanud töötama arvutiga, siis sul ongi ainult turvalisuse küsimused on tänapäeval. Kui sinu haridustase on olnud madalam, siis esmalt sa peadki õppima kasutama erinevaid seadmeid. Minu kadunud vanema ütles kolm aastat tagasi, et ma seda interneti tean, ma ühe korra olen proovinud, aga see ei istu mulle. Tema jaoks oli arvuti üks asi, internet teine ja see ei läinud tal kokku, et see peaks olema üks teema, mis on 30 aastat noorematel inimestel, on see iseenesest mõistetav. See tase on ka selles mõttes näha, et meie juurde tuli Rahvusraamatukogus ka mõned naisterahvad, kes päriselt palusid ja soovisid meie käest, et võiksime korraldada edasijõudnutele koosistumisi, justnimelt nemad, kes juba teavad, mis on brauser ja mida internetis teha. Et jõuda, kuidas seda turvaliselt teha. Kui me pidime baastasemel alles õpetama, et mis on internet jne. Seda teise taseme koolitust meil hetkel ei olnud võimalik teha, kaalume jätkukampaaniat teha. Selle aasta sügisel, ma ei tea, kuidas see hakkab välja nägema ja mis võimalused rahaliselt on... loodame, et suudaksime tulla vastu tulla ka nendele, kelle teadmised olid grammi võrra kangemad. Üldjoontes hästi erinev tase ja võrreldes nooremate inimestega, on ettevaatlikkuse tase kõrgem.. Nooremad teevad ja klikivad ja saavad viiruseid. Eakamad on väga ära hirmutatud, et küberruumis on pätid ja ma ei julge internetis asju osta. Seetõttu on palju nendest ära hirmutatud, et nad ei tahagi kasutada. Tegelikult nad käisidki nendel üritustel sellepärast, et tegelikult võib, kui sa teed seda turvaliselt. Ja et see oli see näha, et väga suur ettevaatlikkuse tunne oli sees.“

KGA: „Sina kui kandsid õpetaja rolli, kas sa tundsid, et mingil moel arenesid? Et kui järgmine kord kui eakaga kontakti hakkad võtma, kas teeksid teistmoodi?“

LT: „Ma saingi seda teada, et kõigepealt tuleb eakale õpetada, et kuidas kasutada neid teenuseid üldse, enne, kui hakata rääkima mingisugusest turvalisusest. See oli võib-olla kõige olulisem. Selleks, et milline mu roll seal oli... mina ei olnud see, kes viis läbi mingit loengut, mina olin üks nendest inimestest, kes rääkis eakaga, davai- ole hea, mis sul on mure ja ma vajadusel võtan sinu nutiseadme ette, näitan, kuidas mingit asja teha. Enda arvates olen ma üsna selline teadlik kasutaja, ma oskan aidata enda perekonda, tuttavaid nende lihtsamate arvutimuredega. Ma tõesti pole mingi süsteemi administraatori või siinse helpdeski tasemel, aga erinevaid asju uuendada, parandada, otsida lihtsamaid probleeme oskan teha. Minu kogemus sellega, et ma olen enda vanemaid ja vanavanemaid aidanud, see kogemus on andnud kogemuse, et kuidas rääkida erinevate inimestega sellel teemal – mida nad teavad ja kui nad kasutavad teisi sõnu või väljendeid, et siis üritada aru saada, mida nad tegelikult soovivad, mis on nende ootused. Ma nüüd ei oska öelda, et mida ma õppisin. Rohkem pigem korralduse tasemel õppisin ma rohkem, et näiteks me ei konsulteerinud ja meie loovagentuur ei konsulteerinud eakatele mõeldud selliste iseärasustega. Avapaugu ajal me saime teada, et selline tumedal taustal hele tekst on big no-no. Mida vanem inimene on, seda heledam taust ja tumedam tekst peab olema. Meie IT-vaatliku kampaania oli tumesinine, valge taust peal. KUKU raadios käis sellest kampaaniast rääkimas eakate haridust uurinud spetsialist ja tema ütles, et oleks ju võinud küsida, et see on risti vastupidine, mida nad soovivad erinevatele eakatega tegelevatele asutustele. Minu jaoks oli täiesti uus teema, aga see näitab, et tuleb ikkagi konsulteerida ja seda ealist iseärasust – lugemist ja silmanägemist ja muude sihukeste asjade puhul ka. See korraldusteema, et kuidas läheneda suuremas pildis, seda ma õppisin rohkem, aga sellisel viisil, et kuidas ma aitasin vanaonul Google mapi kasutama... ma pidin lihtsalt pidevalt astuma samme tagasi, et mida ta üldse teab ja teeb. Võib-olla isegi teadmine pole oluline, aga see tegemine – et mida ta teeb selle telefoniga, et sealt neid asju saada. Ta helistab, Google mapi vaatab, vaatab uudiseid, meili, videokõnesid. Ja kui sa saad aru, et mis on tema sisse harjutatud käeline kasutus üleüldiselt, siis sa hakkad aru saama, et kus kohas tekivad probleemid ja millisel viisil saad teda juhendada.“

KGA: „Lauri, Sa mainisid, et Sul on isiklik kogemus ka nutiseadmete õpetamisel?“

LT: „Jah, mingil määral on olemas. Mu isa ja ema aeg-ajalt paluvad abi erinevate asjadega. Olen aidanud ka sõpru ja tuttavaid.“

KGA: „Kas see on pigem tehnilist laadi või küberturvalisust puudutavad küsimused?“

LT: „Just tehnilist laadi, selline helpdeski laadsed küsimused. Miks mu, kuidas ma teen Photoshopis sihukest asja, kuidas varundada nii, et miskipärast siin ei näita, siin näitab, mis juhtunud on. See on sihuke... sisuliselt on see tavapärane asi, kuidas inimesed üksteist aitavad, kui sa ei tea midagi teha.“

KGA: „Paljud eakad ütlevad, et nad tunnevad puudust, et kui nende laps või lapselaps kingib telefoni jõulude ajal, siis hiljem neid kõrval ei ole, et mingeid samme ära õpetada. Mis sa arvad, miks see nii on?“

LT: „Ma kardan, et see on eestlastiku perekonnamudeli teema, et kui palju üldse perekonnas üksteist hoitakse ja aidatakse, siin ei ole tehniliste teadmistega üldse midagi pistmist.“

KGA: „Aga ometigi kui noor leiab selle aja, et vanaemaga seda nutiseadet ette võtta ja õpetada, siis mida sina pead oluliseks, et see noor peaks teadma, et eakale inimesele õpetada?“

LT: „Mulle ei istu tegelikult see eeldus, et sa pead olema noor inimene, kes aitab vanemat inimest. Mulle tundub, et see on iseenesest mõistetav, et noor inimene haarab jooksvalt, et mida teha internetis või nutiseadmes, aga vanem inimene ei tee seda. See on natukene ka see, et vanemal inimesel on õpitud abitus. Ma ei tea, kuidas minu vanematel on, aga võib-olla see on viis, kuidas natukene rohkem enda lastega suhelda. Kui nad saavad neid asju minu käest küsida ja vastutust endalt ära lükata. Mulle tundub, et mida enam erinevad seadmed ja äpid muutuvad intuiitivseteks äppideks, et sul ei olegi seal juhendit – sul pole õrna aimugi, kuidas see töötab – kas sa hoiad pikemat sõrme all või mitte, kuhu sa svaibid. See kõik tuleb katsetades. Meie eeldus on see, et lapsed on selle kuidagi ära õppinud intuiitivselt ja nüüd nad peavad seda edasi õpetama enda vanematele. Mulle tundub, et see on ka see eeldus, mis on nendel vanematel inimestel, et keegi võiks tulla mulle õpetama. Ma arvan, et tegelikult, et ongi ka neid inimesi, kes võtavad ise selle telefoni sealt kuuse alt ja siis nad teevad selle lahti ja telefon ütleb, et „tere“, pane sinna meiliaadress ja nad panevadki. Ja nad avastavad maailma nagu kõik teised. Ma ei ole seda meelt, et eakatel inimestel peaks olema mingi käehoidja, kes juhhib neid läbi internetimaailmade ja asjade. Meil praegu on, me oleme sellises põlvkondade vahel, kus minust vanemad inimesed on need, kes ei kasvanud üles, internet näpus. Minust nooremad inimesed on need, kes kasvasid üles, internet näpus. Ja seetõttu minust vanemad inimesed – ma olen 37aastane. Ehksiis meie jaoks on see iseenesest mõistetav, et kui tuleb uus seade, siis me õpime selle ära. Kui mina saab 50aastaseks, kas siis ma enam ei mõtle või? Ma arvan, et ma 55aastasena kui ma leian uue seadme, siis ma tahan seda samamoodi avastada kui praegu läbi viimase 30 aasta. See ei tohiks väga palju muutuda,

kui ainult minu enda viitsimine seda teha. Ja see on see koht, kus ma mõistan, et see eeldus on praegu ja paljude nende inimeste eeldus, kes tulid nendele koolitustele kohale – et minu poeg ei viitsi minu juures käia ja mu poeg ei aita mind. Loomulikult ma aitan teda ja tema, kes ei ole läbi aastate internetiga koos olnud, tal ongi natukene keerulisem neid asju teha. Aga kui minu ja sinu põlvkond kasvab ja vananeb, kuidas sa ennast näed siis? Kas sul on vaja mingit nolki kõrvale, et droon on selline ja virtuaalreaalsus selline – oleks tore, kui saaks sellega lapselapsega aega veeta, aga kas see on see konkreetne teema.

Lisa 6. Intervjuu RIA analüüsi- ja ennetusosakonna juhataja Märt Hiitammeiga

KGA: “Kas sa IT-vaatliku kampaania raames ise ka puutusid kokku eakatele inimestele nutiseadmete õpetamisega?”

MH: “Jah, puutusin küll.”

KGA: “Need üritused.. Kas üks oli selline nõuandejaamad, mis olid kaubanduskeskustes üleval. Kas see oli üks nendest?”

MH: “Ei olnud, tegelikult ma käisin raamatukogudes.”

KGA: “Milline see vorm oli, kuidas te eakatega kontaktis olite? Kas see oli pigem selline loenguvorm või nad said ise küsimusi küsida?”

MH: “Küsimuste ja vastuste voor oli. Ühes kohas oli rohkem inimesi, seal abistati neid individuaalselt, kokku oli neli abistajat. Üks olin siis mina. Ja teises oli neid kliente sama palju kui neid abistajaid - see oli selline meeldiv vestlusring.”

KGA: “Milline see vestlusring muidu välja nägi? Kas neil oli rohkem endal küsimusi või te ise algatasite mingid teemad?”

MH: “Selles mõttes nad ise küsisid. Alguses ehk ei saanud kuidagi vedama, siis me ise pakkusime paari teemat, aga pärast tuli neid küsimusi nii palju, et ei olnud vaja enam ise midagi algatada.”

KGA: “Millised muidu need küsimused peamiselt olid?”

MH: “Ma hästi ei mäleta, aga pigem midagi sellist, et kuidas ma Youtube’ist video üles leian ja miks see brauser küsib mu käest, kas ma tahan seda teavet eesti keeles ja kuidas seda ära keelata pealt ja... sellised küsimused olid. Siis oli ka meilide kohta, nad olid saanud kahtlaseid meile, et kas neid peaks kartma...”

KGA: “Kas te andsite suusõnaliselt nõu või tegite ka praktiliselt nutiseadet kasutades mõne tegevuse läbi?”

MH: “Me näitasime arvutiga seinale. See, kus individuaalselt käidi, siis võeti oma arvuti ja telefon välja ja küsiti.”

KGA: “Oli Sinu jaoks midagi üllatavat ka, kui sa eakatega kohtusid või kõik küsimused ja mured olid sellised, mida sa juba arvasid, mis võiksid olla?”

MH: “Väga suuri üllatusi polnud. Oli selliseid naljakamaid küsimusi, oli põhjalikemaid küsimusi. Midagi väga üllatavat ei tulnud minu jaoks välja.”

KGA: “Aga millised on Sinu hinnangul eaka kui õppija puhul peamised kitsaskohad? Mis takistaksid temal nutiseadmete kasutama õppimist?”

MH: “Võib-olla selline keeleoskus, et ei osata inglise keelt, kui vaja midagi sättida. Ja võib-olla vanusega kasvav umbusk maailma suhtes. Vot need ma tooksin välja.”

KGA: “Millised need vanemad inimesed olid, kes kohale tulid? Kas nad pigem olid sellised aktiivsemad, kellel ongi lihtsam selgeks õppida või see oli piisavalt kirju? Millise mulje see seltskond Sulle jättis?”

MH: “Nad olid väga aktiivsed. Üks inimene oli väga veendunud, et Hiina luure jälgib teda ja 5G on väga paha ja jälgib meid kõiki. Aga pigem aktiivsed ja hea meel oli näha, et Eesti eakad näevad pigem heas vormis välja.”

KGA: “Pigem olid nad avatud ja positiivsed?”

MH: “Esimene üritus, kus oli individuaalne lähenemine. Meid oli neli ja mina tegelesin kahega, siis mu enda kogemus oli... pigem nad olid mitte nii tublid, aga teises ringis oli neil kõigil palju öelda. Ehk seinast seina kogemus.”

KGA: “Kui üldse vaadata tehnoloogiamaailma, siis kui palju peaks eakas inimene kaasas käima?”

MH: “Ikka peaks, sest see on ju mugav. Eks see probleem ajaga väheneb. Need, kes on tulevikus eakad, on paremad.”

KGA: “Kui võtta õppimisprotsessi, siis kellele peaks see vastutus langema, et eakas saaks need lahendus selgeks? Kas lähedastele, eakale endale, kolmandale osapoolele?”

MH: “Kui eakad on ise valmis ja tunnevad huvi, siis ikka eakad. Või siis lähedased, kes võivad toeks olla.”

KGA: “Paljud eakad on öelnud, et justkui nad ootavad oma perelt tuge, aga nad ei julge lähedaste poole pöörduda, sest kui on paar korda katsetatud, on see olnud pinnapealne ja nad tunnevad, et nad on tüliks. Mis sa arvad, miks see võib nii olla?”

MH: “Ma arvan, et kas lähedased arvavad, et tehnoloogiast ei pruugi olla eakatele kasu või siis lihtsalt käivad eakad inimesed noorematele närvidele. Aga positiivse poolepealt kui on eakatel soovitatud poes mitte käia, siis nii minu kui abikaasa vanemad, kes ei ole küll mitte üle 65, aga seal lähedal, siis nemad kõik on õppinud ära e-poest tellimise. See on nagu selline positiivne, et on vaja mitmepoolset huvi ja head lähedust.”

KGA: “Kas sa oleksid nõus andma mõne soovitusena kaasa nendele, kellel on plaanis eakatele inimestele nutiseadmete kasutamist õpetada, aga pole seda veel täna teinud? Millega nad peaksid arvestama?”

MH: “Ühe soovitusena kindlasit see, et tuleb varuda aega ja kannatust lähedastele ja katsetamisjulgust eakatele. Väga hea oleks istuda maha ja käia õpitav asi kahekesi samm-sammult läbi ja kui vaja, saab õppija ju ka märkmeid teha. Ja lihtsalt nii iga kord, kui midagi uut tarvis.”

KGA: “Suur tänu Sulle, Märta, nende vastuste eest!”

Lisa 7. Intervjuu Telia töötaja Siret Oravaga

KGA: „Äkki sa saaksid avada, millisel moel oled Sina, Siret, eakate koolitamisega kokku puutunud? Ma saan aru, et Telia programmi kaudu?“

SO: „See oli mitu aastat tagasi. Oligi Pirita vabaajakeskuses, või oli Viimsi.... Või oli Pirita Vabajakeskus. Oligi see eakate päev oli seal ja sõbrapäeva raames ja.. ja sinna tulidki eakad, kellel olid nutitelefonid ja kes olid juba kaasas selle ajaga. Küsisid nõu ja meie seal aitasime erinevate rakendustega näiteks seal mõni küsis... et kuidas bussiaegasid näha ja mõnel oli Facebooki konto tehtud ja mõnel oli seal lausa mitu Facebooki kontot tehtud kogemata ja... Nõustasime ühesõnaga seal. Nad olid realselt oma seadmetega seal kohapeal. Enne oli küll esitlust, aga mina seda esitlust ei teinud.“

KGA: „Kas sa oled mingil muul moel ka selle teemaga kokku puutunud?“

SO: „Noh, esinduse aeg jah olen, käisid esinduses vanemad... vanemaealised inimesed ja ütleme oma esimest telefoni, nutitelefoni ostmas.. või läks näiteks nuputelefon rikki ja siis tuli telefoni vahetada. Noh, siis ma ikka soovitasin neile nutitelefoni ja julgustasin neid ja aitasin seadistada ja juhendada...Ja julgustasin niiöelda, et see ei ole nii õudne asi, kui sa nutitelefonis toimetad.“

KGA: „Millised muidu need eakad on, kes Sinu käest neid küsimusi küsima tulevad? Kas nad on pigem sellised just tööpõllu lõpetanud või pigem sellised 80sed või ei oska neid niimoodi eristada?“

SO: „Nad on tegelikult mõlemat on, tegelikult on. Need, kes käivad veel tööl, nendel on julgus suurem, neil on ju kogemus – nad näevad seal ütleme noh oma tuttavatelt, kellel on nutitelefoni. Mina pigem julgustasin neid inimesi, kes tulid esimest nutikat ostma ka või tulid teadlikult, et täna nad ostavad oma nutika. Või tuldi oma lapse või lapselapse vana telefon ning olid ka selliseid, kes tulid nuputelefoni ostma, aga läksid nutitelefoni. Aga mul oli veel niimoodi, et need kliendid hakkasid korduma, need samad kliendid. Ma kusjuures ei kartnud neid, et nad on nii aeglased ja kohmakad ja nad unustavad... see mind üldse ei häirinud. Ma lihtsalt seal juhendasin ja ütlesin, et ärge muretsege ning julgustasin neid. Lõpuks jäi neile ka meelde. Nad tulid tagasi veel mu juurde. Mul on paar klienti, kes võtavad aeg-ajalt ühendust, kuigi ma enam ei tööta esinduses.“

KGA: „See on tegelikult suur kompliment, et sa oled eakas inimeses sellise usalduse tekitanud.“

SO: „Vaata, ma olen, mulle on see vist sisse kodeeritud juba lapsena. Minul on niimoodi, et mina pidasin lapsena lugu väga eakatest inimestest. Ma ei tea, kuidas... vanaema oli mul eeskuju, ma pidasin väga lugu vanaemast. See hakkab ikka lapsepõlvest, see ei ole niimoodi, et mulle lihtsalt hakkavad vanurid meeldima... ei see ongi selline, see on minu jaoks normaalne juba väiksesena olnud. Ma austangi vanu inimesi, nad ongi aeglased, me ise saame kunagi samamoodi vananaks. Mis sa arvad, et me jääme selliseks nagu me praegu oleme? Ma ei tea.... Vanureid on väga palju selliseid, kes on väga ajaga kaasas... neid on, aga mitte palju muidugi. Ja ma lihtsalt julgustasin neid, et nad ei kardaks. Et kui te telefoni maha ei pilla, siis ei juhtu sellega midagi suurt. Ja et ei tohi lihtsalt seal võõrastele linkidele vajutada ja.“

KGA: „Milline nende eakate puhul see kõige suurem mure on nutiseadmete käsitlemise juures?“

SO: „See mure ongi selline, et nad kardavad, julgus puudub. Ja loomulikult ka see, et nad ei saa aru ju kõigesti, mis seal.. see üks vanur tegi mitu Facebooki kontot. Iga kord, kui ta sisse logis, ta mõtles, et ta peab nüüd tegema uue konto. See on see teadmatus ja see noh, see ka, et see hirm. Kõige suurem asi ongi hirm teadmatuses ees. Ja loomulikult see, et nad on aeglased muidugi ja nad

ei õpi enam nii kiiresti, nad ei omanda enam. Ma võin neile rääkida ühte asja, aga nad unustavad selle suht kiiresti ära. Nad ei omanda enam nii kiiresti, nad peavad kogu aeg seda ühte asja tegema, et see meelde jääks. Ma tegin näiteks ühele pensionärile seda, et ma tegin video, laadisin selle draivi, et kuidas pangas arveid maksta ja siis ta vaatab seda. Ja ta aeg-ajalt vaatab seda draivis, kuidas ma seda tegin. Jah, nad unustavad ja see ongi see kõige suurem mure üldse. Nemad unustavad, neil ei ole enam seda mälu.“

KGA: „Sa mainisid juba Facebooki kontot ja mõnda asja veel, aga mille vastu neil huvi veel tunnevad?“

SO: „Pildistada tahavad. Tegelikult ma olen sellest aru saanud. Ja laste ning lastelastega Skypes. Skype on väga oluline, Messengeris on... ja nad teevad pilte palju. Neile meeldib, et nad teevad palju pilte. Ühel kliendil oligi see, et tal on iPhone ja tema ei tahagi enam arvutit. Pildid ja pildistamine ja suhtlemine oma pereliikmetega, kes on kaugel, näiteks välisriikides. Väga paljud noored liiguvad ja lapsed näiteks töötavad Brüsselis, Saksamaal ja nad saavad suhelda läbi Messengeri, teha pilte. Just suhtlus pereliikmetega.“

KGA: „Kas sa muidu tunned Siret, et oled arenenud ka selle ajaga?“

SO: „Ma ise ju õppin ka alati, näiteks neid rakendusi, mida ma ise ei kasuta, aga nemad tahavad hakata kasutama. Ma ise näiteks sõitsin ka bussiga... tegelikult ma ei ole midagi... võib-olla see, et seda ma teadvustan, et kui ma varem arvestasin, et vanemad inimesed ei kasuta nutitelefoni ja nad ei ole sellega kursis, siis tegelikult nad ju on. Eks ma olen rohkem seda teada saanud. Ma ise olen 45 ja tegelikult parimad sõbrad ongi 60-70 vahel ja sellised proudad, kes on vanemad, nad teavad elust rohkem ja on ettevõtlikud inimesed. Nad teavad elust palju rohkem kui noored inimesed. Paljud mu sõbrad on vanemad.“

KGA: „Kas muidu, oled sa muidu mõnikord ka hätta jäänud, kui sa oled eakat inimest õpetanud?“

SO: „Ei ole, mul ei ole seda probleemi. Võib-olla see ongi, mul on see häda, et ma unustan ära halvad kogemused. Võib-olla see, et mõni on hästi kärsitu, ma ei ole sellepärast hätta jäänud, aga võib-olla see, et mõned vanemad inimesed, kes on pahurad, neid on vähe olnud... Ei, ma ei ole hätta jäänud.“

KGA: „Eakal kui õppijal, mida tal kõige keerulisem on omandada olnud nutitelefoni juures?“

SO: „Tegelikult see, et nad peavad paroolid meeles pidama. Seda ma olen öelnud, et paroolid tuleb kirjutada kuhugi märkmikusse. See, et nad unustavad palju. Mulle on ka klient tulnud tagasi ja ütleb, et ta ei tea parooli... siis ma ütlen, et mina ka seda parooli ei tea, et sa pead meeles pidama.“

Ja siis nad ütlevad, et kuidas mina ei tea, et kuidas mul meeles ei ole, ma ise tegin selle neile. Nad ei taju seda, et see seade tegelikult, kui telefon ära kaob, et mis saab. Et paroolid tuleb juba eelnevalt peale panna, mitte pärast. Nad nagu usaldavad neid asju, kui Messengeris tulevad lingid, vajutavad linkidele. Ja ma olen päris mitu korda pidanud nõu andma, et nüüd on viirus juures, ei pääseta kontole ligi. Mul on siin oma kodukohas paar korda olnud. Praegu on just see, et neile tulevad Messengeri lingid ja nad vajutavad.. turvalisus on ka, et nad ei taju lihtsalt seda.“

KGA: „Aga mis on ladusamalt läinud?“

SO: „Pildistamine, see ongi! See, mis neile vajalik on, see lähebki neil ladustamalt. Neil läheb Messengeri vaja, ei ole probleemi! Mul on üks eakas, tuttav, ta on mul sõbranna ka, hakkab 70 saama. Ta läheb Maltale onju, tal tütar elab Maltan ja siis ta helistab mulle palju. Aga Skype'i kõned, pangamaksetega näiteks noh, ükskord kuus on vaja arveid maksta.. siis see on takistus kuna ta nii harva kasutab seda rakendust. Aga see, mis on vajalik, sellega lähebki kiiremini.“

KGA: „Üldse eakas kui õppija, millistest teguritest on tingitud, kui hea õppija üks eakas on?“

SO: „Tema enda soovist, sellest julgustamist, et ta julgeb seda telefoni kasutada. See algab tema enda mõtlemisest, ma arvan niimoodi.“

KGA: „Aga õpetaja roll, milline peab mentor olema, et õppijal oleks hea õppija?“

SO: „Kannatlik peab olema, sa pead arvestama, et su kõrval on eakas, kes võib 10 korda seda küsida. Kui sa juba mõtled, et tuleb mingi pensionär, et sa ei taha talle nõu anda... ta saab ju aru sellest ning siis ta ei õpi ka hästi.“

KGA: „Millest võib see olla tingitud, et noored on häälestanud, et eakad on sellised...?“

SO: „Ma mõistan neid inimesi, ma saan nendest aru, et nad mõtlevad, et eakad on tüütud ja aeglased ja ei õpi mitte midagi. Seda on raske ümber häälestada, kui sa oled juba niimoodi mõelnud. Esinduse töötaja vaates ka tihtipeale võetakse hoiak, et tuleb see eakas siia oma nuputelefoniga, ega ma tänu temale midagi ei teeni. Ma saaks ju samal ajal kellelegi teisele kalli teenuse maha müüa. Tänu pensionäridele ma saan väga palju kliente juurde ja tegelikult needsamad pensionärid on väga maksejõulised olnud ja ei ole olnud see, et hind või vanus määrab selle, et ei osteta midagi. Vale mõtlemine tegelikult. Ma saan tänapäeva noortest aru, ma ei ütle midagi halvasti, ma ei ole maailmaparandaja.“

KGA: „Kui sa eakale inimesele oled midagi õpetanud, kuidas see protsess on välja näinud – kas sa hoiad seda telefoni enda käes ja näitad ise või lased eakal tegutseda?“

SO: „Kõigepealt on niimoodi, et kõigepealt ma näitan ise ja siis ma lasen tal ise seda järgi teha. Luban tal ka eksida ja kui ta eksibki, siis ma ütlen, et teeme lihtsalt uuesti, see käib hoopis nii. Kui ta ise kõik läbi proovib, siis tuleb ka see julgus.“

KGA: „Sa oled eakaid õpetanud ühekaupa?“

SO: „Ma olen grupis ka, siis kui see eakate päev oli. Siis oli mitu inimest koos ja paar... noh, üks-ühele oleks lihtsam. Aga ma ei ole nii teinud, et on olnud klassitais pensionäre ja siis ma teen neile.. ma loodan, et ma ei tee seda ka mitte kunagi. Võin seda ükshaaval aidata neid, aga päris nii ei ole...“

KGA: „Millised soovitusel sa annaksid nendele inimestele kaasa, kes homme hakkavad eakale inimesele Facebooki või pildistamist õpetama?“

SO: „Olla kannatlik, rahulik ja kuulata seda pensionäri, et mis tema vajadused on. See ongi see mõista ja olla rahulik... Mind ärritavad tegelikult rumalad inimesed palju rohkem, eakatel on tegelikult nii suur kogemus ja neil on midagi sellist, mida meil pole. Sa ei tohi kiirustada ja käristu olema, sa pead väga rahulik olema. Nendega on ju niimoodi, mul käis üks inimene esinduses viis-kuus korda ja siis ma ütlesin, et pole hullu, võid uuesti tulla. Lihtsalt aru saada ja mõista neid, aga me ju ei arvesta nendega.“

KGA: „Piret, lõpetuseks, kui palju üldse peaks üks eakas tehnoloogia arenguga kaasas käima?“

SO: „Ta võiks käia, ta ei pea peenusteni teadma, aga mingil moel võiks. Samas minu ämm, tema on ka 70-74, tal ei ole nutitelefoni ja ta on terve elu olnud raamatupidaja. Ja ta saab ka väga hästi edukalt hakkama ka ilma nutitelefoni. See oleneb täiesti inimesest. Ta ei pea olema nutitelefoni tõesti. Mu oma abikaasa, noor inimene, ta on noor inimene. Tal oli oma telefon kui ta oli 45, praegu on ta 50. Ta sai 45 nutitelefoni, ma kinkisin talle iPhone ja nüüd on tal kogu elu telefonis ning nüüd elu näitab, et temal on seda rohkem vaja kui minul. Kõigepealt tuleb see esimene samm teha. Nad ei pea olema väga kursis, näiteks maainimene, tal ei ole seda vaja. Aga linnainimene, kui ta liigub bussiga – see on nii mugav, võtad telefonist bussiaegde äpi... aga tegelikult ei ole vaja ikka väga. Aga minu arvates see ei ole ka nii vajalik.“

KGA: „Siret Suur tänu sulle intervjuu eest!“

Lisa 8. Intervjuu Tartu Veeriku kooli õpetaja Signe Varendiga

KGA: „Kuigi sa ütlesid, et sinna on mõni aeg möödas kui sa viimati selle teemaga kokku puutusid, siis ikkagi sissejuhatuseks, mida see projekt endast täpsemalt kujutas, mida te Reiniku kooliga tegite?“

SV: „Ma hakkas siis meenutama. Alguse see sai sellest, et meil koolis alati püstitatakse mingi eesmärk, aasta eesmärk, mida kogu kool võiks teha. Ja ma mäletan, et meil oli eesmärgiks tegeleda heategevusega, arendada ettevõtlikkust ja kolmas... kas oli siis juures ka digivahendid kuna me osalesime ühel konkursil, mille me võitsime, siis me saime indu juurde, te digiteemadega edasi tegeleda. Siis mina oma klassiga nuputasin, et meil on sellised kolm eesmärki, et mida me teha võiks. Enda mul hakkas mõte liikuma, et teha Teliaga koostööd selles osas, et midagi sealtkaudu ja ettevõtlikkuse suunas ka midagi sellist, et lapsed ise võiks tulla selle peale, et mingi projekti teha. Klassijuhata tunnis me tegime arutleusid ja kamba peale kooruski, et meie vanaemad ja vanaisad võiksid osata rohkem nutiseadmeid kasutada ja lapsed võiksidki siis olla need, kes neid õpetavad. Ja sealt see saigi idee alge, et lastega koos arutasime ja edasipidi ma nuputasingi ise, et kuidas seda kõike korraldada ja siis tuligi see heategevus mängu, et mitte lihtsalt oma kodu vanaemasid vanaisasid, vaid kuskil välja minna. Ja Tähtevere eakate kodu oli kõige lähedasem koht, kuhu minna.. ja kõrval linnaosas ja võtsime ühendust sealse juhiga, kes oli väga huvitatud sellest. Tema sõnul olid eakad juba väga ammu küsinud, et palun mingisugust koolitust, et teeme mingisuguse asja ja meie täpselt õigel ajal võtsime ühendust. Panime plaani paika ja see kõik kuidagi niimoodi kulges ja sujus. Kui me saime sealt nõusoleku, lapsed ja lapsevanemad olid valmis, siis me pöördusimegi Teliasse ja Telia laenutas siis meile tahvelarvutid ja nii see läkski ja algas. Me käisime, kui ma õigesti mäletan, kaks korda kuus, ülenädala, klassijuhataja tunni ajal, läksime eakate päevakodusse. Seal oli suur hulk eakad, kes olid kõik ühes ruumis ja seal siis me... tegime niimoodi, et mina tegin igal kohtumisel sissejuhatuse, et mida me täna tegema hakkame ja milleks see üldse vajalik võiks olla. Ja siis iga eakas sai enda kõrvale, või kuna nõudlus oli liiga suur..., me tahtsime alguses, et oleks üks eakas ja üks õpilane, aga kuna nõudlus oli nii suur, siis tavaliselt oli ikkagi ühel õpilasel kaks eakat, mõnel ka kolm. Istusid seal juures ja siis nad hakkasid ise pusima mingit veebilehte või äpp või midagi sellist. Ja niimoodi kestis see pool aastat, kuus kuud äkki või? Ja siis me lõpetasime pidulikult, Telia tuli ka kohale, kõik said diplomi ja lapsed said väikese kingituse meeneks ja siis me läbisimegi mingisugused teemad, aga need olid meie enda otsustused lastega, et mida me võiksimegi teha. Muidugi küsisime ka eakatel, et mida nad

rohkem vajaksid ja proovisime seda ka. Lapsed ka midagi enamast seal saaksid, siis kõik osapooled õpiksid midagi, siis nad katsetasidki neid asju, mida me lastega olime koolis proovinud, aga arvestasime ka nii palju kui võimalik ka seda, mida eakamad tahavad.“

KGA: „Mis need asjad olid, mida eakad tahtsid õppida?“

SV: „Tegelikult kõige lihtsamad asju – e-maili saatmine näiteks, ma mäletan, et õpetasime gmaili, sest selle kontoga saab palju muid asju ka vaja. Siis me õpetasime, et kuidas gmaili kasutada, tegime kontot, saatsime teineteisele seal grupis meile üksteisele. Selliseid sotsiaalmeedia poolepealt me tegime Facebooki ka, seal taheti just ka Facebooki kasutamist, kuna paljud lapsed ja lapselapsed kasutavad seda, te saaks siis läbi selle kursis olla, mis toimub. Osad eakad, kes seal olid, nad on mul Facebookis sõbrad ja siis ma näengi, kui aktiivsed nad on seal eakate päevakodus. Ja positavad pilte ja tegevusi, vot selline asi oli. Üks vajadus oli ka see, et interneti turvalisus, et nad tahtsid üldiselt, nad ei osanud konkreetselt öelda, aga nad kartsid, et meedias käis läbi, et kuidas eakatel tõmmatakse kott pähe – tulevad mingid meilid või pakkumised või mingisugused kõned, et selle kohta nad tahtsid teada, aga kuna me täpselt ei osanud ja lapsed ka, ise sellist ülesannet või asja teha, siis me kutsusime Teliast ühe meesterahva, kes tegi sellise loenguformaadi, seal nad ise ei proovinud ei katsetanud, aga üks meesterahvas rääkis. See oli suur mure, et nad tahavad toimetada internetis, aga hirmud on, et äkki ma kuskil vajutan valesti ja keegi saab.... Lähevad arved suureks või midagi sellist. Ja selle raames oli ka selline mobiil-Id oli ka, aga see oli juba liiga palju neile. Ja siis ma nägin, kuidas seda infot tuli liiga palju ja seal oli pigem ka selline tutvustamine turvalisuse mõttes.“

KGA: „Kui te esimest korda läksite, kas sa mingil moel koolitasid ka noori välja?“

SV: „Jah, meil oli selline, aga kuna me mõtlesimegi, et kaks korda kuus käime. Meil oli igal esmaspäeval klassijuhataja tund, siis vahenädalatel me katsetasimegi kõik läbi, proovisime, kas kõik töötab. Ja lapsed saaksid proovida ja järgmine nädal me tegimegi siis selle tunni. Üks nädal justkui proovisime ja teine nädal siis rakendasime. Aga erilist ettevalmistust ei teinud küll, ta tuli ikka selle põhjal, et ma rääkisin neile ise, et kuidas eakatega suhelda – ole rahulik, näita kasvõi kümme korda uuesti, kui ei saa aru ja... kui noh, et kui ei saa ühtemoodi aru, siis proovi teistmoodi näidata, et sellised julgustavad sõnad. Võinoh, seesama, et lapsed saaksid aru, et kuidas nendele endale meeldiks õppida ja kuidas neile lähenetakse, siis proovi sina samamoodi. See käis jooksvalt projektiga kaasas.“

KGA: „Kas sa ise õpetasid ka, Signe?“

SV: „Jah, kõik see toimuski niimoodi, et kui me sinna kokku läksime. Me olime seal poolteist tundi, kõigepealt mina rääkisin seal auditooriumi ees, rääkisin kõigile ettekande. Mõnikord oli mul mõni õpilane ka abiks, ma mäletan, et lõpus tegidki õpilased rääkisid. Kui õpilased hakkasid individuaalselt juhendama, siis ma käisin ka ringi, sest kõik ei sujunud plaanipäraseid ja väga palju takistusi tuli ette, kus ma aitasin nii õpilasi kui eakaid.“

KGA: „Kas sinu jaoks oli midagi uut ja huvitat ka, mida sa ei osanud enne esimest tundi ettegi kujutada?“

SV: „Tegelikult oli kõik üks suur õppimise koht. Millele ma kinnitust sain, oli see, et lapsed on suurepäraseid ja nad tulevad kaasa. Kui me alguses oli mõte, et kuidagi jaotame seal kõik ära ja kõik lapsed ei pea käima, siis lõpus kujunes ikkagi nii, et kõik käisid kõikidel kordadel. Ma nägin, et lapsed kuidagi avanesid seal teistmoodi ja hästi kiiresti tekkis kontakt võõra eakaga, kellega ühel hetkel nad said üldse sõbraks. Kui alguses suvaliselt paarid moodustasid, siis iga tund jäigi see sama paar ja nad hakkasid ka muudel temadel rääkima. Ja kui õpilane ükskord puudus, siis eakas tundis sellest noorest puudust, et miks teda ei ole.. Ma nägingi kuidagi seda, et kui mina kui juht olen südamega ise nii juures, siis saab ka õpilasi juurde panustama. Laste ja eakate käest oli see tagasiside, et oli palju lihtsam õpetada kui oma vanaema või vanaisa, sest enda vanavanemate peale nad lähevad närvi. Ja vastupidi eakad ütlesid, et nii palju on võõra lapsega, sest enda lapsed lähevad närvi kui nad ei saa kiiresti aru. Et lapsed keskendusid rohkem kohapeal. Meil olid seal valdavas enamuses väga motiveeritud eakad, aga mõned olid eksinud ka, nendega oli keerulisem. Väga motiveeritud grupiga oli tegu.“

KGA: „Et sa tahad öelda, et eakas võib olla väga hea õppija, jah?“

SV: „Jaa, väga hea jaa. Et ma ikka...noh, see projekt oli selline kiiruga tekkis entusiasmiga, et ütleme ausalt... eesmärk ei olnud ka enne ja pärast, mis nad nüüd õppisid. See oli pigem õpilaste enda projekt, et üldpädevusi õpetada õpilastega, väärtuskasvatus oli väga suur rõhk seal. Et ma ei tea, kui palju nad reaalselt õppisid, aga tunne oli küll sellinet, et eakatel julgus tahvelarvuti kätte võtta, see kasvas. Esimestel tundidel eakad ikka tahtsid, et lapsed toimetaksid, aga lõpus ikka eakas võttis ise selle tahvli kätte ja tegutses ise, laps piid kõrval palju vähem rääkima. Julgus tuli kindlasti sealt, julgus abi küsida, võõra lapse käest on seda lihtsam teha. Ja lapse käest...“

KGA: „Miks see niimoodi võib olla, et võõraste lastega on lihtsam?“

SV: „Kui ma ise mõtlen, et siis ma ise ehmataksin küll ära, kui võõras laps vuristaks kiiresti sotsiaalmeediamailma keeles onju mingeid sõnu, mis on täiesti arusaamatud. Aga huvitaval

kombel, eks ma lastele ütlesin, et nad räägiksid lihtsalt ja arusaadavalt. Lapsed rääkisid nii, et neid oleks hea kuulata neid. Kui ma ise rääkisin, siis eakad lihtsalt istusid nagu viielised õpilased, aga palju nad said sellest aru... aga kui õpilane istus kõrval. Tegelikult vahet polegi, kes see on laps, täiskasvanud, spetsialist, aga kui sa pöörad üks-ühele tähelepanu, siis see mängib väga rolli. Aga mõnikord on ka eakal julgem, kui tal on sõbranna või sõber kõrval, et kahekesti on julgem, siis ei lasu kogu vastutust ühele. Eks nad kuidagi tekkisid seal need paarid, ma arvan, et see on lihtsalt, et kui ma oleksin ka kellegagi istunud, siis on ka hästi. Minu enda vanaema on 89 ja tal on tahvel olnud viis aastat. Temaga on nüüd sama, et tema on nutisõltlane, Facebookis on mul alati silm peal, et mis nad teevad. Eriti praegusel ajal, kui ta peab olema kodus. Siis ta helistabki mulle ja siis ma talle telefonis räägin või kui ma külla räägin, on tal mure tekkinud, siis ma arvan, et see 1-1 lähenemine. Sellist koolitust ma ei kujutagi ette, et teha vanematele. Üks inimene klassi ees ja eakad kuulavad... see ei tööta.“

KGA: „Millest üldse sinu hinnangul sõltub see, kui vastutulelik üks eakas on?“

SV: „Mmmm... No eelkõige sellest, et kas tal on huvi selle teema vastu. Meil tuli sinna kohapeale, kellel oligi selle vastu huvi. Nad panidki ennast järjekorda ja lõpuks... meil oli 25 last klassis, et oleks 25 eakat ja siis see huvijuht helistas, et kas me saaks ikka juurde võtta. Ja siis me suurendasime ja oli eakaid 40... siis 60, lõpuks kõik kohale ei ilmunud. Ja nendest 25, kes olid esimestena kirja pannud, need olid väga motiveeritud, teised olid tagapool ja veetsid mõnusasti aega. Just see valmisolek ja noh, nutiseadmete poolepeal, seda ma ei uurinud, et miks nad tulid sinna. Üldiselt nad vastasid, et tahaks rohkem teada saada, et lastega suhelda, et lapsed muudkui istuvad arvutis ja nad ei tea, mida nad seal teevad, tahaks nagu kursis olla, eluga kursis olla ja suhelda. Ja seda toodi ka paljud pered on välismaal kuskil ära ja et saaks suhelda nendega. Et noh, mis läheb selle motivatsiooni alla.“

KGA: „Signe, kokkuvõtteks, millised soovitusel sa annad kaasa nendele inimestele, kes sooviks pisikese koolituse teha nutiseadmete teemal?“

SV: „Hmmm... esiteks ma soovitaks väga sellist asja koolidele, et koolid võtaksid oma kohalike eakate päevakodudega ühendust, sest seal ongi need aktiivsed eakad, need motiveeritud, kes ise tahavad õppida ja see ongi suurem kogukondlik töö, see annab palju nendele õpilastele, eakatele kui ka kogukonnale juurde. Et noh, ma just soovitan neid, et neid asju korrata, et seda veel edasi arendada. Kahjuks meil ei läinud see niimoodi käima, ma proovisin küll, et see eakate päevakodu võttis uuesti ühendust, et uus aasta, lähme uuele ringile. Ja siis ma pidin ütlema, et kahjuks on meil

uued projektid ja kahjuks ma ei näinud, et mina jääksingi seda asja nüüd täielikult vedama. Ma näen, et see ongi selline ühekordne projekt, kui kaasata õpilasi. Ma soovitaksingi koolidele seda asja väga.“

KGA: „Aga kui õpetajatele? Mida õpetaja peaks arvestama kui ta tahab õpetada eakat?“

SV: „Kui ma mõtlen enda vanaema peale, siis soovitus on... ole kannatlik. Varu sellist aega, et sellega tegeleda ja arvesta, et neid küsimusi tuleb palju. See ei saa olla niimoodi, et ma õpetan mingi asja ära, õpetan põhiasjad ära ja siis on kõik. Annan tahvli kätte ja kõik. Neid kõnesid ja küsimusi tuleb ja neid on palju, tuleb ka seda sama küsimust kümme korda. See on natuke see, et mõeldakse, et mis see õpetamine ka ära pole, aga tegelikult kunst ongi see, et sa pead sellel tasemel andma seda teemat, mis tasemel see vastuvõtja on. Paljud nagu ei saagi aru, et kuidas sa sellest aru ei saa. Kui tema ongi algtasemel, siis ta ei saagi sellest aru. Mentaalselt tuleb olla valmis, et tulebki kümme korda sellest rääkida. Minu enda vanaema puhul, ega mul seal muud polegi.... Nüüd on tal kõik hästi. Alguses on kõrval vaja rohkem abi pakkuda, aga pärast läheb lihtsamaks. Üldiselt mis kõige rohkem juhtub, mu vanaemal on tahvelarvuti, tal muud pole, ja tal on Facebook, meil on oma perekonna kinnine grupp, et ta näeks. Tal on ka Postimees pandud, aga seda ta eriti ei vaata, sest põhiline ongi Facebook, siis ta valetab valele nupule, viib valele lehele ja siis ta küsib ja ma aitan teda välja. Alguses ta ootas rohkem, et ma tuleks kohale, aga nüüd juba telefoni teel juhendamise piisab. Ja kui ta täiesti rappa jooksnud, siis ma soovitan tal restatri teha ja siis tal tuleb jälle meelde, et kuidas teha. Alguses kui sa viid nutiseadme vanavanemale, tuleb kõrval olla, siis telefoni teel ja hakkab see ka vähemena. Mida rohkem nad kasutavad, seda vähem nad küsivad. Nad ei erine minu arvates eriti väga noortest õpilastest. Nad erinevad, sest noored haaravad lennult, sest neil on väiksest saati see maailm kaasa tulnud, aga mingi muu asja õpetamine... kudumisega ei saa jälle lapsed hakkama. Eakale tuleb anda entusiastlik tõe kätte ja nad tulevad sinuga kaasa.“

Lisa 9. Intervjuu Tartu Veeriku kooli õpilase Mia Fasteriga

Karl Gustav Adamsoo: Ma sain aru, et see projekt küll toimus mõni aeg tagasi?”

Mia Faster: “Jah, see oli mõni aeg tagasi, võib-olla ma nii väga ei mäleta enam seda, aga...”

KGA: “Aga ma usun, et mäletad ikka. Kui te selle projekti kallale asusite, kuidas klassis üldse häälestus oli? Olid kõik nõus ja rahul sellest projektist osa võtma?”

MF: “Selles mõttes, et see noh, direktor oli meile rääkinud, et sel aastal on ettevõtlikkuse aasta, et kõik võiksid sellesse panustada. Meil oli selline aktiivne klassijuhataja, et me võiks midagi suuremat teha. Siis me mõtlesimegi, et kes vajaks kõige rohkem nutiseadmete abi ja... Kõik jõudsid selle arvamuseni, et need ongi vanemad eakad, vanaema-vanaisa vanused inimesed. Me niimoodi võtsimegi ühendust Päevakeskusega ja neil oli ka mõte, et võiks midagi sarnast teha. Meil olid kõik kahe käega poolt.”

KGA: “Äge! Kui tihti sa ise sellest osa võtsid, kas iga kord, kui käidi kohapeal või harvemini?”

MF: “Minu arvates käis küll terve klass iga kord. Kui keegi oli täiesti näiteks noh, reisil või kusagil, siis ta ei tulnud. Aga üldiselt oli nii, et alati käisid kõik kohal.”

KGA: “Kuidas esimene kord või hetk oli, kui te seal kohapeal olite? Mäletad sa sellest midagi?”

MF: “Täiesti alguses oli väga hirmus. Ma mäletan, et alguses pidime istuma kõik kellegi juurde maha, aga see oli, et edasi ei julgetud edasi rääkida. Räägiti küll, et teeme ära, aga natukene hirmutav oli see vanusevahe nii suur. Väga ei osatud millestki rääkida ka ja siis rahulikult istuti seal. Mida aeg edasi, seda rohkem me hakkasime suhtlema ja edasi oli palju mugavam.”

KGA: “Kas muidu need eakad olid koguaeg samad? Kas te olite sama eaka juures?”

MF: “Üldiselt oligi nii, et esimesel korral sai igaüks endale õpilase ja siis ülejäänud korrad olidki temaga. Vahepeal kui keegi puudus, näiteks mul oli ka kahepeal kaks eakat, kellega ma tegelesin ja kellega koos me neid asju tegime.. Aga üldiselt olid ikkagi sarnased paarid nagu varasemalt.”

KGA: “Sa mainisid, et esimene kord oli hirmus. Ütle, Mia, mis asi on see hirmus või mis need tunded ja mõtted on, kui võõra eaka kõrvale satud? Miks just eakas noore inimese jaoks hirmus on?”

MF: “Kuidagi üleüldiselt on alati jäetud selline mulje, et vanemaid inimesi tuleb austada ja hästi viisakalt tuleb käituda. Ja siis tekibki mõte, et ma ei tohi midagi öelda või teha, äkki ta mõtleb siis kuidagi imelikult, kurjasti ja siis... hiljem me saime ikkagi aru, et nii ei ole, nad olid väga sõbralikud kõik. Aga alguses oli vähemalt mul see hirm küll sees, et ei tea, mis nüüd saama hakkab.”

KGA: “Arusaadav, see tunne võib tihtipeale tekkida, sest sa ju ei tea, kuidas teine osapool käitub, tunneb või mõtleb. Aga millal see tunne muidu hakkas muutuma? Millal Sa said aru, et eakaga on täitsa tore suhelda?”

MF: “Need eakad muidu hakkasid ise põhimõtteliselt suhtlema meiega ja läbi nende ülesannete oli meil vaja omavahel ka päris palju suhelda. Näiteks kui ma midagi seletasin, siis me saime läbi selle lähedasemaks üksteisega.”

KGA: “Mille vastu eakatel muidu kõige rohkem huvi oli? Ma sain aru, et teil oli iga kord erinev teema?”

MF: “Nad ütlesid, et nad väga tahaksid õppida erinevaid suhtluskeskkondi kasutama - näiteks e-mail ja Skype. Ja seda tagasisidet tuli ka, et lihtsalt uudiste lugemiseks ja panganduseks... sellisteks tavalisteks asjadeks ka. Aga kõige põhilisem oli ikkagi suhtlemine. Skype’i teel on ju mugavam kui kõne teel suhelda.”

KGA: “Ja kuidas läks õpetamine? Ma sain aru, et te õpetasite tahvelarvutitega, eks?”

MF: “Jah.”

KGA: “Kas see tahvelarvuti oli siis Sinu käes või eaka käes? Kuidas see õppimine muidu välja nägi?”

MF: “Üldiselt me suunata nii, et nad ise teeksid. Kuna me selleks ajaks olime päris teadlikud juba nendest asjadest, siis me suunasimegi neid, et nad ise julgeksid vajutada ja proovida erinevaid asju. Kuigi vahepeal ei töötanud kõik ja nad ei saanud aru, siis me üritasime rahulikult seletada. Meil oli iga kord poolteist tundi, sellest kõige selgeks tegemiseks on päris vähe, aga need algsed teadmised ja põhitõed said edasi antud. Kellel oli huvi sellega tegeleda, siis meil järgmine kord oli nii, et kui meil mingi ülesanne sai tehtud, siis sai vana teema juurde tagasi minna.”

KGA: “Minule on jäänud palju kõlama, et paljud noored lähevad enda isiklike vanavanematega närvi, kui nad ei saa aru millestki. Tekib mingi tigidus, ta muutub nõmedaks. Miks sa arvad, miks see võib nii olla?”

MF: “Seda ma panin ise ka tähele, et väga palju tuleb ise ka kannatust varuda, et ise ka.... Nad ikkagi nii kiiresti ei omanda uusi teadmisi, eriti nutiteemadel, kui nad ise ei ole palju varem kokku puutunud. Ja siis noh, kuna meil ei olnud sihukesed tuttavad seal, siis me kõik olime viisakad. Kui koduses keskkonnas tuleks keegi küsima, siis... võimalik, et olekski selline, et ah, mis sa küsid, sa nagunii ei võib-olla ei saa aru.”

KGA: “Kas Sa muidu Mia tundsid, et selle aja jooksul, kui sa eakatele inimestele neid nutiseadmeid õpetasid.... Kas sa kuidagi arenesid ka selle jooksul? Või said teada, et kui keegi tahab su käest nõu küsida, et mida sa juurde said selle ajaga? Kas sa said?”

MF: “Esiteks, teises generatsioonis olevate inimestega suhtlemine. Alguses tunduski natukene võib-olla võõras ja imelik, et pigem ei läheks niisama. Aga tegelikult kui sa natukene oled koos olnud nendega, siis see muutub palju loomulikumaks. Alguses see võõrastumine oli hästi suur, aga pärast oli tore nendega koos teha neid kõiki asju. Ja teine asi, kuna me hästi palju pidime üksühele seletama, aga mõnikord pidime minema mitmekümne inimese ette ja seletama kõigile, siis seal sai niisugust esinemisjulgust juurde ka.”

KGA: “Kas sa muidu tundsid õpetajana puudust ka - mingitest teadmistest, oskustest?”

MF: “Selles mõttes, et kuna me õpetasime nii lihtsaid asju, millega ma olin kokku puutunud, siis nendega ei olnud mul mingit probleemi. Võib-olla üks asi, mis nende puhul otseselt ei häirinud, aga... me lihtsalt ise hakkasime väga kiiresti edasi liikuma. Me hakkasime neile kohe seletama erinevaid keskkondasid ja programme, aga alguses olekski võinud lihtsalt, et kuidas seda tahvelarvutit kasutada, kuidas see üldse tööle käib. Sihukesed asjad. Selle kohanemine võttis palju aega.”

KGA: “Kohanemine on üks asi, tempo ka, mis eakal on aeglasem. Mis sa arvad, millest on tingitud üldse, kui hea õppija üks eakas üldse on?”

MF: “Kuna mul oli seal natukene erinevate inimestega ka seal kogemust, siis kõige rohkem mulle meeldis see, kui ei kardetud eksida ja kohe julgeti kõigega kaasa minna. Aga oli ka see, et ah, tee ise, et mul nii kui nii ei tule välja. Võib-olla see oli natukene vale suhtumine, sest sa õpidki ainult siis, kui eksid ja ei ole hullu. Ja siis ma näitangi, kuidas sa saad paremini või õigemini. Need meeldisid mulle endale kõige rohkem, kes ei tundnud kartust proovida.”

KGA: “Mida oli eakatel kõige raskem õppida? Mis oli nende jaoks kõige raskem ülesanne?”

MF: “Hmmmm...”

KGA: “Või mingi tegevus või asi, mida sa nägid, et sellega nad hakkama ei saa.”

MF: “Minu arust, kui me ütlesimegi, et kuidas mingit asja kasutada, siis see jäeti meelde ja sellest saadi aru. Aga võib-olla kui see trükkimine võib-olla, võib naljakalt kõlada, aga see ei tulnud mõndadel üldse välja ja sellega läks nii kaua aega. Ja siis teised olid juba kuhugi kaugemale jõudnud, jõudnud juba kirja ära saata ja me vaatasime ikka, kuidas me saame sinna sisse logitud ja niimoodi. Võib-olla tahvelarvuti kasutamine võttiski kõige kauem aega.”

KGA: “Kui sa seda jälgisid ja teistel läks paremini... kas aeglasemad eakad tahtsid ikkagi ülesande lõpuni teha või nad olid mõjutatav ja tahtsid loobuda, kui nägid, et teistel läheb paremini?”

MF: “Üldiselt ikka üritati ise kõigest aru saada. Nad tahtsid, et nad üksi olles saaksid ise ka nende asjadega hakkama. Paljudel oligi näiteks laps või lapselaps kinkinud nutitelefoni või tahvelarvuti. Nad tahtsidki saada harjumuse, kuidas käsitleda kõiki asju. Meil endal oli nii kiire mingi aeg, siis vahepeal meil endal jäi mõni aeg väheseks, siis nad ütlesid, et seda või seda nad oleksid tahtnud kauem aega õppida.”

KGA: “Me oleme jõudnud intervjuuga lõppu. Äkki lõpetuseks annad kaasa paar soovitusi, mida võiks kaasa võtta, et eakatele nutiseadmeid õpetada?”

MF: “Esiteks see, et ei tasu arvata, et nad mingeid asju võiks teada. Tuleb hakata kõige algusest rääkima, sest nii on neil kõige kergem asjadest aru saada, kuna võib-olla nad puutunud küll kokku arvutiga, aga nutiseadme kasutamine erineb sellest. Et siis ei tasu karta sihukest, et võtab aega natukene, sest nii saab paremini selgeks. Ja teiseks, kui sa ise oled selline sõbralik, siis nad on sinuga vastu ka sõbralikud ja see on selline mõlemapoolne.”

KGA: “Kas sinu hinnangul vanemad inimesed üldse peaksid tehnoloogiliste vidinate ja nutiseadmetega kaasas käima? Kas nad üldse peavad neid asju õppima?”

MF: “Ma arvan, et kui neil endal on soov, siis see on väga teretulnud. Võiksid ju õppida, neil endal ka mõnes asjas niimoodi mugavam. Aga kui ei taha, siis otseselt sundima ka ju ei pea. Pigem see tuleks kasuks, kui nad saaksid ja oskaksid kasutada neid.”

KGA: “Mia, ma väga tänan Sind nende vastuste eest!”

Lisa 10. Intervjuu Telia töötaja Mari-Liis Vaiksaarega

KGA: “Ma saan aru, et Sa oled lisaks Telia projektile veel mingil moel eakatele nutiseadmete õpetamisega kokku puutunud?”

MLV: Kuna ma ise töötan esinduses, siis tegelikult käib see päris tihti, kus vanemad ostavad enda vanematele nutiseadmed ja paluvad, et me üles seadistaksime need, mismoodi meilie saata, pilte saata. Kuna mul endal on vanaema, kellele ma olen õpetanud kõik asjad selgeks, siis ta on nüüd... ah, võtsin selle programmi, see töötab pikslid natukene paremini.”

KGA: “Väga uhke.”

MLV: “Mu vanaisa on seitskümne kanti, tema sai tahvli ja hakkas kohe vaatama autosid.”

KGA: “Autosid?”

MLV: “Jah, ta läheb auto24.”

KGA: “Motivatsiooni igatahes oli, et sellega tegeleda ja õppida kohe, jah?”

MLV: “Jah, neil on endal huvitav. Eks neil natukene hirm ole, et mis siis, kui ma vajutan vale koha peale ja rikun midagi ära. See ei ole sihuke, kuidas ma ütlen, veneaegne tehnika, et sa paned laksu vastu telekat ja pilt läheb uuesti selgeks.”

KGA: “Kui Telia projektist rääkida, kas sa mäletad ka esimest korda ka? See oli ühekorde projekt?”

MLV: “Projektina oli see ühekordne, aga sel ajal toimus meil igal pühapäeval lõunaajal... eakad said kokku ükskõik, millises Telias esinduses siis töötajad said neid aidata. See projekt eriti hästi käima ei läinud. Võib-olla kui oleks suurem kommunikatsioon või turundus taga olnud, oleks neid eakaid ka rohkem tulnud. Nädala sees õhtupoole käisid eakaid rohkem või nädalvahetusel, laupäeviti siis oma lastelastega.”

KGA: “Millised need eakad olid? Mehed-naised? Nooremad-vanemad?”

MLV: “Tegelikult suhteliselt pooleks oli. Naiste poolepealt oli natukene rohkem nooremat ka... sinna 50 kanti, meestega oli natukene vanemaid isegi. Meesterahvad tegid rohkem nagu naljaga, et see on mingisugune klassiruum onju, kus tüdrukud ja poisid ja poisid teevad üle saali nalja.”

KGA: “Ometigi nad tulid sinna vabatahtlikult?”

MLV: “Tulid vabatahtlikult.”

KGA: “Mida nad õppida tahtsid või mille vastu neil huvi oli kõige suurem?”

MLV: “Neil oligi, kuidas leida kõige kiiremini otseteid, leida asju üles, et nad ei peaks omakesi tihti tüütama. Siis saigi neile luua mingid konkreetsete äppide otseteed, tavaliselt need olidki mingid uudistesaidid, ilmateada paljudele meeldis. Need, kes sõidavad ühistranspordiga, et kuidas leida kõige lihtsamalt trolli, trammi või bussiteed. Siis sai neile tutvustada Traffi äppi, mida ma ise kasutan juba viimased kuus aastat vähemalt. Või siis kuidas üldse leida informatsiooni ja äppide enda allatõmbamist ka.”

KGA: “Kuidas muidu see õppeprotsess välja nägi, kas neil endal olid need telefonid olemas?”

MLV: “Jah.”

KGA: “Kuidas sa neid õpetasid, kas telefon oli Sinu käes või alguses sina ja siis nemad?”

MLV: “Mina näitasin neile kõigepealt põhiasjad ette, näpuga näitasin ja tegin ja kui nad tahtsidki, et nad tahavad seda äppi, siis ma ütlesingi, et selle tõmbate te pärast ise alla. Andsin telefoni nende kätte, juhendasin neid ja nad ise vajutasid. Ütlesin neile ka, et kui läheb midagi valesti, et ärge muretsege, te ei saa midagi ära rikkuda. Ikkagi näpuga vajutasid ja vahepeal läks mööda. Vahepeal

liiga tugevasti, et see puudutuse saamine oli alguses päris keeruline. Ja kui näiteks Androidi vahet pole, mis telefoniga oled. Kui sa mingisse kohta pikka aega näppu all hoiad, siis aktiveeruvad mingisugused uued funktsioonid.”

KGA: “Just.”

MLV: “Selle tunnetuse saamine oli alguses hästi keeruline, kas nad vajutasid siis hästi korraks või hästi tugevalt ja nad arvasid, et sellest sõltub selle reageerimine. Ekraani tajumine oli alguses keeruline jah. Aga pärast läks väga ilusti.”

KGA: “Mis veel kitsaskohad olid, mida oli eakatel keerulisem omandada peale selle käsitlemise?”

MLV: “Ma arvan, et see üldine arusaamine pigem sellest nutimaailmast endast. Millal internet sees on, mis-kust saab, kuidas nad omavahel ühenduses on. Pigem see võibolla, et üldine, et kui ma vajutan sinna, kas miski läheb katki. Aga minu üldine kogemus on see, et nad on kõik väga hakkavad, nad ei erista ära, mis on üks. Viimati, kui mul käis klient esinduses, siis ta ei saanud aru, miks läheb 70aastaselt naisterahvalt 70 gigabaiti kuus, onju? Siis tuligi lahti seletada, et mis see internet on, mis telefoni põhiloomus on - kõik need videod, skype, skype kõned, et kõik see võtab. Et kui ta räägib läbi skype, siis ta ei kasuta kõneminuteid onju. Selline üldine arusaam, mida sai seletada. Et ei, see kasutab kõneminuteid, see on tavaline sms, aga kui te kirjutate hästi pikalt sms-i, siis see läheb mms-iks. See taust seal taga ise.”

KGA: “Kuidas nad seda tausta muidu omaks võtsid? Kas sa tunnetasid ise, et kas nad said aru või panid mingeid märkmeid kirja? Kuidas lõppväljund õppimisel oli?”

MLV: “Ma arvan, te need asjad, mida nad ise küsisid, sellest said aru, mismoodi töötab. Aga ma arvan, et see põhiolemus venib, sellest nad päris hästi aru ei saanud, sest see maailm on keeruline, olgem ausad. Eriti, kui inimene sellest midagi ei tea. Aga kõik need asjad, mida nad ise tahtsid kasutada - kuidas internet tööle käib, millal seda interneti kasutada? Mis äpid tahavad interneti, see sai neil selgeks. Selles ma ei tundnud, et on mingeid muresid. Ma andsin pajudele ka enda e-maili aadressi, kuna nad õppisid selle e-maili kirjutamise selgeks ja telefoninumbri, et kui on mingeid küsimusi, siis nad võivad helistada ja küsida. Mõni üksik vahepeal helistab ja kirjutab mulle...Aga nad on julged ja julged lähedaste käest nõu küsida. See üldine hirm kasutamise osas on ära kadunud. See hirm, mis neil alguses oli, kui nad ei tahtnud seda telefoni näppidagi, hoidsid vati sees ja panid mitme riidekihi sisse, siis pärast läks see asi palju lihtsamaks.”

KGA: “Mari-Liis, sinu enda hinnangul, millest on tingitud, kui hea üks eakas õppija on? Millistest teguritest see võib sõltuda?”

MLV: “Ma arvan, et see on see üldine julgus ja kaasminek. Näiteks kui ma räägin enda vanavanematest, siis vanaema on see, et kui ta tööl käis, siis mingi hetk oli vajalik ka arvuti, mingeid asju ta pidi sunniviisiliselt selgeks õppima. Aga mu vanaisa on vanakoolimees ja ta on koguaeg nende masinate peal olnud, tema pole siinamaani vaja polnud. Kui ta mingi nuputelefoni ostab, siis neli päeva helistab ta mulle iga asja eest, ta ei viitsi isegi midagi lugeda neid juhendeid.”

KGA: “Kas see võib olla mingil moel õpitud abitus?”

MLV: “Jah, ma usun ka, et võib täiesti olla. Inimesed on harjunud, et neile tehakse kõik ette ja taha ära ja see ei ole mitte vanematel inimesetel. See on ka noorematel olemas. Aga mõni tahab, neil on see hakkamine kinni ja neil on see uudishimu nii suur, siis nad tulevad ja ostavad esimese nutitelefone ja mõnikord lapsed ja lapselapsed ise kingivad - neile ei anta väga valikut.”

KGA: “Mõnest intervjuust on tulnud välja, et lapsed kingivad jõuludel vanavanematele telefoni ära, aga nad ei ole pärast kõrval eriti olemas. Piisavalt, et eakas saaks asjadest aru. Mis sa arvad, miks see nii on?”

MLV: “Ma arvan, et see on... see, et kui nad on meie omaenda perekond, see on mu enda isiklik arvamus, siis meil on lihtsam ei öelda ja me ei viitsi tegeleda. Meie jaoks on see nii lihtne ja loomulik ning me mõtleme, et kuidas nad aru ei saa. Aga me ei mõtle sellele, et neil on asju, mida nad oskavad kõvasti palju paremini. Näiteks, kui mul on pesumasin katki, siis mina helistan vanaisale, et mida ma teen, siis vanaisa kohe tõmbab kangist lahti ja teeb tsih-tsih tsah ja korras, aga mina ei saa muhviigi aru, mida ta teeb. Aga tema jaoks on see elementaarne ja võib mõelda, et kuidas ma sellest aru ei saa. Ja kui telefonil on napp lisa valikud, siis sa vajutad sellele nupule. Ongi selline üldine arusaam, et kui me arvame, et see on nii lihtne, siis me ei viitsi tegeleda.”

KGA: “Jällegi, kui Sul läheb pesumasin katki, siis vanaisa viitsib sinuga tegeleda, aga noor mitte. Kas põhjus võib olla noorte kiires elutempos, et need asjad, mis on nii ilmselged, me ei tahagi sellesse.... Et need väärtusruumid on väga erinevad.”

MLV: “Ma olen täiesti nõus sellega, see on niimoodi.”

KGA: “Kas sa muidu tundsid ka, et õpetajana arenesid, said midagi juurde? Et kui sa said midagi juurde, et oskad järgmine kord teisiti või paremini teha?”

MLV: “Ma arvan, et analoogide loomine rohkem. Et kui seletadki interneti. Viimati kui klient ei saanud internetiühendust luua, sest ta oli ära lõhkunud need APN-id seal seadmetes. See, kui ma rääkisin, mis on interneti pääsupunkt ja APN, siis on näha, et inimesel justkui oleks aken lahti, aga tuli on kustus. Et siis saigi lihtsalt põhimõtteliselt öelda, et teil on nagu auto. Te kaotasite

autovõtme ära, te küll viskasite selle autosse sisse, aga te peate selle süütesse ka panema. Et see linnuke sinna ette, et internet ei hakka ka lihtsalt sellest tööle, et te panete netipulga arvuti kõrvale... te peate ikka süütesse panema. Meil on olnud olukordi, kus eakas võtab korgi netipulga peal ära, paneb läpaka kõrvale ja mõtleb, miks seda ühendust siis ei ole. Analoogide loomine on lihtsam, tuleb ette tuua selliseid igapäevaseid asju, et eakal tekkisid seosed.”

KGA: “Väga hea näide.”

MLV: “Ma olen hakanud igapäevasemaid näiteid tooma, vahet pole, mis vanusega tegu on. Lihtsalt sõltub näitest.”

KGA: “See on kindlasti üks asi, mis aitab eakal pildi selgemaks teha.”

MLV: “Jah, ta teab, mis see auto on, ta teab mis see võti on, tal tekib tuttavam sild. Et see on nagu kui juhataid inimest uude kohta, siis sa räägid, et paremal on sinine maja, vasakul punane, siis tal on juba ka tuttavam minna.”

KGA: “Mis sa arvad, mida õpetaja peaks veel selleks tegema, et eakal oleks võimalikult turvaline ja mõnus õpikeskkond?”

MLV: “Minu jaoks ongi selline inimlikkuse säilitamine. Et sa saadki aru, et see teine inimene ei olegi nii tark selles valdkonnas, et sa peadki nagu selle väikese ego alla neelama ja minema temaga ühele tasemele, et sa võtadki asja rahulikult ning teadma, et sul lähebki aega - võib-olla kümme, viisteist minutit, võib-olla tund aega. Et sa ei anna eakale tunde, et ta tüütab sind. See on kõige sagedasem, mida ma kuulen vastu, et vabandust, et ma teie aega raiskasin. Et see neil endal on piinlik, aga kui sa selle barjääri lööd maha, et ei ole mingit muret... Mina ütlen tavaliselt, et kui nad tulevad, et minul on aega üheksani õhtul jumala vabalt. See väike leevendab ka, neil tekib julgus ja ma ütlen ka, et nad võivad alati tagasi tulla, et ei pea muretesma. Et nad ei peagi teadma asju peast, see ongi selline mõnusa õhkkonna loomine, et sa ei võta seda kohustusena. Sa pead võtma asja rahulikult ja mina teengi nii, et põhiasjad näitan ära ja panen telefoni meie vahele, niimoodi, et me mõlemad näeme ja saame mängida nuppudega. Ja lasengi ükskhaaval tal teha seda, mis ta tahab, et tal seal oleks. Mõni paneb endale kirja, minul näiteks vanaema kirjutab kõik asjad üles samm-sammult, isegi need, mida minu arvates poleks vaja. Aga las ta kirjutab, tal endal on turvalisem tunne, ta ise pärast teab. Pigem analoogide toomine, mis tuttav maailm mõlema jaoks ja enda ego alla neelamine ja eakaga samale tasandile tulemine, et me saaksime teineteisest aru. Kui ma hakkam kiirustama ja ma näen, et ta ei saa aru ja kiirustan, siis ta tuleb ju tagasi. Ja ta ei tule tagasi sellepärast, et ta nii väga tahaks, aga ta ei saa lihtsalt ei saa hakkama. Tal on endal

ebamugav ja ta ei taha selle telefoniga midagi teha. Ta rikub selle enda jaoks kogemuse ära. Kui tal on endal julgem tunne ja ta teab, et kui ta vajutab midagi valesti, aga selle saab korda teha, siis ta ei võta seda nii suure paanikana.”

KGA: “Väga väärt sisend. Me oleme jõudnud lõppu. Kas sinu hinnangul peaks eakad inimesed tehnoloogiliste seadmetega kaasas käima ja kui palju nad peaksid üldse neid nutiseadmeid õppima?”

MLV: “Mmmmm.... See on jällegi nii ja naa. Tegelikult neil ei ole otsest vajadust kui nad ise ei taha seda. Pigem meie kui noorte soov. Lastega parem suhelda, inimesed ei lähe niimoodi nädalavahetuseks lastega vanemate juurde, ei helista nii tihti, et kuidas sul läheb. Mina ei helista nii tihti sõpradele, ma kirjutan neile. Saadan pilte... meie jaoks see nii teise tehnoloogia peale see suhtlus läinud ja me tahame, et meie vanemad ja vanavanemad siis käiksid ka kaasas. Minu vanaema hakkas ka Skype'i kasutama siis, kui minu tädi kolis välismaale. Nad teevad kord nädalas Skype'is vestlusi ja vanaema näeb oma lapselast. Pigem see, et me ise tahame rohkem kui nemad reaalselt tahavad. Nad ei viitsikski sellega tegeleda, neil on endal olemas see vana hea nuputelefon, mis töötab kümme aastat ja töötab veel kümme aastat edasi nende jaoks. Kui nende töökoht otseselt ei nõua ka, eakad ei käi tööl ka - nad ei käi tööl ka, nad ei pea niimoodi uudiseid lugema. Nad võivad seda Aktuaalset Kaamerat vaadata kümme korda järgi ka kui nad tahavad. See on pigem meie enda soov. Muidugi on neil endal ka soovid. Aga pigem ikka meie - et saata pilte, hoida neid kursis. Kui nad ise tahavad ja saavad hakkama, siis miks mitte.”

KGA: “Suur aitäh, Mari-Liis, nende vastuste eest!”

LITSENTS

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Karl Gustav Adamsoo

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Eakatele nutiseadmete kasutama õpetamine – iseärasused ja võimalused koolitajate vaatenurgast”, mille juhendaja on Tiiu Taur,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

1. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Karl Gustav Adamsoo

27.05.2020